

Kwartalnik Prawno Kryminalistyczny

KPK 4 (29) 2016

ISSN 2080-5810

Kwartalnik Prawno-Kryminalistyczny Szkoly Policji w Pile

Adres redakcji:

64-920 Pila, pl. Staszica 7
tel. 67 352 2555; fax 67 352 2599
www.pila.szkolapolicji.gov.pl

Łączność z czytelnikami:

sekretariat@sppila.policja.gov.pl

Redaktor naczelny:

insp. Roman Sobczak

Zastępcy redaktora naczelnego

insp. Mariusz Wiatr
insp. Roman Gryczka

Sekretarz redakcji:

mł. insp. Krzysztof Opaliński

Zespół redakcyjny:

insp. w st. spocz. Roman Wojtuszek
mł. insp. Marzena Brzozowska
podinsp. Wojciech Thiel
podinsp. Leszek Koźmiński
podinsp. Jacek Czechowski
podkom. Hanna Bigielmajer
dr Piotr Jóźwiak

Redakcja językowa i skład:

Waldemar Hałuja

Projekt okładki:

Waldemar Hałuja

Nakład:

200 egz.

Redakcja nie zwraca materiałów niezamówionych, zastrzega sobie prawo skrótów i opracowania redakcyjnego tekstów, przyjętych do druku oraz prawo nieodpłatnego publikowania listów. Redakcja zastrzega sobie również możliwość nieodpłatnego wykorzystania publikowanych materiałów na stronie internetowej Szkoły Policji w Pile.

Kwartalnik wydawany jest przez:

Szkołę Policji w Pile

W numerze

Tomasz Safjański

Poszukiwania sprawców przestępstw narkotykowych w ramach Interpolu - zarys problematyki

5

Ewa Mańka, Krzysztof Wróblewski

Prawno-psychologiczna problematyka przestępstwa znęcania się

13

Arkadiusz Krajewski

Konstytucyjne zasady postępowania karnego na tle orzecznictwa polskiego Trybunału Konstytucyjnego

28

Robert Kreczmer, Zbigniew Bogusz,

Ewa Mańka

Cyberprzemoc

46

Michał Zielonka

Probacja i jej znaczenie w resocjalizacji

63

Zbigniew Wlazło

Instrumenty ochrony danych osobowych w polskim systemie prawa

69

Hanna Bigielmajer

**„Obawa usunięcia mienia” jako podstawa faktyczna dokonywania przez Policję tymczasowego zajęcia mienia ruchomego osoby podejrzanej (podejrzanego) – jak ją wyka-
zać w postępowaniu przygotowawczym?**

82

Zbigniew Wlazło

Piórem i ołówkiem

87

Z biblioteczki policjanta służby kryminalnej

90

Z życia Szkoły

91

***Z okazji nadchodzących Świąt Bożego Narodzenia,
życzę wszystkim Czytelnikom
„Kwartalnika Prawno-Kryminalistycznego”
radości i spokoju.***

***Niech przy wigilijnym stole
nasze serca napełnią się ciepłem i miłością,
a nadchodzący Nowy Rok niech będzie obfity
w pomyślność, siłę i energię
do tworzenia nowych pomysłów
i realizacji planów.***

Komendant
Szkoły Policji w Pile
insp. Roman Sobczak

POSZUKIWANIA SPRAWCÓW PRZESTĘPSTW NARKOTYKOWYCH W RAMACH INTERPOLU - ZARYS PROBLEMATYKI

Przestępczość narkotykowa cechuje się znacznymi rozmiarami i tradycyjnie stanowi jedno z poważniejszych zagrożeń nie tylko dla struktur społecznych i gospodarczych pojedynczych państw, lecz dla całej społeczności międzynarodowej. Omawianemu zjawisku towarzyszy tworzenie się zorganizowanych grup i sieci przestępczych o zasięgu międzynarodowym, korumpowanie przedstawicieli służb ochrony granic, celnych, policyjnych oraz legalizowanie uzyskanych dochodów (pranie pieniędzy).

Pomiędzy transgraniczną przestępczością narkotykową a przestępczością zorganizowaną istnieją ścisłe związki. Transgraniczną przestępczością narkotykową w większości przypadków posiada cechę zorganizowania, a przestępczość zorganizowana w większości transgraniczny walor narkotykowy. Silne związki występują także na styku transgranicznej przestępczości narkotykowej i terroryzmu.

Przeciwdziałanie przestępczości narkotykowej, podobnie jak w przypadku terroryzmu, wymaga współdziałania wszystkich państw, ponieważ żadne w pojedynkę nie posiada potencjału zdolnego do przeciwdziałania tego typu zagrożeniom. Zwalczanie omawianej przestępczości obejmuje międzynarodowe współdziałanie Policji, służb celnych, służb ochrony granic oraz współpracę organów wymiaru sprawiedliwości. Działania te są wzajemnie powiązane oraz realizowane w określonych ramach prawnych i organizacyjnych.

Zwalczanie przestępczości narkotykowej w wymiarze globalnym odbywa się przede wszystkim w oparciu o międzynarodowy dorobek prawny przyjęty w ramach Organizacji Narodów Zjednoczonych (ang.

United Nations).¹ Do traktatów międzynarodowych o podstawowym znaczeniu dla zwalczania przestępczości narkotykowej zaliczyć można m.in.:

- Jednolitą Konwencję o Środkach Narkotykowych z 30 marca 1961 r.²,
- Protokół zmieniający Jedinolitą Konwencję o środkach odurzających z 1961 r. z dnia 25 marca 1972 r.³,
- Konwencję o substancjach psychotropowych z dnia 21 lutego 1971 r. (tzw. konwencja wiedeńska)⁴,
- Konwencję o zwalczaniu nielegalnego obrotu środkami odurzającymi i substancjami psychotropowymi z dnia 20 grudnia 1988 r.⁵,
- Konwencję o zwalczaniu finansowania terroryzmu z dnia 9 grudnia 1999 r.⁶,
- Konwencję przeciwko korupcji z dnia 31 października 2003 r.⁷,
- Konwencję przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej z dnia 15 listopada 2000 r.⁸

Podstawą międzynarodowej strategii w dziedzinie przeciwdziałania przestępczości narkotykowej są konwencje ONZ z lat 1961, 1971 i 1988. Jedinolita Konwencja z roku 1961 zastąpiła wszystkie wcześniejsze umowy międzynarodowe. Normy w niej

¹ONZ jest powszechną organizacją międzynarodową. Utworzona została 24 października 1945 r., w rezultacie wejścia w życie Karty Narodów Zjednoczonych będącej jej statutem organizacyjnym. Cele ONZ obejmują współpracę polityczną, gospodarczą i społeczną między narodami, utrzymanie pokoju i bezpieczeństwa międzynarodowego, obronę praw człowieka, poszanowanie zobowiązań międzynarodowych oraz pomoc krajom rozwijającym się.

²Dz. U. z 1966 r. Nr 45, poz. 277.

³Dz. U. z 1993 r. Nr 35, poz. 149.

⁴Dz. U. z 1976 r. Nr 31, poz. 180.

⁵Dz. U. z 1995 r. Nr 15, poz. 69.

⁶Dz. U. z 2004 r. Nr 263 poz. 2620.

⁷Dz. U. z 2007 r. Nr 84, poz. 563.

⁸Dz. U. z 2005 r. Nr 18, poz. 158.

zawarte są fundamentem obowiązującego w tej dziedzinie prawa międzynarodowego oraz podstawą wszystkich późniejszych rozwiązań normatywnych. Artykuł 33 Jednolitej Konwencji zobowiązuje państwa-sygnatariuszy do wprowadzenia zakazu posiadania środków odurzających nawet na użytek własny. Konwencja wiedeńska z roku 1971 zawiera definicje środka odurzającego i substancji psychotropowej. Państwa-sygnatariusze konwencji wiedeńskiej przyjęły na siebie obowiązek zwalczania nielegalnego obrotu narkotykami przez odpowiednie dla ich systemów prawnych sankcje karne. Obie konwencje postulują kryminalizację wszelkich form obrotu narkotykami, które nie mają uzasadnienia medycznego i naukowego. Konwencja z roku 1988 zawiera postanowienia dotyczące ekstradycji handlarzy narkotyków i konfiskaty majątku uzyskanego w wyniku handlu narkotykami. Ponadto, przedmiotowa konwencja ustanowiła system kontroli nad międzynarodowym obrotem prekursorami⁹. Wskazane konwencje ONZ ustalają również rygorystyczny system reglamentacji legalnego obrotu narkotykami poprzez system maksymalnych limitów produkcyjnych oraz kontrolę upraw roślin, z jakich otrzymuje się środki odurzające. Wyznaczana przez konwencje ONZ polityka światowa w odniesieniu do środków odurzających ma charakter jednoznacznie prohibicyjny¹⁰.

Przedsięwzięcia podejmowane w celu zwalczania przestępczości transgranicznej skupiają się wokół następujących osi: rozpoznawanie, zapobieganie, wykrywanie i dowodzenie. Zwalczanie przestępczości transgranicznej w obszarze narkotyków z samej definicji problemu nie może się odbywać środkami państw działających wyłącznie samodzielnie – ważna jest współpraca międzynarodowa policji. Waż-

ne jest stworzenie multidyscyplinarnego podejścia do walki z transgraniczną przestępczością narkotykową.

Międzynarodowa Organizacja Policji Kryminalnej (Interpol) jest najstarszą i największą międzynarodową organizacją policyjną. Utworzony został w 1923 roku, w jego skład wchodzi 190 państw. Zwalczanie przestępczości narkotykowej od dawna jest jednym z priorytetów tej organizacji. Interpol odgrywa ważną rolę w omawianym zakresie, pomimo że nie jest legitymowany do prowadzenia samodzielnych działań operacyjnych lub śledczych. Nie posiada również żadnych uprawnień o charakterze nadzorczym w stosunku do takich czynności prowadzonych przez policje krajowe. Organizacja ma na celu rozwijanie współpracy wszystkich służb policji kryminalnej oraz wspieranie działań krajowych służb policyjnych. Istotą roli Interpolu jest tworzenie globalnej platformy do zwalczania przestępczości transgranicznej, nawet w przypadku państw, które nie utrzymują ze sobą stosunków dyplomatycznych. W omawianym kontekście Interpol dąży również do ustanowienia form działania, mogących służyć skutecznemu zapobieganiu i ściganiu przestępczości narkotykowej. Faktycznie jest to organizacja o charakterze koordynująco-pomocniczym, wspierająca działalność policji państw członkowskich w walce z przestępczością międzynarodową.

W ciągu ponad 90-letniej praktyki w ramach Interpolu zostały wypracowane mechanizmy i instrumenty współpracy policyjnej, które z powodzeniem są wykorzystywane do przeciwdziałania przestępczości narkotykowej. Wskazać tu trzeba przede wszystkim na utrzymywanie globalnego kanału stałej łączności policyjnej, zarządzanie globalnym systemem poszukiwań policyjnych oraz administrowanie międzynarodowymi bazami informacji kryminalnej. Ponadto Interpol wspomaga policje państw członkowskich w przeciwdziałaniu przestępczości narkotykowej poprzez tworzenie zespołów zadaniowych, realizację projektów kontr-przestępczych i operacji międzynarodowych, działanie grup eks-

⁹ M. Cabalski, *Przestępczość narkotykowa w Polsce* [w:] *Narkomania. Spojrzenie wielowymiarowe*. Praca zbiorowa pod red. M. Jędrzejko, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2009, s. 183 i n.

¹⁰ K. Krajewski, *Sens i bezsens prohibicji. Prawo karne wobec narkotyków i narkomanii*, Kantor Wydawniczy Zakamycze 2001, s. 352 – 353.

perckich, funkcjonowanie sieci oficerów kontaktowych, dostarczanie produktów analitycznych, organizowanie szkoleń oraz udzielanie asysty i specjalistycznego wsparcia.

Nota czerwona Interpolu (ang. *red notice*) to tzw. międzynarodowy list gończy oznaczający poszukiwania w celu aresztowania i ekstradycji. Publikowana jest najczęściej za sprawcami poważnych przestępstw, zbiegami z zakładów karnych lub terrorystami. Podstawę jej wydania stanowi nakaz aresztowania lub wyrok skazujący orzeczony przez organ wymiaru sprawiedliwości państwa wnioskującego. Sekretariat Generalny Interpolu może odmówić opublikowania noty czerwonej, w sytuacji gdy przedstawione przez państwo wnioskujące informacje są niewystarczające do zastosowania aresztowania tymczasowego lub publikacja noty czerwonej sprzeczna jest z postanowieniami art. 3 Statutu Interpolu, który zabrania organizacji działań o charakterze politycznym, rasowym, religijnym lub militarnym. Wnioski o opublikowanie not czerwonych rozpatrywane są przez Sekretariat Generalny Interpolu w pierwszej kolejności i rozsyłane niezwłocznie do krajów członkowskich. Złożenie wniosku oraz dystrybucja listu gończego odbywa się za pośrednictwem systemu I-24/7.

Procedura związana z notą czerwoną obejmuje dwie zasadnicze fazy. Pierwsza związana jest z wydaniem noty. Początkowym etapem tej fazy jest złożenie wniosku przez państwo o publikację noty czerwonej. Następnie Interpol bada kompletność dokumentacji oraz dopuszczalność poszukiwań międzynarodowych w świetle norm statutowych. Złożenie wniosku oraz dystrybucja listu gończego odbywa się za pośrednictwem systemu I-24/7. Krajowe wnioski o opublikowanie noty czerwonej sprawdzane są przez Sekretariat Generalny w zakresie statutowego zakazu angażowania się Interpolu w działania o charakterze politycznym, wojskowym, religijnym lub rasowych. Sekretariat Generalny Interpolu może odmówić opublikowania noty czerwonej, w sytuacji, gdy przedstawione przez państwo wnioskujące informacje są niewystar-

czające do zastosowania aresztowania tymczasowego lub publikacja noty czerwonej sprzeczna jest z postanowieniami art. 3 Statutu Interpolu, który zabrania Organizacji podejmowania działań o charakterze politycznym, rasowym, religijnym lub militarnym. Ostatnim etapem tej fazy jest publikacja noty czerwonej przez Interpol, gdy stwierdzi brak jakichkolwiek przeszkód prawnych.

Faza druga dotyczy realizacji celów, w jakich opublikowano notę czerwoną. Omawiana faza składa się (jeżeli zostanie zakończona) z trzech etapów. Jest ona inicjowana zatrzymaniem zagranicą podejrzanego, za którym wydano notę czerwoną. W następnym etapie organy wymiaru sprawiedliwości państwa właściwego ze względu na miejsce zatrzymania podejmują decyzję o wykonaniu lub niewykonaniu dyspozycji zawartych w nocie czerwonej. Po aresztowaniu osoby, za którą rozesłano notę czerwoną następuje przesłanie wniosku ekstradycyjnego przez państwo poszukujące. Najczęściej wniosek ekstradycyjny przesyłany jest w drodze dyplomatycznej, jednakże praktykowane jest również przysyłanie wniosku bezpośrednio pomiędzy ministerstwami sprawiedliwości lub prokuraturami generalnymi. Do wniosku powinna zostać dołączona wymagana dokumentacja. W konsekwencji na etapie finalnym może zostać wdrożone postępowanie ekstradycyjne. Ostatnią czynnością tego etapu jest przekazanie podejrzanego.

Większość państw członkowskich Interpolu uznaje czerwony list gończy za oficjalną prośbę o tymczasowe aresztowanie, co umożliwia im zastosowanie aresztu tymczasowego i wdrożenie procedury ekstradycji bez dodatkowej dokumentacji. Wiele konwencji międzynarodowych oraz umów bilateralnych wskazuje Interpol za oficjalny kanał przysyłania wniosków o zastosowanie tymczasowego aresztowania m.in.: Europejska Konwencja o ekstradycji sporządzona w Paryżu dnia 13 grudnia 1957 r.¹¹

¹¹Dz. U. z 1994 nr 70 poz. 307.

Obok not poszukiwawczych istotną rolę w przeciwdziałaniu przestępczości narkotykowej spełniają dyfuzje Interpolu. Są to zawiadomienia o wszczęciu poszukiwań osób podejrzanych w skali międzynarodowej przez krajowe organy wymiaru sprawiedliwości. Dyfuzje są sporządzane i rozsyłane przez krajowe jednostki Interpolu za pośrednictwem systemu I-24/7 bezpośrednio do swoich odpowiedników w państwach członkowskich. Dyfuzje można wysłać do wszystkich lub wybranych krajowych biur Interpolu. Przedmiotem dyfuzji może być prośba o zatrzymanie, ustalenie miejsca pobytu lub uzyskanie dodatkowych informacji o osobie podejrzanej.

W Polsce zgodnie z art. 605a kpk zatrzymanie osoby ściganej może nastąpić także na podstawie informacji o poszukiwaniach zamieszczonych w bazie danych Interpolu. W praktyce, jeżeli osoba poddana kontroli policyjnej figuruje jako poszukiwana w związku z popełnieniem przestępstwa narkotykowego przez inne państwo członkowskie Interpolu to można dokonać zatrzymania. Informacje o zatrzymaniu osoby należy natychmiast przekazać do krajowego biura Interpolu państwa poszukującego, które zobowiązane jest przed upływem 48 godzin od zatrzymania przesłać do Polski wniosek o tymczasowe aresztowanie osoby. Wniosek jest podstawą do podjęcia przez sąd powszechny dalszych czynności procesowych mogących doprowadzić w indywidualnej sprawie do ekstradycji przestępcy.

Za realizację poszukiwań sprawców przestępstw narkotykowych z wykorzystaniem not Interpolu odpowiada Wydział Koordynacji Poszukiwań Międzynarodowych Biura Międzynarodowej Współpracy Policji KGP. Kompetencje tego wydziału w ramach wykonywania zadań krajowego biura Interpolu obejmują koordynowanie

poszukiwań międzynarodowych osób w celu ekstradycji lub ustalenia miejsca pobytu zarówno na terytorium państw nie stosujących przepisów dorobku Schengen, jak i na wniosek krajowych biur Interpolu tych państw.

Mając na uwadze wskazany zakres zadań, wyróżnić można następujące rodzaje poszukiwań prowadzonych ze wsparciem Interpolu za sprawcami przestępstw narkotykowych, tj. poszukiwania w celu:

- 1) zatrzymania poza granicami kraju obywateli polskich na wniosek polskich organów,
- 2) zatrzymania poza granicami kraju obywateli innych państw na wniosek polskich organów,
- 3) zatrzymania na terenie kraju obywateli innych państw na wniosek władz innych państw,
- 4) zatrzymania na terenie kraju obywateli polskich na wniosek władz innych państw,
- 5) ustalenia miejsca pobytu obywateli polskich dla celów czynności prawnych poza granicami kraju,
- 6) ustalenia miejsca pobytu obywateli innych państw dla celów czynności prawnych poza granicami kraju,
- 7) ustalenia miejsca pobytu obywateli polskich dla celów czynności prawnych na terenie kraju na wniosek władz innych państw,
- 8) ustalenia miejsca pobytu obywateli innych państw dla celów czynności prawnych na terenie kraju na wniosek władz innych państw.

Generalnie poszukiwania międzynarodowe poza granicami kraju prowadzi się na podstawie przepisów określonych we właściwych zarządzeniach Komendanta Głównego Policji. Jednakże szczegółowe procedury wszczynania, prowadzenia

i kończenia poszukiwań międzynarodowych kanałem Interpolu są w dużej mierze także określane długoletnią praktyką współpracy międzynarodowej. Poszukiwania na terenie innych państw prowadzone są na podstawie przepisów obowiązujących w tych krajach.

Poszukiwania międzynarodowe są rozszerzeniem poszukiwań krajowych prowadzonych przez jednostkę Policji właściwą miejscowo lub rzeczowo. Prowadzone mogą być włącznie zgodnie z celem poszukiwań krajowych. Niedopuszczalne jest zmienianie celu poszukiwań.

Podstawą formalną prowadzenia poszukiwań w celu zatrzymania są:

- europejski nakaz aresztowania (ENA), gdy osoba poszukiwana przebywa na terenie któregoś z państw Unii Europejskiej,
- przepisy Europejskiej Konwencji o ekstradycji sporządzonej w Paryżu dnia 13 grudnia 1957 r.¹², gdy osoba poszukiwana przebywa w którymś z państw będących stroną Konwencji a nie będącego członkiem UE,
- umowy dwustronne o ekstradycji.

Nie wolno dokonywać wstępnych ustaleń poza granicami kraju w sprawach osób poszukiwanych w celu zatrzymania przed wydaniem przez uprawnione organy procesowe dokumentów stanowiących podstawę do wszczęcia poszukiwań międzynarodowych.

Za inicjowanie poszukiwań poza granicami kraju w celu zatrzymania (przekazania / ekstradycji do Polski) odpowiada jednostka Policji prowadząca poszukiwania krajowe, która w toku sprawy poszukiwawczej uzyskała informacje wskazujące na pobyt osoby poszukiwanej poza granicami

kraju. Jednostka poszukująca Policji ma w takiej sytuacji obowiązek poinformowania na piśmie wszystkich organów poszukujących (jednostki organizacyjne prokuratury i sądy, które wydały podstawę do poszukiwań krajowych) o uzasadnionym podejrzeniu lub stwierdzonym pobycie osoby poszukiwanej poza granicami kraju. Jednostka poszukująca Policji powinna równocześnie wnioskować o niezwłoczne wystąpienie przez uprawnione organy RP do władz wskazanego kraju o wydanie osoby poszukiwanej w celu osiągnięcia celu poszukiwań.

Informacje uzyskane przez Policję, uzasadniające podejrzenie o pobycie osoby poszukiwanej poza granicami kraju, wyczerpują dyspozycję art. 607a kpk i stanowią wystarczającą podstawę do rozpoczęcia procedury wystawienia europejskiego nakazu aresztowania i przekazania go do władz innego kraju celem wykonania. Informacjami takimi mogą być w szczególności informacje uzyskane:

- z Biura Międzynarodowej Współpracy Policji KGP uzyskane kanałem Interpolu, Europolu, oficerów łącznikowych Policji polskiej lub policji innych państw lub innych jednostek Policji, które weszły w ich posiadanie podczas wykonywania czynności służbowych,
- z polskich placówek dyplomatycznych poza granicami kraju,
- w toku czynności operacyjno - rozpoznawczych.

Nie zachodzi ani potrzeba, ani konieczność, kolejnego weryfikowania ich wiarygodności i ustalania lub potwierdzania dokładnego miejsca przebywania osoby poszukiwanej, gdyż miejsce to może ulegać ciągłym zmianom. Działanie takie zbędnie odwleka wystąpienie o wydanie osoby lub o wszczęcie poszukiwań w celu zatrzymania, a w konsekwencji może doprowadzić

¹²Dz. U. z 1994 nr 70 poz. 307

do przedawnienia terminu ścigania lub wykonania prawomocnej kary pozbawienia wolności.

Nieznajomości dokładnego miejsca pobytu nie stanowi przesłanki negatywnej do wydania europejskiego nakazu aresztowania.

W przypadku, gdy uprawniony organ procesowy podejmuje z własnej inicjatywy decyzję o rozpoczęciu procedury wydania europejskiego nakazu aresztowania, to już na tym etapie powinien wystąpić do jednostki Policji prowadzącej poszukiwanie krajowe, o przekazanie dobrej jakości materiałów identyfikacyjnych.

Jeśli któryś z organów poszukujących zdecyduje o podjęciu procedury wydania europejskiego nakazu aresztowania, jednostka Policji prowadząca poszukiwania krajowe, przekazuje do organu poszukującego dobrej jakości kartę daktyloskopijną i najbardziej aktualne zdjęcie osoby poszukiwanej i rysopis. Organ, który wydał europejski nakaz aresztowania przechowuje w aktach sprawy materiał identyfikacyjny osoby poszukiwanej na wypadek, gdyby władze kraju zatrzymania, wystąpiły do Sądu o przesłanie bezpośrednio i oficjalnie (nie za pośrednictwem Policji) poświadczonych materiałów identyfikacyjnych do celów dowodowych.

Jeśli uzyskana informacja wskazuje dokładne miejsce pobytu osoby poszukiwanej, to poszukiwań międzynarodowych nie wszczyna się, a uprawniony organ – sąd okręgowy - na podstawie art. 607d kpk, przekazuje europejski nakaz aresztowania, jego tłumaczenie na język wymagany przez władze kraju wzywanego oraz inne niezbędne załączniki - bezpośrednio i we własnym zakresie do właściwego organu innego państwa.

Zgodnie z zasadami obowiązującymi w ramach Interpolu wszczęcie poszukiwań

międzynarodowych osób w celu zatrzymania wymaga wniosku uprawnionego organu ścigania lub wymiaru sprawiedliwości. Organami właściwymi do występowania do Krajowego Biura Interpolu (jest nim Komenda Główna Policji, dalej KGP) wszczęcia poszukiwań międzynarodowych są:

- 1) Ministerstwo Sprawiedliwości RP - w sprawach prowadzonych przez jednostki organizacyjne prokuratury,
- 2) sądy okręgowe/rejonowe - w sprawach zawisłych przed tymi sądami.

Wszczynanie poszukiwań międzynarodowych powinno odbywać się zgodnie z zasadami szybkości, sprawności i skuteczności.

Bardzo często informacje uzyskiwane przez Policję są marnotrawione przez sądy i prokuratury, gdyż poszukiwania wszczynane są po kilku lub kilkunastu miesiącach, a nawet latach od czasu uzyskania informacji. Organy poszukujące wskazują takie informacje, pomimo że dawno uległy one dezaktualizacji.

Częstą praktyką jest, że nakaz aresztowania przekazuje do KGP sąd okręgowy, a po pewnym czasie sąd rejonowy przekazuje wniosek dotyczący sprawy zawisłej przed tym sądem. Jeśli ten sam nakaz obejmuje także poszukiwania pozostające we właściwości prokuratury to po kilku miesiącach do KGP wpływa z Ministerstwa Sprawiedliwości ten sam nakaz aresztowania (często przetłumaczony po raz drugi) oraz wnioski do sprawy prokuratury. Często Ministerstwo Sprawiedliwości zleca wszczęcie poszukiwań na innym, szerszym obszarze świata i stoi w kolizji ze zleceniem sądu, co wymaga czasochłonnego wyjaśniania zainteresowanymi organami.

Należy mieć na uwadze, że jeśli prawo kraju wezwanego, w którym osoba poszukiwana została zatrzymana, nie zezwala

w określonym przypadku na wydanie osoby poszukiwanej na podstawie ENA, konieczne będzie wystąpienie z wnioskiem o ekstradycję na podstawie Europejskiej Konwencji o Ekstradycji.

Materiały o osobach poszukiwanych w związku z przestępstwem narkotykowym przekazywane za pośrednictwem specjalnego elektronicznego systemu komunikacji (I-24/7), który łączy Sekretariat Generalny w Lyonie z biurami regionalnymi i krajowymi biurami Interpolu. System pozwala między innymi na przesyłanie tekstu, fotografii, kart daktyloskopijnych oraz kopii dokumentów. System I-24/7 pozwala również upoważnionym użytkownikom na dostęp do baz danych Sekretariatu Generalnego. Żadna inna sieć policyjna nie jest tak rozbudowana. Zgodnie ze standardami pracy Interpolu każde państwo członkowskie zobowiązane jest do zapewnienia całodobowej obsługi tego systemu. W tym celu krajowe biura Interpolu posiadają służbę dyżurną, dzięki czemu możliwa jest nieprzerwana komunikacja w kluczowych kwestiach między wszystkimi krajami członkowskimi. Dodatkowym osiągnięciem Interpolu jest wypracowanie jednego standardu wymiany informacji kryminalnych w obrębie wszystkich państw członkowskich.

W procesie poszukiwania sprawców przestępstw narkotykowych, Interpol zapewnia wszystkim państwom członkowskim dostęp do szerokiego spectrum informacji kryminalnych zgromadzonych w różnego rodzaju bazach danych, które tworzą tzw. System Informacji Kryminalnych Interpolu (ang. *Interpol Criminal Information System – ICIS*). Dostęp do informacji zgromadzonych przez Interpol posiadają wszystkie krajowe biura Interpolu za pośrednictwem I-24/7. System obejmuje kartoteki, bazy danych oraz rejestry. W omawianym zakresie są to m.in.:

- baza danych nominalnych, w której gromadzone są przede wszystkim informacje o osobach podejrzanych i ich notowaniach kryminalnych (baza zawiera dane osobowe wraz ze zdjęciami);
- kartoteka daktyloskopijna, w której gromadzone są karty daktyloskopijne osób podejrzanych (identyfikacja przeprowadzana jest w sposób automatyczny dzięki *Automated Fingerprint Identification System – AFIS*);
- baza SLTD (ang. *Stolen/Lost Travel Documents*), w której gromadzone są dane o utraconych lub skradzionych dokumentach podróży;

Dla osiągnięcia celu poszukiwań sprawców przestępstw narkotykowych pomocne są informacje uzyskane w procesie koordynowania przez Interpol projektów i operacji antynarkotykowych. Dla przykładu projekt „Nomak” ukierunkowany jest na zwiększenie efektywności zwalczania przemytu prekursorów oraz heroiny. Głównym założeniem projektu jest usprawnienie przepływu danych wywiadowczych z krajowymi biurami Interpolu państw Azji Centralnej. Równolegle we współpracy z Biurem ds. Narkotyków i Przestępczości ONZ oraz Centrum Informacyjno - Koordynacyjnym Regionu Azji Centralnej (ang. *Central Asian Regional Information and Coordination Centre – CARICC*) realizowany jest projekt, którego zadaniem jest zwalczanie przemytu heroiny z Afganistanu, przez Azję Centralną i Rosję do Europy wzdłuż tzw. szlaku północnego realizowany. Projekt „Cocaf” ma na celu usprawnienie współpracy służb policyjnych Ghany, Wybrzeża Kości Słoniowej oraz państw europejskich w zwalczanie przemytu południowoamerykańskiej kokainy drogą morską z Afryki do Europy (kokaina przekazywana jest na morzu otwartym pośredni-

kom (najczęściej obywatele państw regionu Afryki Zachodniej). W ramach projektu utworzono bazę logo używanych przez producentów do znakowania kokainy (denominacja czystości substancji, transportu oraz aspekt marketingowy). Baza danych pozwala organom ścigania na szybkie ustalenie pochodzenia kokainy. „Drug.net” to projekt obejmujący zwalczanie obrotu narkotykami, farmaceutykami i anabolikami z wykorzystaniem Internetu. W ramach projektu identyfikowane są pseudonimy użytkowników Internetu uczestniczących w transakcjach on-line oraz następuje koordynacja działań podejmowanych w stosunku do nich przez organy ścigania państw członkowskich.

Operacje antynarkotykowe są cyklicznymi lub jednokrotnymi przedsięwzięciami krajowych organów ścigania prowadzonymi symultanicznie w kilku krajach członkowskich według jednolitych założeń. W ramach operacji przeprowadzane są typowe działania policyjne (m.in.: kontrole pojazdów, przeszukania wytypowanych obiektów) w połączeniu z pomocą techniczną Interpolu. „Umoja” to jednorazowa operacja prowadzona w 2006 r. na terytorium Tanzanii, Kenii i Ugandy przy pomocy Biura Regionalnego w Nairobi wymierzona w zorganizowaną działalność przestępczą (obróć narkotykami, nielegalny obrót bronią palną i kradzieże pojazdów). W jej wyniku zabezpieczono 339 pojazdów, 366 kg nar-

kotyków oraz 72 jednostki broni palnej. Operacja „Morogoro” prowadzona była w 2005 r. przez Organizację Współpracy Szefów Policji Regionu Afryki Południowej oraz koordynowana przez Biura Regionalnego w Harare. W trakcie operacji zatrzymano 1100 nielegalnych imigrantów, zabezpieczono 558 skradzionych pojazdów oraz przejęto ponad 21 ton marihuany.

W ramach międzynarodowej współpracy policyjnej wypracowano dotychczas wiele instrumentów prawnych, struktur organizacyjnych i inicjatyw, których celem ma być zapewnienie skutecznej walki z przestępczością narkotykową. Międzynarodowa współpraca policyjna obejmuje zarówno współdziałanie w wymiarze instytucjonalnym za pośrednictwem organizacji i innych inicjatyw policyjnych oraz szereg praktycznych działań i form bezpośrednich kontaktów między funkcjonariuszami. Poszukiwania sprawców przestępstw narkotykowych w ramach Interpolu zajmują szczególne miejsce w systemie omawianych działań. Ich cechą charakterystyczną jest to, że wymagają od policjantów z reguły większego profesjonalizmu (np. znajomość języków obcych) oraz większej rzetelności niż działania prowadzone wyłącznie w wymiarze krajowym. Poszukiwanie sprawców przestępstw narkotykowych w ramach Interpolu stanowi kombinację działań krajowych, współpracy dwustronnej i multilateralnej.

Ewa Mańka - wykładowca Wydziału Organizacji Szkolenia i Dowodzenia Szkoły Policji w Pile

Krzysztof Wróblewski - starszy wykładowca Zakładu Służby Kryminalnej Szkoły Policji w Pile

PRAWNO-PSYCHOLOGICZNA PROBLEMATYKA PRZESTĘPSTWA ZNEĆANIA SIĘ

Ofiara nie zasługuje na nieufność i radość z cudzego nieszczęścia. Nie chce również współczucia. Chce raczej być w takiej pozycji, w jakiej byłaby gdyby nie doszło do jej wiktymizacji. System prawa powinien dostrzegać nie tylko konstytucyjne prawa oskarżonego i skazanego. Musi również uwzględniać konstytucyjne i ludzkie prawa ofiary przestępstwa.

H. J. Schneider

I. PROBLEMATYKA PRZESTĘPSTWA ZNEĆANIA SIĘ W UJĘCIU PRAWNYM

1. Wprowadzenie

Ochrona rodziny, jako podstawowej komórki społecznej, jest jednym z zadań państwa. Przepis art. 18 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej wprowadza zasadę opieki państwa nad małżeństwem i rodziną, stanowiąc że: „Małżeństwo jako związek kobiety i mężczyzny, rodzina, macierzyństwo i rodzicielstwo znajdują się pod ochroną i opieką Rzeczypospolitej Polskiej”.¹³

Ochrona rodziny i małżeństwa znalazła także potwierdzenie w przepisie art. 23 ust. 1 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych, który stanowi, że: „Rodzina jest naturalną i podstawową komórką społeczeństwa i ma prawo do ochrony ze strony społeczeństwa i Państwa”.¹⁴

Podkreślić należy jednak, że z wyrażonej w przepisie art. 18 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej zasady ochrony i opieki rodziny i rodzicielstwa oraz zasad wyrażonych w Preambule wynika zakaz nieuzasadnionej ingerencji państwa w prawa rodzicielskie.¹⁵

Z przepisu art. 72 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej można wyprowadzić podstawową normę, zgodnie z którą dobro dziecka jest wartością chronioną konstytucyjnie. Obowiązek taki spoczywa nie tylko na rodzicach, ale też – zgodnie z zasadą subsydiarności – na władzach publicznych. Z obowiązkiem tym łączy się prawo każdej osoby do żądania ochrony dziecka przed szczególnie drastycznymi naruszeniami jego praw oraz prawo dziecka do bycia wysłuchanym w toku ustalania jego praw.¹⁶

Treść przepisu art. 72 ust. 1 zd. 1 i 2 może być uznana za klauzulę zabezpieczającą prawidłowe wychowanie dziecka przez rodziców oraz dobro tego dziecka w procesie wychowania. Przede wszystkim przepis ten przewiduje ochronę dziecka przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem i demora-

¹³ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. 1997 nr 38 poz. 167).

¹⁴ Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r.

¹⁵ Konstytucja RP, Tom I. Komentarz do art. 1-86; red. prof. dr hab. Marek Safjan, dr hab. Leszek Bosek; 2016, wyd. 1.

¹⁶ Ibidem.

lizacją, w tym także w toku wychowania dziecka, a więc w relacjach rodzice – dzieci. Przemoc będzie zazwyczaj polegać na naruszaniu praw dziecka – zwłaszcza jego godności – przez jego bicie, stosowanie kar cielesnych czy drastyczne formy wykorzystania seksualnego.

W ustawodawstwie zwykłym sytuacja taka jest uregulowana w ustawie o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie z dnia 29 lipca 2005 r. (t.j. Dz.U. z 2015 r. poz. 1390), gdzie zdefiniowano w przepisie art. 2 pkt 2 pojęcie przemocy w rodzinie jako jednorazowe albo powtarzające się umyślne działanie lub zaniechanie naruszające prawa lub dobra osobiste członków rodziny (tj. osób najbliższych w rozumieniu art. 115 § 11 kk), w szczególności narażające te osoby na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia, naruszające ich godność, nietykalność cielesną, wolność, w tym seksualną, powodujące szkody na ich zdrowiu fizycznym lub psychicznym, a także wywołujące cierpienia i krzywdy moralne u osób dotkniętych przemocą. Wspomniana ustawa określa zadania organów administracji rządowej i jednostek samorządu terytorialnego oraz Prokuratora Generalnego w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie, zasady postępowania wobec osób dotkniętych przemocą w rodzinie oraz zasady postępowania wobec osób stosujących przemoc w rodzinie. Przykładowo w przepisie art. 12a ust. 1 wymienionej ustawy przewidziano, że w razie bezpośredniego zagrożenia życia lub zdrowia dziecka w związku z przemocą w rodzinie pracownik socjalny wykonujący obowiązki służbowe ma prawo odebrać dziecko z rodziny i umieścić je u innej niezamieszkującej wspólnie osoby najbliższej.

Dobro dziecka uwzględniają zwłaszcza przepisy kodeksu karnego, penalizując takie czyny jak: znęcanie się (art. 207 kk) czy uprowadzenie lub zatrzymanie małoletniego (art. 211 kk).¹⁷ W orzecznictwie wskazano ponadto, że taka ochrona powinna być również realizowana „w dziedzinie

prawa administracyjnego, poprzez wymeldowanie osoby, która ma postawiony zarzut znęcania się nad rodziną, z miejsca stałego pobytu gdzie zamieszkują także członkowie rodziny” (zob. wyr. WSA w Łodzi z dnia 30.11.2010 r., III SA/ŁD 253/10, Legalis). Prawo do eksmisji takiej osoby zostało również potwierdzone w postanowieniu TK z dnia 04.03.2008 r., S 2/08, OTK-A 2008, nr 2, poz. 33.

Trzeba też dodać, że przepisy ustawy kodeks rodzinny i opiekuńczy z dnia 25 lutego 1964 r. (t.j. Dz.U. z 2015 r. poz. 2082), w art. 92 i nast., określają sposób wykonywania władzy rodzicielskiej, zaś art. 96¹ kro wprost zakazuje osobom wykonującym władzę rodzicielską oraz sprawującym opiekę lub pieczę nad dzieckiem stosowania kar cielesnych.¹⁸

2. Ustawowe znamiona przestępstwa znęcania się – art. 207 kk

Polski ustawodawca na gruncie prawa karnego, ochronę rodziny przed zjawiskiem przemocy domowej związał głównie z przepisem art. 207 kodeksu karnego, typującym przestępstwo znęcania się.

Zgodnie z orzecznictwem Sądu Najwyższego, przestępstwo znęcania się godzi w podstawowe zasady współżycia w rodzinie, decydujące o jej spoistości i trwałości, jest istotnym czynnikiem wpływającym na rozkład małżeństwa i rozbicie rodziny, a w konsekwencji – na osłabienie jej funkcji wychowawczej z dalszymi szkodliwymi tego następstwami dla rozwoju fizycznego, psychicznego i moralnego oraz procesu przystosowania społecznego dzieci i młodzieży (uchwała SN z dnia 09.06.1976 r., VI KZP 13/75, OSNKW 1976, nr 7–8, poz. 86; uchwała SN z dnia 25.11.1971 r., VI KZP 40/71, OSNKW 1972, nr 2, poz. 27).

W innym jeszcze orzeczeniu Sąd Najwyższy wprost określił, że przedmiotem ochrony w tym wypadku jest dobro całej rodziny (wyrok SN z dnia 05.02.1996 r.,

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ Ibidem.

II KRN 186/95, Prok. i Pr. 1996, nr 10, poz. 1). Jednocześnie podkreśla się, że jest to przestępstwo o rozbudowanym katalogu ubocznych dóbr chronionych, który co prawda zależy od sposobu zachowania się sprawcy, jednak przeważnie należeć będzie do niego nietykalność cielesna i cześć członków rodziny (wyrok SN z dnia 27.01.1988 r., V KRN 366/87, OSNPG 1988, nr 8, poz. 76). Natomiast ubocznym dobrem chronionym w typie kwalifikowanym przestępstwa znęcania się, określonym w art. 207 § 3 kk jest życie człowieka.

W literaturze i orzecznictwie prawa karnego nie brak jednak poglądów odchodzących od przyjęcia za przedmiot ochrony przestępstwa znęcania się kolektywnego dobra wspólnego, jakim jest rodzina, na rzecz indywidualistycznej koncepcji ochrony dóbr osobistych i majątkowych poszczególnych członków rodziny. Przykładowo, *W. Świda* przyjmował, że: „głównym przedmiotem ochrony jest należyte, wolne od znęcania się, traktowanie ludzi w rodzinie, w stosunkach zależności, osób małoletnich lub nieporadnych” (*W. Świda*, *Przestępstwa przeciwko rodzinie*, s. 539; *M. Mozgawa*, *Przestępstwa przeciwko rodzinie*, s. 407; *Z. Siwik*, *Przestępstwa przeciwko rodzinie*, s. 854). Również Sąd Najwyższy w niektórych orzeczeniach wskazywał, że przedmiotem ochrony przestępstwa znęcania się jest między innymi cześć i godność osobista indywidualnej osoby (wyr. SN z 4.3.1987 r., V KRN 39/87, OSNPG 1987, nr 8, poz. 105).¹⁹

Zachowanie się sprawcy przestępstwa z art. 207 kk, polega na znęcaniu się fizycznym lub psychicznym nad osobą najbliższą lub nad inną osobą pozostającą w stałym lub przemijającym stosunku zależności od sprawcy albo nad małoletnim lub osobą nieporadną ze względu na jej stan psychiczny lub fizyczny.

Pojęcie znęcania się jest pojęciem szerokim, niedookreślonym i może obejmować różne sposoby zachowania się sprawcy. Katalog tych zachowań jest

otwarty i wymaga każdorazowej oceny stanu faktycznego.²⁰ Zdaniem Sądu Najwyższego znęcanie się oznacza działanie albo zaniechanie, polegające na umyślnym zadawaniu bólu fizycznego lub dolegliwych cierpień moralnych (psychicznych), powtarzających się albo jednorazowych, lecz intensywnych i rozciągniętych w czasie (zob. uchwała SN z dnia 09.06.1976 r., VI KZP 13/75, OSNKW 1976, nr 7–8, poz. 86; wyrok SN z dnia 08.02.1982 r., II KR 5/82, OSNPG 1982, nr 8, poz. 114; wyrok SN z dnia 27.02.2002 r., II KKN 17/00, OSNKW 2002, nr 7–8, poz. 55; wyrok SN z dnia 11.02.2003r., IV KKN 312/99, Legalis). Sąd Najwyższy stanął zatem na stanowisku, że od strony przedmiotowej pojęcie znęcania się oznacza zazwyczaj zachowanie złożone z jedno- lub wielorodzajowych pojedynczych czynności naruszających różne dobra i systematycznie powtarzających się (wyrok SN z dnia 24.10.2000 r., WA 37/00, Legalis; postanowienie SN z dnia 11.12.2003 r., IV KK 49/03, KZS 2004, Nr 8, poz. 23). Wyjątkowo jednak za znęcanie można uznać postępowanie wprowadzie ograniczone do jednego zdarzenia, zwanego czasowo i miejscowo, lecz odznaczające się intensywnością w zadawaniu dolegliwości fizycznych lub psychicznych, a zwłaszcza złożone z wielu aktów wykonawczych dokonanych w krótkim czasie (uchwała SN z dnia 09.06.1976 r., VI KZP 13/75, OSNKW 1976, nr 7–8, poz. 86; wyrok SN z dnia 30.08.1971 r., I KR 149/71, OSNPG 1971, nr 12, poz. 238).

O uznaniu za znęcanie się zachowania sprawiającego ból fizyczny lub dotkliwe cierpienia moralne (psychiczne) decyduje ocena obiektywna, nie zaś subiektywne odczucie pokrzywdzonego (uchwała SN z dnia 09.06.1976 r., VI KZP 13/75, OSNKW 1976, nr 7–8, poz. 86; wyrok SN z dnia 06.08.1996 r., WR 102/96, OSPriP 1997, nr 2, poz. 8).

Podobne zdanie prezentuje *M. Szewczyk*, która stwierdza, że „dla przyjęcia lub odrzucenia wystąpienia znamienia "znęca

¹⁹ A. Grześkowiak, K. Wiak (red.), *Kodeks karny. Komentarz*. Wyd. 4, Legalis 2016.

²⁰ J.D. Sosnowska, *Przestępstwo znęcania się „Państwo i prawo”* 2008, Zeszyt nr 3, s. 60.

się" miarodajne jest hipotetyczne odczucie wzorcowego obywatela, tzn. człowieka o właściwym stopniu socjalizacji i wrażliwego na krzywdę drugiej osoby. O przyjęciu znęcania się rozstrzygają więc społecznie akceptowane wartości wyrażające się w normach etycznych i kulturowych" (M. Szewczyk, *Przestępstwa przeciwko rodzinie*, s. 722). Z poglądem tym zasadniczo zgadza się O. Sitarz, jednak zauważa, że jest on słuszny w odniesieniu do dorosłych, natomiast nie ma zastosowania w przypadku znęcania się nad małoletnim, o ile bowiem osoby dorosłe mają względnie podobną odporność na zadawany ból fizyczny lub psychiczny, o tyle odporność dziecka uzależniona jest od jego wieku, stopnia rozwoju fizycznego, psychicznego i emocjonalnego (O. Sitarz, *Ochrona dziecka przed przemocą*, s. 72).²¹

O znęcaniu jednak decydować będzie nie tylko obiektywna negatywna ocena zachowania sprawcy, lecz także jego specyficzne subiektywne nastawienie psychiczne, wyrażające się w zamiarze wyrządzania krzywd i powodowania cierpienia. Dosadnie pogląd ten wyjaśnił i uzasadnił SA w Krakowie, który stwierdził, że do przyjęcia przestępczego znęcania się nie jest wystarczające wypowiedzianie obelżywych czy ordynarnych słów, nie wystarcza też naruszanie nietykalności cielesnej, ograniczanie swobody osobistej itd. Są bowiem sytuacje, w których takie zachowania wynikają z wyzywającego zachowania się rzekomych ofiar, gdy ofiary odpowiadają czynami tego samego rodzaju. Są i takie przypadki, gdy owe zachowania spełniają znamiona stanu wyższej konieczności, są bowiem dyktowane dążeniem do ocalenia małżeństwa czy dobrem dzieci lub dobrem rzekomej ofiary albo jeszcze innymi dobrami ważniejszymi od wątpliwej godności ofiar nagannie się prowadzących. W takich sytuacjach nawet wypełnienie znamion przedmiotowych znęcania może nie wystarczać do przypisania

popęnienia przestępstwa, brak będzie bowiem w nich złego zamiaru sprawcy, dążenia do wyrządzenia niezasłużonej dolegliwości ofierze, krzywdzenia z powodu posiadanej przewagi, zależności itp. W tych sytuacjach może być słuszne bądź to uniewinnienie oskarżonego, bądź stwierdzenie przestępstwa prywatnoskargowego i odstąpienie od wymierzenia kary (wyrok SA w Krakowie z dnia 16.11.1997 r., II AKA 198/97, KZS 1997, nr 11–12, poz. 49).²²

Znęcanie może zatem przejawiać się w dwóch postaciach – fizycznego lub psychicznego. Zachowania te mogą występować samoistnie lub na siebie zachodzić. Do poniesienia odpowiedzialności karnej wystarczy bowiem, aby sprawca wyczerpał swoim zachowaniem jedną z tych form przemocy. Znęcanie fizyczne polega na zadawaniu bólu fizycznego oddziałującego ujemnie na organizm człowieka. Zadawanie bólu przez sprawcę nie musi jednak wiązać się z uszkodzeniem ciała lub z naruszeniem nietykalności cielesnej. Czasem bowiem o znęcaniu fizycznym decydować będzie sposób traktowania ofiary zmierzający do pogorszenia jej stanu zdrowia (np. głodzenie, narażenie na mróz lub nadmierne ciepło itd.).

Znęcanie psychiczne polega na zadawaniu dotkliwych cierpień, które oddziałują szkodliwie przede wszystkim na przeżycia psychiczne człowieka, na jego samopoczucie. Intensywność wyrządzonych cierpień psychicznych i ustalenie ich miary dokonywane jest przez wymiar sprawiedliwości na podstawie konkretnego stanu faktycznego i okoliczności współistniejących z tym stanem. Przykładowo, za znęcanie psychiczne SA w Katowicach uznał sytuację, w której oskarżony umyślnie uśmiercił zwierzęta należące do jego dzieci. Sąd zauważył, że jego działanie było podyktowane chęcią sprawienia przykrości członkom rodziny, wyrazem zademonstrowania swojej siły, poczucia bezkarności i podporządkowania ich swojej woli. Nie ma więc znaczenia, że zastosowana w tym wypadku

²¹ A. Grześkowiak, K. Wiak (red.), *Kodeks karny. Komentarz*. Wyd. 4, Legalis 2016; zob. także J. Kosonoga, [w:] R.A. Stefański [red.], *Kodeks Karny. Komentarz*, wyd. 16, Legalis 2016.

²² A. Grześkowiak, K. Wiak (red.), *Kodeks karny. Komentarz*. Wyd. 4, Legalis 2016.

przemoc skierowana została do otoczenia osób pokrzywdzonych, tj. zwierząt, gdyż miała na celu oddziaływanie na ich świadomość oraz wolę (wyr. SA w Katowicach z 22.6.2006 r., II AKA 199/06, KZS 2006, nr 11, poz. 59).²³

Nie można jednak wykluczyć, że nawet w normalnie funkcjonującej rodzinie wydarzą się sytuacje, w których nastąpi użycie siły fizycznej lub przewagi psychicznej w celu rozwiązania zaistniałego konfliktu lub wymuszenia posłuchu. Przemoc taka nie ma jednak z reguły formy stałego postępowania, lecz zdarza się incydentalnie. Jeśli więc, jako zachowanie jednorazowe, nie przybierze formy nadmiernie intensywniej, to nie zmieści się w treści pojęcia znęcania i jej karalność może nastąpić na podstawie innych przepisów kodeksu karnego (wyrok SN z dnia 13.09.2005 r., WA 24/05, OSNwSK 2005, nr 1, poz. 1655; wyrok SA w Krakowie z dnia 16.11.1997 r., II AKA 198/97, KZS 1997, nr 11–12, poz. 49).

W orzecznictwie rozpowszechniony jest także pogląd, że nie jest możliwe przyjęcie wzajemnego znęcania się nad sobą małżonków w tym samym czasie (wyrok SN z dnia 04.06.1990 r., V KRN 96/90, WPP 1993, nr 1–2, s. 56; wyrok SN z dnia 11.02.2003 r., IV KKN 312/99, Prok. i Pr. 2003, nr 9; wyrok SN z dnia 13.09.2005 r., WA 24/05, OSNwSK 2005, nr 1, poz. 1655). Sąd Najwyższy, stawiając tę tezę, oparł się głównie na dwóch argumentach – przede wszystkim uznał, że nie jest możliwe wzajemne znęcanie się małżonków, gdyż w samym tym czynie zawiera się istnienie przewagi sprawcy nad osobą pokrzywdzoną, której nie może się ona przeciwstawić lub może to uczynić w niewielkim stopniu, ponadto popełniając przestępstwo znęcania się, sprawca musi działać w zamiarze bezpośrednim, a więc obydwie osoby musiałyby taki zamiar mieć w tej samej chwili, co zdaniem Sądu jest raczej niemożliwe (wyrok SN z dnia 13.09.2005

r., WA 24/05, OSNwSK 2005, nr 1, poz. 1655).

Teza o niemożności wzajemnego znęcania się członków rodziny, spotkała się w doktrynie z krytyką. Przede wszystkim wskazano, że wyłączenie sprawców wzajemnie się krzywdzących z zakresu czynu znęcania się jest nieuprawnione, gdyż nie stoi temu na przeszkodzie ani kodeksowe ujęcie tego przestępstwa, ani jego charakter (I. Kozłowska-Miś, M. Mozgawa, Glosa do wyroku SN z 04.06.1990 r., V KRN 96/90; A. Wąsek, Przestępstwa przeciwko rodzinie, s. 981). Podkreślono bowiem, że chociaż zazwyczaj elementem towarzyszącym realizacji przedmiotowej strony przestępstwa znęcania się jest wystąpienie po stronie sprawcy przewagi (psychicznej, fizycznej lub psychofizycznej), to nie jest to jednak warunek *sine qua non*, bez którego nie może dojść do dokonania przestępstwa znęcania się. Zdaniem krytyków tej tezy spotyka się przypadki, że chociaż sprawca jest obiektywnie i subiektywnie słabszy od ofiary (zarówno w aspekcie fizycznym, jak i psychicznym), to jednak przez wykorzystanie szczególnego kontekstu sytuacyjnego zyskuje możliwość znęcania się (przede wszystkim psychicznego) nad ofiarą. Ponadto, nietrudno wyobrazić sobie sytuację, kiedy wzajemne znęcanie się nad sobą małżonków zachodzi na przestrzeni pewnego okresu i występuje w formie zdarzeń przemiannych – najpierw zachowania jednego małżonka, potem zaś drugiego (np. zniewagi, naruszenia nietykalności cielesnej, niszczenie mienia itp.). Możliwe jest zatem przyjęcie konstrukcji wzajemnego znęcania się nad sobą małżonków w tym samym czasie, tzn. na przestrzeni pewnego okresu (I. Kozłowska-Miś, M. Mozgawa, Glosa do wyr. SN z 4.6.1990 r.).²⁴ Znalazło to wyraz w kolejnym wyroku Sądu Najwyższego z dnia 23.09.1992r., III KRN 122/92, gdzie Sąd stwierdził, że: „Jeżeli wzajemne zachowania na skutek rozkładu pożycia małżeńskiego polegają na wzajemnym naruszeniu nietykalności i wzajemnym zniewa-

²³ Ibidem.

²⁴ Ibidem.

zaniu oraz na podejmowaniu czynności, które można określić mianem złośliwego dokuczania - to brak jest podstaw do przypisywania tylko jednej stronie zamiaru znęcania się."

Przedmiotem czynności wykonawczej przestępstwa znęcania może być tylko człowiek należący do jednej z czterech wymienionych w art. 207 kk kategorii osób, tj. osoba najbliższa (zob. art. 115 § 11 kk), osoba pozostająca w stałym lub przemijającym stosunku zależności od sprawcy oraz osoba nieporadna albo małoletnia.

Stosunek zależności to taki stan, w którym sytuacja jednej osoby (materialna, zdrowotna lub psychiczna) uzależniona jest od sprawcy. Stosunek zależności zachodzi wówczas, gdy pokrzywdzony nie jest zdolny z własnej woli przeciwstawić się znęcaniu i znosi je z obawy przed pogorszeniem swoich dotychczasowych warunków, np. utratą pracy, środków utrzymania, mieszkania, rozłąką lub zerwaniem współżycia ze sprawcą. Odnosi się to do przypadku, gdy zachodzi stosunek prawny zależności, wynikający z samego prawa (np. w razie ustanowienia opieki lub umieszczenia dziecka w rodzinie zastępczej) lub umowy (np. między pracodawcą a pracownikiem, najemcą lokalu a wynajmującym itp.), a także gdy określone okoliczności faktyczne stworzyły taką sytuację, w której widoczne są cechy zależności osoby pokrzywdzonej od sprawcy, np. ze względu na łączącą ich więź materialną, osobistą lub uczuciową, w szczególności w związku opartym na wspólnym pożyciu, funkcjonującym na tych samych zasadach jak formalnie założona rodzina, a także fakt wspólnego zamieszkania i wykonywania władzy rodzicielskiej nad wspólnymi dziećmi przez rozwiedzionych małżonków (zob. uchwała SN z dnia 09.06.1976 r., VI KZP 13/75, OSNKW 1976, nr 7-8, poz. 86; wyrok SN z dnia 08.05.1972 r., III KR 53/72, OSNPG 1972, nr 7, poz. 153; postanowienie SN z dnia 23 lutego 2016 r., III KK 262/15; wyrok SA w Katowicach z dnia 13.11.2008 r., II AKA 303/08, Biul. SA w Katowicach 2009, Nr 1, poz. 7).

Osobą nieporadną jest natomiast taka osoba, która z powodu swoich właściwości fizycznych (podeszły wiek, kalectwo, obłożna choroba) lub psychicznych (upośledzenie umysłowe, niedorozwój) nie ma możliwości samodzielnie decydować o swoim losie, ani zmieniać swojego położenia (uchwała SN z dnia 09.06.1976 r., VI KZP 13/75, OSNKW 1976, nr 7-8, poz. 86).

Małoletnim jest osoba, która nie ukończyła 18 lat, chyba że wcześniej uzyskała pełnoletność przez zawarcie związku małżeńskiego (art. 10 kc).

Podmiot przestępstwa znęcania ma zróżnicowany charakter (mieszany). Jeżeli pokrzywdzonym jest osoba najbliższa lub pozostająca ze sprawcą w stosunku zależności, mamy do czynienia z przestępstwem indywidualnym, natomiast jeżeli osoba bezradna lub małoletni, popełniony czyn ma charakter przestępstwa powszechnego.

Od strony podmiotowej przyjmuje się, że znęcanie określone w art. 207 § 1 i 2 kk jest przestępstwem umyślnym i może być dokonane tylko z zamiarem bezpośrednim. Zdaniem zwolenników tej tezy przesądza o tym intencjonalne znamię "znęca się", charakteryzujące się szczególnym nastawieniem sprawcy. Mieści się w nim bowiem chęć zadania cierpienia ofierze i dla jego realizacji samo godzenie się sprawcy na taki jego efekt nie wystarczy (wyr. SA w Krakowie z 20.3.2012 r., II AKA 32/12, KZS 2012, Nr 4, poz. 30; wyr. SN z 13.9.2005 r., WA 24/05, OSNwSK 2005, nr 1, poz. 1655; wyr. SN z 11.2.2003 r., IV KKN 312/99, OSNwSK 2003, nr 1, poz. 294; wyr. SN z 21.10.1999 r., V KKN 580/97, OSPriP 2000, nr 2, poz. 7; wyr. SN z 23.2.1995 r., II KRN 6/95, OSPriP 1995, Nr 6, poz. 5; wyr. SN z 11.8.1986 r., RW 551/86, OSNKW 1987, nr 5-6, poz. 41; M. Szewczyk, *Przestępstwa przeciwko rodzinie*, s. 616).

Zdaniem niektórych przestępstwo to jednak może być popełnione nie tylko z zamiarem bezpośrednim, lecz także z zamiarem ewentualnym (A. Ratajczak, *Przestępstwa przeciwko rodzinie*, s. 140; A. Wąsek, *Przestępstwa przeciwko rodzinie*,

s. 988–989; *J. Bryk*, *Przemoc w rodzinie*, s. 78). Pogląd ten podzielał także Sąd Najwyższy, który uznał, że stroną podmiotową znęcania się jest umyślność, która w zasadzie występuje w postaci zamiaru bezpośredniego, wyrażającego się w chęci wyrządzenia krzywdy fizycznej lub moralnej, dokuczenia, poniżenia itp. – obojętnie z jakich pobudek. Nie można jednak wyłączyć popełnienia tego przestępstwa z zamiarem ewentualnym. W takim wypadku niezbędne jest ustalenie na podstawie konkretnych okoliczności, że sprawca, dążąc bezpośrednio do innego celu, jednocześnie godził się na wyrządzenie pokrzywdzonemu dotkliwych przykrości i cierpień.²⁵ Jak podnosi R.A. Stefański, jako przykład znęcania się z zamiarem ewentualnym można podać sytuację, kiedy: „...sprawca, będąc zobowiązany do podawania w nocy choremu wody, nie spełnia tego obowiązku, gdyż nie chce mu się wstać, mimo że zdaje sobie sprawę, iż niepodanie wody choremu, którego pali pragnienie, a który samodzielnie nie może się poruszać, jest znęcaniem się nad nim, bo sprawia mu poważne cierpienie, a więc – sprawca na ten skutek się godzi. Konstrukcję zamiaru ewentualnego można przyjąć także w przypadku przekroczenia granic wychowawczego karcenia małoletniego. Celem działania rodzica będzie chęć wychowania dziecka, zdyscyplinowania go, nauczania respektowania pewnych wartości. Realizując swoje uprawnienia wychowawcze rodzic może, bez głębszej refleksji, jedynie przewidywać ujemne konsekwencje swojego zachowania i na to się godzić. Jest to prawdopodobne zwłaszcza w przypadku pokrzywdzonego o szczególnie wrażliwej psychice.”²⁶

Wydaje się, że drugie stanowisko jest trafniejsze, bowiem znęcanie „nie podkreśla ani szczególnego celu, do którego powinien zmierzać sprawca, ani szczególnych pobudek lub motywów, którymi powinien się kierować. O znęcaniu bowiem – z etymolo-

gicznego punktu widzenia – można mówić nie tylko, gdy sprawca znęca się ze złośliwości lub sadyzmu albo gdy jego wyłącznym celem jest pokrzywdzenie osoby zależnej, ale także wtedy, gdy sprawca, bijąc na przykład swoją ofiarę, kieruje się zwykłym gniewem, podnieceniem, poczuciem własnej siły, strachem przed atakiem ofiary, złe pojętymi względami wychowawczymi, bądź gdy jego zachowanie stanowi tylko reakcję na niewłaściwe postępowanie pokrzywdzonego”.²⁷

Typ kwalifikowany z art. 207 § 3 kk jest przestępstwem umyślno-nieumyślnym, co oznacza, że sprawca umyślnego znęcania się określonego w § 1 lub 2 poniesie surowszą odpowiedzialność, jeżeli skutek swojego czynu w postaci co najmniej usiłowania samobójstwa ofiary przewidywał albo mógł przewidzieć (art. 9 § 3 kk).

Przestępstwo znęcania z art. 207 § 1 kk posiada dwa typy kwalifikowane, tj. gdy znęcanie połączone jest ze stosowaniem szczególnego okrucieństwa (art. 207 § 2 kk) lub gdy jego następstwem jest targnięcie się pokrzywdzonego na własne życie (art. 207 § 3 kk).

Ocena znęcania jako szczególnie okrutnego zależy od właściwości osobistych danego pokrzywdzonego, jego wrażliwości, a także skutków czynu dla jego psychiki i jest związane przede wszystkim z rodzajem i sposobem zachowania podjętego przez sprawcę. Powinno być analizowane w odniesieniu do konkretnej osoby, relatywnie do jej stanu fizycznego i psychicznego (wyr. SN z 17.12.1970 r., IV KR 199/70, OSNKW 1971, nr 5, poz. 70). Szczególne okrucieństwo powinno być także oceniane obiektywnie i przyjmowane, gdy sprawca podejmuje takie zachowania, które nie wzbudzają typowo nagannej oceny, jaka towarzyszyłaby zwykłej postaci znęcania się, ale wzbudzałyby szczególnie negatywną ocenę związaną z niezwykle drastycznością i brutalnością zachowania

²⁵ Uchwała SN z dnia 09.06.1976 r., VI KZP 13/75, OSNKW 1976, Nr 7–8, poz. 86.

²⁶ J. Kosonoga, [w:] R.A. Stefański [red.], *Kodeks Karny. Komentarz*, wyd.16, Legalis 2016.

²⁷ A. Ratajczak, *Przestępstwa przeciwko rodzinie, opiece i młodzieży w systemie polskiego prawa karnego*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1980, s. 141.

się sprawcy. W orzecznictwie wskazuje się, że pojęcie "szczególnego okrucieństwa" ma charakter ocenny i powinno być odnoszone do zachowania wyjątkowo drastycznego i odrażającego, przy czym znamieniem kwalifikującym jest nie samo "okrucieństwo" (zwykle okrucieństwo), lecz okrucieństwo "szczególne", które jest określeniem stopniowalnym tego znamienia (wyr. SA w Krakowie z 11.7.2012 r., II AKA 99/12, KZS 2012, nr 7–8, poz. 51).

W przypadku kwalifikowanego znęcania się, o którym mowa w art. 207 § 3 kk, Sąd Najwyższy przyjął, że oprócz ustalenia związku przyczynowego między aktami znęcania się a targnięciem się ofiary na swoje życie niezbędne jest ponadto ustalenie, że sprawca tego przestępstwa następstwa swojego czynu co najmniej mógł przewidzieć. Przestępstwo opisane w art. 207 § 3 kk jest bowiem tzw. przestępstwem umyślno-nieumyślnym, co oznacza, że sprawca umyślnego znęcania się określonego w § 1 poniesie surowszą odpowiedzialność z § 3 tego przepisu tylko wtedy, jeśli skutek swojego czynu w postaci co najmniej usiłowania samobójstwa ofiary przewidywał albo mógł przewidzieć. Oceniając kwestię możliwości i powinności przewidywania przez skazanego następstw swojego czynu, należy mieć na uwadze, iż o tej ocenie decydować będą takie okoliczności, jak właściwości osobiste skazanego, środowisko, w jakim dokonał przestępstwa, częstotliwość i intensywność znęcania się nad ofiarą, jej reakcje na to znęcanie, a także stan psychiczny, w jakim się wówczas znajdowała (wyr. SN z 03.06.2004 r., V KK 13/04, OSNwSK 2004, nr 1, poz. 1067).

Przestępstwo znęcania się z art. 207 § 1 kk zagrożone jest karą pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5, przestępstwo typu kwalifikowanego z art. 207 § 2 kk – karą pozbawienia wolności od roku do lat 10, a przestępstwo typu kwalifikowanego z art. 207 § 3 kk – karą pozbawienia wolności od lat 2 do lat 12.

Zgodnie z art. 58 § 3 kk, w przypadku skazania za czyn z art. 207 § 1 kk sąd może

orzec w miejsce kary pozbawienia wolności grzywnę lub ograniczenie wolności.

W przypadku warunkowego zawieszenia wykonania kary wymierzonej za przestępstwo znęcania się w ramach obowiązków probacyjnych szczególnego znaczenia nabierają obowiązek powstrzymywania się od nadużywania alkoholu lub używania innych środków odurzających (art. 72 § 1 pkt 5 kk), poddania się leczeniu, w szczególności odwykowemu lub rehabilitacyjnemu, albo oddziaływaniom terapeutycznym lub uczestnictwu w programach korekcyjno-edukacyjnych (art. 72 § 1 pkt 6 kk). Wiąże się to z eliminowaniem czynników kryminogennych leżących u podstaw znęcania się. Znaczenie prewencyjne natomiast może mieć nałożenie na skazanego obowiązku: informowania sądu lub kuratora o przebiegu próby (art. 72 § 1 pkt 1 kk), powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach (art. 72 § 1 pkt 7 kk), powstrzymywania się od kontaktowania się z pokrzywdzonym lub innymi osobami w określony sposób (art. 72 § 1 pkt 7a kk), czy też opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym (art. 72 § 1 pkt 7b kk).

Wymierzając karę za przestępstwa określone w art. 207 § 1–3 kk sąd powinien rozpatrzyć celowość orzeczenia obok kary również takich środków karnych jak: przepadek przedmiotów, obowiązek naprawienia szkody, nawiązka, podanie wyroku do publicznej wiadomości.²⁸

Stosownie do art. 51 kk sąd może zawiadomić sąd rodzinny o potrzebie orzeczenia pozbawienia lub ograniczenia praw rodzicielskich lub opiekuńczych. Przesłanką takiego wystąpienia jest popełnienie przestępstwa na szkodę małoletniego.

Szczególnego znaczenia, w kontekście przestępstwa znęcania się, nabiera nowy środek karny w postaci obowiązku powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, zakazu kontaktowania się z określonymi oso-

²⁸ M. Szewczyk, [w:] A. Zoll, Kodeks karny, Część szczególna. Komentarz. t. II, Wolter Kluwers, Kraków 2008, s. 734.

bami lub zakazu opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu (art. 39 pkt 2b kk). Jego zastosowanie jest możliwe w razie skazania za umyślne przestępstwo z użyciem przemocy, w tym przemocy przeciwko osobie najbliższej (art. 41a § 1 kk). Przestępstwem z użyciem przemocy jest nie tylko przestępstwo, do którego znamion należy przemoc, ale każde, którego dopuszczono się używając przemocy, w tym także określone w art. 207 kk. Zwrot "przestępstwo z użyciem przemocy" zawiera wskazanie nie na znamię przestępstwa, lecz przede wszystkim na sposób działania sprawcy. Przestępstwem z użyciem przemocy jest takie, w którym wprowadzie zastosowana przemoc pozostaje poza zakresem znamion popełnionego przestępstwa, ale które faktycznie zostało dokonane w taki sposób (zob. *R.A. Stefański*, Środek karny w postaci obowiązku powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, zakazu kontaktowania się z określonymi osobami lub zakazu opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu, PS 2006, nr 6, s. 75). Zarówno obowiązek powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, jak i zakaz kontaktowania się z określonymi osobami mają przede wszystkim charakter prewencyjny.²⁹

W razie orzeczenie tego środka karnego sąd przesyła odpis wyroku jednostce Policji, a także odpowiedniemu organowi administracji rządowej lub samorządu terytorialnego, właściwemu dla miejsca pobytu skazanego (art. 181a kkw). Nadzór nad wykonywaniem powyższych obowiązków powierza się zawodowemu kuratorowi sądowemu. W sprawach związanych z wykonywaniem środka karnego właściwy jest sąd rejonowy, w którego okręgu ustalono miejsce pobytu skazanego (art. 181a § 3 kkw).

²⁹ J. Kosonoga, [w:] *R.A. Stefański* [red.] *Kodeks Karny. Komentarz*, wyd. 16, Legalis 2016.

II. Psychologiczne aspekty przestępstwa znęcania się psychicznego i fizycznego.

1. Przemoc fizyczna

Z badań przeprowadzonych w Polsce przez G. Fluderską i M. Sajkowską wynika, że najczęściej stosowaną przez rodziców karą są: „klapsy” - 63,3 %, bicie pasem lub innym przedmiotem przez ubranie - 38,1%, pociąganie za ucho - 25,7%, stawianie w kącie - 25,7%, szarpanie - 20,9%, bicie pasem na „goły tyłek” - 17,9 %, klęczenie - 15,9 %, uderzanie w twarz - 14,2%, zamykanie w pomieszczeniu - 5,8%, bicie pięściami, kopanie - 2,9 %, brutalne pobicie z uszkodzeniem ciała - 1,7%.³⁰ Stosowanie kar cielesnych jest zabronione prawem i stanowi szkodliwy dla prawidłowego rozwoju dziecka sposób wychowania.

Zjawisko krzywdzenia dzieci i zaniebdywania ich jest ściśle skorelowane z przemocą małżeńską (partnerską). Badania wykazały, że aż w połowie rodzin, gdzie dochodzi do przemocy między rodzicami (partnerami), dzieci są krzywdzone i zaniebdywane.³¹ Czynnikiem sprzyjającym przemocy domowej jest alkohol³².

Termin „zespół dziecka maltretowanego” został wprowadzony do literatury w 1946 roku przez radiologa amerykańskiego Caffeya, który stwierdzał, iż obrażenia kości długich i krwaki wewnątrzczaszkowe są następstwem urazów rozmyślenie zadanych przez dorosłych. To stan kliniczny małego dziecka, które doznało poważnego fizycznego obrażenia, stanowiącego przyczynę trwałych uszkodzeń ciała lub śmierci. Obraz kliniczny zespołu dziecka maltreto-

³⁰ Kwiatkowska-Darul V. /2007/. Przesłuchanie małoletniego świadka w polskim procesie karnym, s. 139.

³¹ Browne K.D., Dixon L. Związki między przemocą małżeńską i krzywdzeniem dzieci a terapia sprawców przemocy domowej. W: *Dziecko Krzywdzone. Teoria. Badania. Praktyka* 2003 nr 5, Problem krzywdzenia dzieci w Polsce i na świecie..., s. 8-10.

³² Krasowska A. Krzywdzenie dzieci w rodzinie alkoholowej. W: *Dziecko Krzywdzone. Teoria. Badania. Praktyka* 2004 nr 8, Nadużywanie alkoholu a krzywdzenie dzieci, s. 6.

wanego może być różny od przypadkowych łagodnych, trudnych do rozpoznania urazów po ciężkie uszkodzenia tkanek miękkich i kości. Może występować u dzieci w różnym wieku, ale najczęściej stwierdza się u dzieci poniżej 3 lat. Może być podejrzewany u każdego dziecka, u którego stwierdzono złamania kości, obecność krwiaka podtwardówkowego, krwiaków powłok skórnych i obrzęk tkanek miękkich. Urazy nieprzypadkowe bardzo często dotyczą głowy i świadczą o potrząsaniu bądź potrząsaniu i uderzaniu głową dziecka o różne przedmioty. Działania takie powodują uszkodzenia mózgu, powstanie krwiaków podtwardówkowych, podpajęczynówkowych, które są klinicznymi objawami wystąpienia zespołu dziecka potrząsanego. U dzieci można wówczas zaobserwować spadek reaktywności, drażliwość, ospałość, wymioty, zwiększone tempo oddychania, śpiączkę ze sztywnymi rozszerzonymi źrenicami. Następstwem takich obrażeń może być zgon. Długotrwałymi skutkami zespołu dziecka maltretowanego są: porażenie cztero kończynowe, połowiczne, utrata wzroku, upośledzenie poznawcze³³.

Można zaobserwować, także u dzieci, ogólny zły stan zdrowia, oznaki zaniedbania (niewłaściwa higiena) oraz niedożywienie; lęk przed dorosłymi, sztywnienie w bezpośrednim bliskim kontakcie, strach oraz niechęć wobec perspektywy powrotu do domu, unikanie kontaktu wzrokowego. Z badań lekarzy wynika, że następstwem przemocy fizycznej jest wykształcenie postawy obronnej u dzieci przejawiającej się w: nadmiernej agresywności, lęku przed nagłym dotknięciem, lęku przed rozbieraniem się w obecności lekarza, nadmiernej apatii i izolacji od rówieśników, czujności i ostrożności przed ujawnieniem prawdy, lęku przed konfrontacją z rodzicami, stroju niedostosowanym do pogody.³⁴

³³ Reece R.M. Urazy głowy jako następstwo przemocy wobec dzieci W: Dziecko Krzywdzone. Teoria. Badania. Praktyka 2005 nr 11 Medyczne aspekty krzywdzenia dzieci s.43-58.

³⁴ Skórzyńska A, Pacian A. Zjawisko przemocy wobec dzieci w ocenie lekarzy pierwszego kontaktu.

Dzieci, które są maltretowane przez rodziców wykazują ogromne od nich uzależnienie. Są nieufne, wrogo nastawione do otoczenia, słabo reaktywne, przepełnione negatywizmem, przejmujące formę biernego oporu. Powodem takich zachowań jest ciągłe ćwiczenie posłuszeństwa i uległości oraz poczucie zagrożenia.³⁵

Najczęstszymi reakcjami dzieci starszych na przemoc są: ucieczki z domu, agresja, problemy w szkole, problemy z alkoholem czy narkotykami, co może być przyczyną błędnej interpretacji zachowania i podejrzenia demoralizacji. Następstwami przemocy w rodzinie są zaburzenia emocjonalne (70 % badanych) oraz zaburzenia osobowości (15% badanych).³⁶

Międzynarodowa Klasyfikacja Chorób ICD-10 wyróżnia następujące rodzaje krzywdzenia dziecka jako jednostki chorobowe:

- T 74 - zespoły maltretowania,
- T 74.0 - zaniedbanie, porzucenie,
- T 74.1 - nadużycie fizyczne,
- T 74.2 - nadużycie seksualne,
- T 74.3 - nadużycie psychiczne,
- T 74.8 - inne zespoły maltretowania,
- T 74.9 - zespół maltretowania nieokreślony.

Zwraca się uwagę, że praktycznie każdy uraz u małego dziecka w przedziale wiekowym 0-3 lat powinien wywołać reakcję, tj. dopytanie rodziców, opiekunów o jego przyczynę opis sytuacji, która go spowodowała. Przypadkowe urazy u bardzo małych dzieci, które nie potrafią chodzić są niezwykle rzadkie. Podejrzenia powinny wywoływać następujące okoliczności:

- niedostateczne wyjaśnienie lub brak wyjaśnienia przyczyn powstania urazów, zmiana opisu zdarzenia przez rodzica / opiekuna;

Dziecko Krzywdzone Teoria, Badania, Praktyka 2005 nr 4. Medyczne aspekty krzywdzenia dzieci.

³⁵ Pospiszyl I. 1994, Przemoc w rodzinie, s.160.

³⁶ Rode D. Przemoc rodziców wobec dzieci jako przedmiot psychologicznej ekspertyzy sądowej /w:/ „Wybrane obszary praktyki biegłego sądowego psychologa J.M. Stanik / red. / Katowice 1997 s.86.

- niewspółmierność między rodzajem urazu a rzekomymi okolicznościami jego powstania;
- różny „wiek” urazów długa zwłoka w czasie z pomocą medyczną od momentu powstania urazu;
- reakcje rodziców / opiekunów, tj. wrogość, brak zainteresowania dzieckiem reakcje dziecka: wycofane, milczące, przestraszone, unikające kontaktu z rodzicem / opiekunem;
- objawy psychosomatyczne u starszych dzieci: polifagia, polidypsja³⁷, anoreksja, wymioty, moczenie, zaburzenia snu;
- stwierdzone przypadki przemocy w rodzinie wobec innych członków / matki, rodzeństwa.

Urazy, które mogą być objawami stosowania przemocy fizycznej:

- zasinienia u dziecka, które jeszcze nie chodzi, zasinienia twarzy, ust, naderwane więzadełko,
- wybroczyny oczne,
- zasinienia od końcówek palców na tułowie i kończynach (wiele zasinień o średnicy około 1 cm),
- zasinione, naderwane ucho,
- podłużne zasinienia na pośladkach, udach, siniaki w kształcie dłoni, paska, buta,
- różne zabarwienie zasinień,
- ślady ugryzienia, ssania,
- opuchnięte i zasinione palce dłoni,
- oparzenia dłoni, stóp, pośladków,
- oparzenia o wyraźnym kształcie, ślady po poparzeniu papierosem,
- złamania u dzieci poniżej 3. roku życia spiralne, poprzeczne, kości ramieniowej lub udowej, odłamkowe, które powstają w wyniku potrząsania i wykręcania,
- złamania wielokrotne w różnym stanie gojenia,
- złamania żeber widoczne tylko na zdjęciu rentgenowskim, złamania obojczyka, łopatki,
- zamknięte urazy głowy spowodowane **potrząsaniem**, bujaniem z rozmachem

lub uderzaniem, niewidoczne pęknięcia czaszki, złamania żeber z objawami apatii, letargu, wymiotów, konwulsji.

Objawy zaniedbania to:

- widoczne niedożywienie,
- obrzęki spowodowane zimnem, czerwone stopy i dłonie,
- brudne, zniszczone ubranie, niestosowne do pory roku, temperatury otoczenia,
- brak higieny,
- brak okularów,
- brak leczenia stomatologicznego,
- pozostawianie dziecka samego bez opieki,
- pieluszkowe zapalenie skóry u niemowląt,
- u dzieci w wieku przedszkolnym opóźniony rozwój mowy, niski wzrost, nadpobudliwość i brak konsultacji specjalistów w tym zakresie,
- u dzieci w wieku szkolnym izolacja od rówieśników, poczucie niższości, brak szacunku do siebie, trudności szkolne,
- kradzieże dokonywane przez dziecko,
- żebranie, gromadzenie, chowanie jedzenia,
- częste nieobecności w szkole,
- zaległości w nauce.³⁸

7-letnia, uczennica I klasy szkoły podstawowej opuściła 265 godz. w roku szkolnym, spóźniała się także na pierwsze lekcje, przynosiła lakoniczne, pisemne usprawiedliwienia matki, przychodziła do szkoły w zbyt małych ubraniach, bez stroju gimnastycznego, przyborów szkolnych, podczas lekcji była „nieobecna”, często wychodziła do toalety, porzucała zadania do wykonania, wiele godzin przebywała w świetlicy szkolnej. Pomimo dobrych zdolności intelektualnych, była zagrożona powtarzaniem I klasy. W rozmowie z wychowawcą i pedagogiem relacjonowała, że jest „głupia i nie warta”, „boi się mamy i prosi o dochowanie w tajemnicy jej zachowania w szkole.

³⁷ Polifagia - zwiększone łaknienie, polidypsja - zwiększone pragnienie.

³⁸ Olejnik M.: Materiały szkoleniowe: „Procedury pomocy dziecku krzywdzonemu oraz członkom rodziny dotkniętej przemocą Centrum Szkoleniowe Administracja Publiczna / szkolenie dla praktyków - X 2013 Poznań, SSR w Zielonej Górze, s. 19-20.

*Miała widoczne zadrapania na szyi, zasinienia na twarzy, na rękach i nogach. Po nawiązaniu kontaktu z ojcem dziewczynki, jej opiekun złożył zawiadomienie w sprawie znęcania się nad córką przez matkę.*³⁹

2. Przemoc psychiczna

Definicję krzywdzenia emocjonalnego dzieci opracowało Amerykańskie Stowarzyszenie Profesjonalistów Przeciwdziałających Krzywdzeniu Dzieci, według której maltretowanie psychiczne oznacza powtarzający się wzorec zachowań opiekuna lub skrajne wydarzenie (wydarzenia), które powodują u dziecka poczucie, że jest nie wart, że jest niekochany, niechciany, zagrożony i że jego osoba ma jakąkolwiek wartość jedynie wtedy, gdy zaspokaja potrzeby innych⁴⁰. Według D. Iwaniec krzywdzenie emocjonalne to „nasycone wrogością lub obojętnością zachowanie rodziców, które (o ile jest uporczywe i intensywne) niszczy w dziecku poczucie wartości, obniża zdolność uczenia się, zmniejsza poczucie przynależności i uniemożliwia zdrowy i prawidłowy rozwój dziecka.”⁴¹

W zakresie *modus operandi* sprawców maltretowania można wyróżnić zachowania aktywne i bierne. Zachowania aktywne najczęściej przejawiają się w agresji werbalnej i wrogości wobec dziecka poprzez zachowania, tj.: straszenie, szantażowanie, wymuszanie lojalności, terroryzowanie, upokarzanie, nadmierna kontrola nad dzieckiem, wzbudzanie poczucia winy, stawianie dziecku sprzecznych wymagań i komunikatów, nieposzanowanie godności osobistej dziecka oraz jego prywatności. Jako zachowania bierne wymienia się: unikanie interakcji z dzieckiem, izolowanie go, emocjonalne odrzucenie i zaniedbanie jego potrzeb psychicznych, ignorowanie dziec-

ka, pozbawienie dziecka stymulacji. Najczęstsza postacią agresji werbalnej są groźby, które są taktyką wymuszania posłuszeństwa i utrzymania kontroli. Krzyk jest przemocą, towarzyszą mu bowiem grubiaństwo, niestabilność emocjonalna, zmienność nastrojów. Dzieci, które w dzieciństwie doświadczyły krzyku, w życiu dorosłym, radząc sobie ze swoją agresywnością, mogą się od niej odciąć - bać się własnego krzyku, nie potrafią go użyć nawet w obronie własnej, bądź powtarzają wyuczone zachowanie krzycząc. Maltretowanie psychiczne stwarza w przyszłości ryzyko wiktymizacji, zwłaszcza seksualnej.⁴²

Symptomami świadczącymi o maltretowaniu psychicznym są: moczenie i /lub zanieczyszczanie bez przyczyn medycznych, brak poczucia pewności siebie i niska samoocena, zaburzenia mowy, wynikające z nadmiernego napięcia nerwowego, bóle brzucha i głowy, niewywołane przyczynami medycznymi, mimowolne ruchy mięśni (szczególnie twarzy), częste kłamstwa i nieadekwatny lęk przed konsekwencjami złych działań, nadmierne podporządkowanie dorosłym, ucieczki z domu, wycofanie, depresja, próby samobójcze. Były one efektem: odrzucenia emocjonalnego i braku wsparcia, wywierania nadmiernej presji psychicznej, zastraszania, degradacji werbalnej szykanowania i oczerniania⁴³.

Rozmowa z dzieckiem na temat obserwowanej lub doznanej przez niego przemocy jest trudna nawet dla osób zajmujących się profesjonalnie pomocą. Przesłuchanie dziecka na temat okoliczności przestępstwa znęcania się fizycznego i psychicznego ma na celu nie tylko zebranie informacji o trudnych wydarzeniach ale również nie może pomijać udzielenie wsparcia w czasie ujawniania traumatycznych zdarzeń. Dziecko będące świadkiem lub pokrzywdzonym przemocą doznaje:

- 1) poczucia wstydu,
- 2) lęku o własną przyszłość i przyszłość członków rodziny,

³⁹ Przykład z własnej praktyki zawodowej.

⁴⁰ Glaser D. Podstawy teoretyczne i pojęciowe dotyczące krzywdzenia psychicznego i zanieczywania emocjonalnego dzieci, Dziecko Krzywdzone. Teoria. Badania. Praktyka 2003, nr 4. Krzywdzenie emocjonalne s.12-13.

⁴¹ Kwiatkowska-Darul V... op. cit. s.161.

⁴² Ibidem, s.162.

⁴³ Skórzyńska A., Pacian A. ... op. cit., s.127-129.

- 3) potrzeby ochrony sprawcy oraz całego systemu rodzinnego,
- 4) poczucia winy,
- 5) lęku przed sprawcą przemocy, że spełni groźby po ujawnieniu tajemnicy,
- 6) miłości do sprawcy przemocy, silnej więzi emocjonalnej ze sprawcą,
- 7) ambiwalencji emocji wobec sprawcy,
- 8) nieufności wobec ludzi,
- 9) poczucia bezradności i braku wiary w możliwość zmiany swojej sytuacji,
- 10) bezsilności z braku znajomości odpowiednich słów do opisu krzywdzenia, konieczności naruszania wyuczonych norm, np. cytowania przekleństw, wulgaryzmów, nazywania i opisywania przemocy seksualnej wobec siebie lub wobec rodzica, rodzeństwa: „było dużo strasznych rzeczy, a ja nie wiem, jak je powiedzieć”, „mówił do mnie, ty chuju, najlepiej żebyś się powiesił albo w rzece utopił”.⁴⁴

Osoby uczestniczące w przesłuchaniu małoletniego pokrzywdzonego przemocą muszą mieć świadomość także własnych ograniczeń:

- emocji negatywnych (złość, lęk, bezradność), które wzbudza w naturalny sposób relacja o przemocę
- konfrontacji ze skutkami odtwarzania traumatycznych przeżyć dziecka,
- przeciążenia liczbą „podobnych spraw” i wypalenia zawodowego,
- stereotypów i własnych uprzedzeń,
- poczucia osamotnienia w działaniu na rzecz pokrzywdzonego dziecka oraz doświadczenia wprost obojętności, a nawet agresji drugiego rodzica, który udziela wsparcia sprawcy przemocy, a nie dziecku, odmawia współpracy, manipuluje materiałem dowodowym, oddziałuje

na dziecko w kierunku skorzystania z prawa odmowy zeznawania na temat rodzica,

- obaw o sytuację psychiczną dziecka w rodzinie po złożeniu zeznań obciążających członka rodziny.

Podczas przesłuchania dziecka pokrzywdzonego przemocą w rodzinie, przesłuchującym (tryb art. 185a i 185b kpk) nie wolno:

- blokować przeżywanych emocji, ograniczać ekspresji płaczu,
- naiwnie pocieszać,
- oferować dziecku bliskości fizycznej, ponieważ dzieci krzywdzone fizycznie i seksualnie zwykle lękowo reagują na dotyk, chyba że dziecko samo chce się przytulić, co zdarza się niezwykle rzadko w kontakcie z osobą obcą,
- obciążać dziecka odpowiedzialnością lub winą za ujawnienie przemocy, to co się stało lub stanie w przyszłości ze sprawcą przemocy, rodzeństwem itp.,
- stosować presji psychicznej lub przekupstwa dla wyrażenia zgody do zeznawania w sprawie osób najbliższych,
- głośno kwestionować to, co dziecko mówi, wskazywać na brak spójności lub logiki, np. „tata nas tak stresuje, że nawet miałam robaki w brzuchu przez niego”- dziewczynka, wiek: 7 lat,
- poprawiać słownictwo dziecka, np. „kordłą mamę dusił”,
- składać dziecku obietnic bez pokrycia, np. „tata i mama się o tym nie dowiedzą”.

Po zakończeniu przesłuchania pokrzywdzone dziecko powinno usłyszeć, że:

- 1) **nie jest winne temu co się wydarzyło w rodzinie,**
- 2) **nie jest winne temu, że o przemocę nie powiedziało od razu,**

⁴⁴ Przykłady z własnej praktyki zawodowej.

- 3) **nie jest jedyną osobą, która ma taki problem, niektóre dzieci także doświadczały przemocy,**
- 4) **bardzo dobrze, że ujawniło przemoc,**
- 5) **otrzyma pomoc.**⁴⁵

Własne doświadczenia zawodowe w opiniowaniu psychologicznym w sprawach przestępstw przeciwko rodzinie i opiece pozwalają na opisanie specyficznych elementów w zeznaniach małoletnich pokrzywdzonych lub świadków przemocy w rodzinie:⁴⁶

- 1) **ambiwalentna motywacja do zeznawania przeciwko rodzicom:** „o niektórych rzeczach bym nie chciała mówić”, „kocham swoją mamę, ale też nie chcę tego mówić”, zgoda na zeznawanie oraz odpowiedzi „nie pamiętam” na każde pytanie dotyczące rodzica krzywdzącego;
- 2) **negatywna postawa wobec osoby stosującej przemoc:** „tata bił mamę i przeklinał i przez to go nie lubię”;
- 3) **wycofywanie się z wcześniejszej relacji o przemocy innym osobom:** „pani pedagog powiedziała, że nie krzyczy, bo ja się jej czasami boję”, „nakłamałam, że tata mnie bije ze stresu, czasami się stresuje i coś chlapnę”;
- 4) **spontaniczne usprawiedliwianie sprawcy przemocy:** „tata czasami musi na mnie podnieść głos, jak jestem niegrzeczna, jak tego nie robi, to ja niczego nie rozumiem”, „chciał mnie tylko dotknąć w polika” (obrażenia na twarzy widoczne nawet po kilku dniach u 7-latka); „za ucho tak lekko tylko” (opinia lekarska: podbiegnięcia krwawe i naderwanie małżowiny usznej u 10-letniego chłopca);

- 5) **obwinianie siebie:** 12-letni chłopiec pobity przez ojca „to przez to, że poszedłem na trening, a nie miałem i chciałem spotkać się z tatą”;
- 6) **minimalizowanie przemocy:** „przypadkiem mnie uderzyła...przypadkowo tak w głowę, w policzek, w nogę, rękę”, „kopie, ale tylko jak jest pijana”;
- 7) **ujawnianie przemocy nie wprost:** „tylko raz było coś ale nie wiem co”;
- 8) **trudności w opisie częstości przemocy, umieszczaniu opisywanych zdarzeń w czasie:** „trochę dawno, trochę nie”, „nie pamiętam kiedy to było”, „było ze sto razy”, „zawsze”, „nigdy”, „kiedyś”, „jutro”, „powczoraj”;
- 9) **niska świadomość mechanizmów i skutków przemocy:** strategie obronne: „idę do pokoju i zaczynam spać, mi to pomaga”, tłumienie i ukrywanie emocji negatywnych: „wyplakuje się w poduszkę, bo nie lubię tak płakać na zewnątrz”, „nienawidzę ojca, nie wiem, za co...”;
- 10) **konflikty decyzyjne i podatność na presję ze strony sprawcy przemocy:** „mama mi mówiła, że jak ten ktoś będzie wiedział, że ona mnie biła, to ona pójdzie do więzienia a ja pójdę do domu dziecka, nie chcę iść do domu dziecka”;
- 11) **opis zdarzeń w sposób specyficzny dla dziecięcej percepcji świata:** „raz tak mocno tata krzyczał, że nawet wszystkie szyby rozwały się”, „rzucił laptopem, że ja nie mogę”, „urwał mamie oko”;
- 12) **podatność na manipulacje ze strony rodzica zainteresowanego obciążaniem zarzutami o przemoc w sytuacji konfliktu małżeńskiego, rozwodu:** „mama mi mówiła....”, „mama mi czytała sms-y taty do tamtej pani, że jej pragnie i ją kocha”, „mama mówi, że

⁴⁵ Materiały szkoleniowe... op. cit., s. 22-23.

⁴⁶ Analizy psychologiczne w sprawach o przestępstwo z art.207 k.k.

- tata źle się odżywia, źle myje, źle czyta bajeczki”;
- 13) **skrajne emocje, niespójne wypowiedzi:** „tata jest dobry, kocha nas kupuje nam wszystko”, a jednocześnie wybuch płaczu pod koniec przesłuchania u 5-letniej dziewczynki i stwierdzenie: „bo ja się boję, że tata utnie mamie głowę...”;
- 14) **dysocjacje podczas odtwarzanie głębokiej traumy:** 14-letni chłopiec podczas odtwarzania uderzania po rękach tłuczkiem do mięsa przez ojca, drżał, zaciskał dłonie, zerwał kontakt słowny, nie odpowiadał na kolejne pytania przesłuchującego, był „nieobecny” i powtarzał wielokrotnie tę samą wypowiedź;
- 15) **zmiana motywacji do zeznawania:** 11-letnia dziewczynka chętnie opowiadała na pytania „bezpieczne”, zapytana o relacje z konkubentem matki zerwała kontakt wzrokowy, zareagowała wybuchem płaczu, próbowała natychmiast wyjść z pomieszczenia, dopiero po 4 miesiącach przebywania w rodzinie zastępczej i podjętej terapii była zdolna do złożenia zeznań w sprawie drastycznej przemocy fizycznej, psychicznej i seksualnej ze strony partnera matki, której doświadczyła;
- 16) **zły stan psychiczny, uniemożliwiający udział w przesłuchaniu,** np. zachowania autodestrukcyjne (nacięcia przedramion żyłką przed ponownym przesłuchaniem w Sądzie na wniosek obrońcy oskarżonego, list pożegnalny, odmowa wejścia do pokoju przesłuchań, zatrucie lekami i konieczność hospitalizacji, ucieczka z domu w dniu przesłuchania);
- 17) **zaprzeczanie przemocy podczas przesłuchania, a potwierdzanie krzywdzenia podczas badania psychologicznego.**
- Kompetencje dzieci do zeznawania w rozumieniu procedury karnej należy oceniać indywidualnie, zależnie od wieku, poziomu rozwoju, cech osobowości i stanu zdrowia dziecka. Rozważanie wniosku o przesłuchanie małoletniego w charakterze świadka przemocy powinno być poprzedzone refleksją nad faktycznymi kompetencjami do zeznawania u dziecka, będącego w wieku przedszkolnym lub młodszym szkolnym oraz ustalenia bilansu zysków i strat także z punktu widzenia dobra małoletniego.

Arkadiusz Krajewski

Instytut Nauk Prawnych Polskiej Akademii Nauk w Warszawie

KONSTYTUCYJNE ZASADY POSTĘPOWANIA KARNEGO NA TLE ORZECZNICTWA POLSKIEGO TRYBUNAŁU KONSTYTUCYJNEGO

Zasady postępowania karnego mają niezwykle duże znaczenie dla prowadzenia postępowania karnego oraz jego kształtu. W doktrynie mamy określony katalog zasad postępowania karnego i dzielimy je według różnych kryteriów. Niektóre z katalogu wskazywanych w doktrynie procesu karnego zasad postępowania karnego znajdują również swoje miejsce w przepisach Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Mówimy wtedy o tzw. konstytucyjnych zasadach postępowania karnego i są to chyba jedne z najważniejszych, wśród całego katalogu naczelných zasada procesu karnego. Są to zasady o bardzo dużym wpływie na kształt procesu i mające dla niego ogromne znaczenie.

Konstytucyjne zasady postępowania karnego są również stosunkowo często omawiane i analizowane na gruncie orzecznictwa Sądu Najwyższego i Trybunału Konstytucyjnego jednak nie wszystkie – część z zasad jest albo nie rozpatrywana w orzecznictwie Trybunału albo tylko w marginalnym stopniu. Niniejsze opracowanie przedstawia te właśnie zasady również na tle orzecznictwa Polskiego Trybunału Konstytucyjnego.

Pojęcie, podział i rola konstytucyjnych zasad postępowania karnego

Przytaczana przez większość teoretyków procesu karnego definicja zasad postępowania karnego stanowi, iż zasady procesowe określają zasadnicze, ogólne cechy procesu, przez co wyrażają to, co jest dla tego procesu charakterystyczne⁴⁷. Dodat-

kowo również zasady procesowe definiuje się jako społecznie ważne, ogólne dyrektywy uregulowania najbardziej istotnych kwestii z zakresu procesu⁴⁸. Jeszcze inne opracowania określają je jako założenia podstawowe, odzwierciedlające nadrzędne idee, zaakceptowane przez ustawodawcę przy określaniu modelu postępowania karnego⁴⁹. Bardzo istotną jest również definicja zasad procesowych wskazywana przez W. Daszkiewicza. Zasady procesu karnego uznaje on za normy nadrzędne, o szczególnej doniosłości społecznej, które jednocześnie wpływają w sposób istotny na ukształtowanie innych norm regulujących proces karny, a więc takie których charakter jest zasadniczy⁵⁰. Należy także pamiętać, że zasady procesowe kształtują nie tylko ogólny obraz procesu karnego, ale wpływają też na wykładnię prawa procesowego i jej charakter. Jeśli pojawiają się wątpliwości interpretacyjne, których nie można usunąć, wybiera się sposób interpretacji najbardziej zgodny z zasadami procesu karnego. S. Waltoś wymienia też kryteria, które powinny decydować o uznaniu zasady procesowej za zasadę naczelną: po pierwsze zasada musi mieć węzłowe znaczenie w procesie, czyli jej brak powodowałby trudności w określeniu modelu procesu, po drugie zasada winna określać treść ideologiczną i społeczną, po trzecie zasada musi dotyczyć bezpośrednio procesu, czyli wpływać w sposób bezpośredni na kształt tego pro-

⁴⁷ Z. Świda (w:) Z. Świda (red.), R. Ponikowski, W. Posnow, *Postępowanie karne. Część ogólna*, Warszawa 2008, s. 33.

⁴⁸ S. Waltoś, *Proces karny. Zarys systemu*, Warszawa 2005, s. 206

⁴⁹ R. Kmiecik (w:) R. Kmiecik, E. Skrętowicz, *Proces karny. Część ogólna*, Kraków 2006, s. 68.

⁵⁰ W. Daszkiewicz, *Prawo karne procesowe. Zagadnienia ogólne, t. 1*, Poznań 1999, s. 63

cesu, natomiast po czwarte zasada winna mieć charakter dyrektywy.

Naczelne zasady procesu karnego są dzielone według różnych kryteriów. Pierwszy z podziałów to podział na zasady abstrakcyjne i zasady konkretne. Kolejny podział wymieniany w literaturze procesu karnego to podział na zasady-dyrektywy i zasady – reguły. Zasady prawa karnego możemy również dzielić na zasady prawnie zdefiniowane i zasady prawnie niezdefiniowane. Możemy też wyróżnić naczelne zasady pierwszego i drugiego stopnia. Najważniejszym jednak podziałem z punktu niniejszego opracowania jest podzielenie naczelnych zasad procesu karnego na zasady konstytucyjne i pozakonstytucyjne.

Zasada konstytucyjna jest to zasada znajdująca się w Konstytucji. Jeśli została ona wyrażona w sposób, który umożliwia jej bezpośrednie zastosowanie, wówczas, zgodnie z brzmieniem art. 8 ust. 2 Konstytucji RP, reguluje ona wprost daną dziedzinę procesu karnego⁵¹. Należy zwrócić uwagę, że przepisy kodeksu postępowania karnego muszą być zgodne z przepisami Konstytucji, gdyż w przeciwnym razie Trybunał Konstytucyjny może stwierdzić ich niekonstytucyjność. Przykładami takich zasad są: zasada domniemania niewinności (art. 42 ust. 3 Konstytucji RP), zasada prawa do obrony (art. 42 ust. 2 Konstytucji RP), zasada jawności (art. 42 ust. 1 i 2 Konstytucji RP). Przeciwnieństwem zasady konstytucyjnej jest zasada pozakonstytucyjna, czyli taka, której treść nie wynika z przepisów Konstytucji.

Orzeczenia Trybunału w zakresie zasad konstytucyjnych procesu karnego to materia stosunkowo spora, jednak nie wszystkie zasady postępowania karnego zostały objęte jej zakresem. Wyrok lub Postanowienie Trybunału często wyjaśnia lub rozwiewa spory interpretacyjne przy poszczególnych zasadach procesu karnego. Kwestia rozumienia znaczenia określonej zasady procesu może mieć wpływ zarówno na prawidłowość jego przeprowadzenia, ale

także na prawidłowość zapadłego w danej sprawie orzeczenia.

Tak więc analiza konstytucyjnych zasad postępowania karnego to problematyka niezwykle istotna i w pewności ważna nie tylko z punktu widzenia przeprowadzania czynności procesowych przez określone organy i podmioty, ale również oddziałująca na społeczne postrzeganie procesu karnego. Aby przeprowadzany w danej sprawie proces karny miał jak najbardziej prawidłowy, charakter trzeba wobec powyższego pamiętać o zasadach jakie nim kierują, zwłaszcza o tych które przewiduje ustawa zasadnicza. Natomiast w przypadku wątpliwości w interpretacji i zakresie danej konstytucyjnej zasady procesu karnego warto sięgać do stosunkowo bogatego zasobu orzecznictwa Polskiego Trybunału Konstytucyjnego odnoszącego się do konkretnych zasad postępowania karnego. Korzystanie z orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego ułatwia z pewnością nadanie procesowi karnemu w danej sprawie prawidłowego kształtu. Dodatkowo ma na celu doprowadzenie do jak najlepszego badania konkretnych spraw i wydawania słusznych orzeczeń. Po to właśnie stosuje się orzecznictwo Trybunału aby pozbyć się wątpliwości w interpretacji przepisów konstytucyjnych i powiązanych z nimi przepisów ustaw. Niemożliwe wręcz wydaje się dokonanie prawidłowej oceny odpowiedzialności karnej oskarżonego bez zapoznania się z orzeczeniami Trybunału Konstytucyjnego w tym badanym zakresie.

Korzystanie przez organy procesowe z zgromadzonego materiału orzeczniczego Trybunału jest wręcz wskazane, ponieważ zapewnia ono prawidłowość w wydawaniu orzeczeń sądowych w procesie karnym, które co do zasady nie powinny być błędne, a raczej mają być wynikiem przeprowadzonych czynności i obiektywnego, pełnego rozpatrzenia danej sprawy karnej.

⁵¹ A. Dyl, K. Dyl i in., *Procedura karna Repetytorium*, Warszawa 2012, s. 21

Zasada obiektywizmu

Pierwszą z zasad postępowania karnego, która znajduje swoje miejsce również w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej jest zasada obiektywizmu. Wynika ona wprost z treści art. 45 ust. 1 Konstytucji, jednak jej szersze znaczenie znajdziemy w przepisach postępowania karnego. Co do zasady sprowadza się ona do tego, iż organ procesowy winien zachowywać bezstronny stosunek do stron i uczestników procesu oraz nie powinno istnieć nastawianie się kierunkowo do konkretnej sprawy. Zasada obiektywizmu została uregulowana przede wszystkim a art. 4 kpk, który stanowi, że organy prowadzące postępowanie karne są obowiązane badać oraz uwzględniać okoliczności zarówno na korzyść jak i niekorzyść oskarżonego. Jest to więc swoista dyrektywa, która zobowiązuje organy procesu do neutralnego (obiektywnego) stosunku do stron i uczestników procesu, jak i samej sprawy⁵².

Aby można było mówić o obiektywizmie w procesie karnym konieczne jest spełnienie trzech podstawowych warunków:

Po pierwsze warunkiem jest istnienie niezawisłości, czyli niezależności organu procesowego uzyskiwane poprzez instytucję wyłączenia sędziego i wówczas:

- Jeśli sędzia jest w ogóle niezdalny do orzekania - stosujemy *iudex inhabilis* - zgodnie z art. 40 § 1kpk sędzia jest wyłączony z mocy prawa w następujących przypadkach: sprawa dotyczy tego sędziego bezpośrednio; jest małżonkiem strony lub pokrzywdzonego albo ich obrońcy, pełnomocnika lub przedstawiciela ustawowego albo pozostaje we wspólnym pożyciu z jedną z tych osób; jest krewnym lub powinowatym w linii prostej, a w linii bocznej aż do stopnia pomiędzy dziećmi rodzeństwa osób wymienionych w pkt 2 albo jest związany z jedną z tych osób węzłem przyspo-

sobienia, opieki lub kurateli; był świadkiem czynu, o który sprawa się toczy, albo w tej samej sprawie był przesłuchany w char. świadka lub występował jako biegły; brał udział w sprawie jako prokurator, obrońca, pełnomocnik, przedst. ustawowy strony, albo prowadził postępowanie przygotowawcze; brał udział w niższej instancji w wydaniu zaskarżonego orzeczenia lub wydał zaskarżone zarządzenie; brał udział w wydaniu orzeczenia, które zostało uchylone lub stwierdzono jego nieważność; brał udział w wydaniu postanowienia o warunkowym umorzeniu postępowania; brał udział w wydaniu orzeczenia, co do którego wniesiono sprzeciw. W tym przypadku nie ma obowiązku wykazania, że udział sędziego w sprawie mógł wywrzeć jakiś wpływ na wynik procesu, i w przypadku ziszczenia się przesłanek sędzia powinien być wyłączony z mocy prawa

- Jeśli sędzia staje się osobą podejrzaną o stronniczość - *iudex suspectus* - zgodnie z art. 41 §1 kpk; w przypadku istnienia uzasadnionej obawy co do bezstronności w danej sprawie. Wyłączenie takie następuje to na podstawie złożonego wniosku, natomiast jego brak może być przyczyną uchylecia orzeczenia w postępowaniu odwoławczym.

Zasada obiektywizmu często nazywana jest też zasadą „bezstronności”. Jednak utożsamianie tych dwóch pojęć wydaje się nie być do końca uzasadnione, ponieważ pojęcie „obiektywizmu” wydaje się być pojęciem o dużo szerszym zakresie. Bezstronność należy interpretować bardziej jako niezawisłość sądu oraz brak jakichkolwiek uprzedzeń ze strony stron i uczestników procesu. Natomiast obiektywizm swoim zakresem obejmuje nie tylko bezstronność (znaczenie tego pojęcia), ale ponadto brak ukierunkowanego nastawienia do sprawy oraz nieprzesądzanie uprzednio o jej wyniku.⁵³

⁵² B. Bieńkowska, P. Kruszyński, *Wykład prawa karnego procesowego*, Temida, Białystok 2012, s. 98

⁵³ Zob. M. Cieślak, *Polska procedura karna. Podstawowe założenia teoretyczne.*, Warszawa 1984, s. 318.

Zasada ta jest bardzo mocno powiązana z inną ważną zasadą, tzw. zasadą prawdy materialnej. Wynika z powyższego, że organy procesowe podczas dokonywania swoich działań winny się kierować jedynie kryteriami obiektywnymi, nie może dochodzić do subiektywizmu z ich strony. Również całkowicie obojętne powinno być podejście do materiału dowodowego. Nie ważne, czy nastawienie organu miało być ukierunkowane na korzyść, czy na nie korzyść danej strony postępowania⁵⁴.

Zasada ta wiąże się też z równouprawnieniem stron procesowych. Reguła znana już w prawie rzymskim *audiatur et altera pars* nakłada na organy prowadzące postępowanie karne obowiązek nie tylko wzięcia pod uwagę całego materiału dowodowego, bez przejawów własnego subiektywizmu, ale również obowiązek zapoznania się ze stanowiskiem i argumentami wszystkich stron procesowych. Reasumując, przed wydaniem orzeczenia, sąd bierze pod uwagę cały materiał dowodowy (przedstawiony przez obydwie strony postępowania), a działanie czynników irracjonalnych wpływających na podejmowanie decyzji (uprzedzenia, gniew, niechęć) powinno być wręcz minimalne lub nie występujące wcale. Wyrazem tego jest regulacja art. 82 i 410 kpk. Przepisy te stanowią, iż podstawą orzeczenia może być tylko całokształt okoliczności, które ujawniono w postępowaniu i które mają znaczenie dla rozstrzygnięcia.

Sama zasada obiektywizmu ma ogromny wpływ na kontradiktoryjność procesu karnego. Z tego też powodu kodeks postępowania karnego przewiduje instytucje wyłączenia konkretnych organów procesowych, których obiektywizm mógłby budzić wątpliwości. Mamy z taką sytuacją do czynienia np. w przypadku wyłączenia sędziego, ale instytucja ta może również dotyczyć innych organów podmiotów, np. protokolanta. Wprowadzenie do regulacji kodeksowej takich przepisów stanowi swobodą gwarancję nie tylko zasady obiektywizmu,

ale również niezawisłości organu procesowego⁵⁵.

Brak takich przepisów mógłby zagrażać realności realizacji zasady obiektywizmu w praktyce procesowej. Nie można jednak zapominać, iż obowiązek zachowania obiektywizmu i bezstronności spoczywa również na innych podmiotach (art. 438 § 2 kpk), ale może jednak stanowić przyczynę uchylecia zapadłego wcześniej orzeczenia w przypadku naruszenia zasady obiektywizmu.

Sama zasada obiektywizmu jest raczej bardzo rzadko poruszana w orzeczeniach Trybunału Konstytucyjnego. Natomiast dość liczne w zakresie regulacji tej zasady w kodeksie postępowania karnego jest orzecznictwo Sądu Najwyższego i sądów powszechnych. Więcej odnajdziemy o innych zasadach ujętych w tym samym przepisie Konstytucji RP takich jak zasada jawności czy zasada prawa do sądu.

Zasada domniemania niewinności i zasada *in dubio pro reo*

Zasada domniemania niewinności jest jedną z fundamentalnych zasad polskiego procesu karnego - zgodnie z tą zasadą osobę oskarżoną traktuje się jako niewinną, dopóki nie zostanie jej udowodniona wina w sposób przewidziany przez prawo karne procesowe. Zasada ta w znaczący sposób rzutuje na sytuację procesową oskarżonego. Jest to podobnie jak zasada obiektywizmu zasada konstytucyjna wynikająca z art. 43 ust. 3 Konstytucji RP. Zgodnie z tą zasadą obowiązują dwa nakazy:

- traktowanie oskarżonego jako niewinnego - odnoszenie się do niego w taki sposób, jak nie byłby on uznany winnym, krytyczne nastawienie do wysuniętego przeciw niemu zarzutu.
- Obaleniem tej zasady jest tylko „udowodnienie winy” i stwierdzenie tego prawomocnym orzeczeniem sądu, czyli albo prawomocny wyrok skazujący

⁵⁴ B. Bieńkowska, P. Kruszyński, *Wykład prawa karnego procesowego*, Temida, Białystok 2012, s. 98

⁵⁵ B. Bieńkowska, P. Kruszyński, *Wykład prawa ...*, s. 99

oskarżonego lub prawomocne orzeczenie o warunkowym umorzeniu.

Konstytucja RP w art. 42 ust. 3 stwierdza: „Każdego uważa się za niewinnego, dopóki jego wina nie zostanie stwierdzona prawomocnym wyrokiem sądu.” Zasadę tę powtarza również kodeks postępowania karnego w art. 5 § 1: „Oskarżonego uważa się za niewinnego, dopóki wina jego nie zostanie udowodniona i stwierdzona prawomocnym wyrokiem.” Wobec powyższego, aby uznać osobę za winną popełnienia danego czynu muszą zaistnieć i zostać stwierdzone następujące przesłanki:

- wina sprawcy musi być udowodniona,
- wina musi być stwierdzona wyrokiem,
- wyrok musi być prawomocny.

Konsekwencją takiego właśnie uregulowania zasady domniemania niewinności jest traktowanie oskarżonego jako osobę niewinną bez względu na przekonanie organu prowadzącego postępowanie o jej winie lub jej braku. Należy również pamiętać o odpowiednim rozróżnianiu zakresu tej zasady zarówno ujętej w ustawie zasadniczej i w kodeksie postępowania karnego, ponieważ może to nieraz budzić wiele problemów.⁵⁶

Zasada ta ma dwa aspekty:

- procesowy – zasada ta obowiązuje na wszystkich stadiach postępowania karnego, tj. w postępowaniu przygotowawczym i sądowym oraz dotyczy wszystkich organów postępowania, w tym policjantów, prokuratorów, sądu;
- pozaprocesowy – zasada jest adresowana do osób fizycznych, organów administracji i władzy, organizacji oraz szeroko rozumianej prasy (radio, telewizja, gazety, Internet).

Nie można również zapominać, że każdy człowiek ma prawo do ochrony swojego dobrego imienia, dlatego każdy powinien powstrzymać się z podejmowaniem niekorzystnych kroków wobec osoby

oskarżonej dopóki jej wina nie zostanie odpowiednio udowodniona. Przykładowo pracodawca nie może zwolnić z pracy swojego pracownika przed sądowym rozstrzygnięciem o odpowiedzialności karnej za zarzucone przestępstwo. W takim pojmowaniu zasady domniemania niewinności niedopuszczalne jest także przesądzanie lub publikowanie w materiałach dziennikarskich treści dotyczących odpowiedzialności karnej i wyniku sprawy.

Domniemanie niewinności ma charakter tzw. domniemania wzruszalnego, czyli takiego, które może zostać obalone przez wykazanie winy określonej osoby⁵⁷. Należy jednak pamiętać, że ciężar udowodnienia winy spoczywa nie na oskarżonym, ale na oskarżycielu (prokuratorze). Oskarżony nie ma więc obowiązku wykazywania swojej niewinności. Oznacza to, że nie można w żaden sposób zmusić oskarżonego do aktywnego działania w toku postępowania karnego. Oskarżony nie ma obowiązku dostarczania żadnych dowodów, tym bardziej nie można wymagać od niego przedstawiania dowodów na swoją niekorzyść.

Wyrok prawomocny stwierdzający winę oskarżonego jest swoistym obaleniem zasady domniemania niewinności (skazanie albo warunkowe umorzenie postępowania karnego). Przy czym jako wyrok prawomocny należy rozumieć taki stan, w którym oskarżony nie ma już możliwości zaskarżenia orzeczenia w trybie zwyczajnym. Natomiast samo wniesienie środka nadzwyczajnego (np. kasacji) nie powoduje, iż domniemanie niewinności odżywa, ale już uchylenie wyroku w trybie kasacji, wznowienie postępowania albo podjęcie postępowania warunkowo umorzonego sprawia, iż domniemanie niewinności obowiązuje na nowo.

Zasada ta bardzo często jest przytaczana w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego. Jak podkreśla orzecznictwo Trybunału zasada domniemania niewinności wyraża podstawową gwarancję wolności i praw człowieka. Spełnia zatem funkcję

⁵⁶ Zob. P. Hofmański (red) E. Sadzik, K. Zgryzek, *Kodeks postępowania karnego, Komentarz. Tom I*, Warszawa 1999, s. 32

⁵⁷ W. Cieślak, *Prawo karne: Zarys instytucji i ogólne zasady*, Warszawa 2010, s. 357

ochronną. Płynąca z niej dyrektywa nakazuje każdego uważać za niewinnego dopóty, dopóki sąd prawomocnym wyrokiem nie stwierdzi jego winy. Jako norma konstytucyjna nakazująca przestrzeganie określonych reguł postępowania jest skierowana do wszystkich; w szczególności adresatami tej dyrektywy są wszystkie organy władzy publicznej. Domniemanie niewinności podniesione do rangi zasady konstytucyjnej to jeden z istotnych elementów wyznaczających pozycję obywatela w społeczeństwie oraz wobec władzy, gwarantując mu odpowiednie traktowanie, zwłaszcza w sytuacji podejrzenia o popełnienie przestępstwa. Wpływa to w sposób zasadniczy na rangę zasady wyrażonej w art. 42 ust. 3 konstytucji. Ze względu na funkcję gwarancyjną domniemanie niewinności jest ukształtowane w sposób szczególny; w ujęciu konstytucyjnym stanowi ono nie tyle regułę dowodową, co wyraz jednego z generalnych założeń leżących u podstaw porządku prawnego. Stąd konieczność zachowania szczególnej odpowiedzialności przy określaniu⁵⁸ granic obowiązywania tego domniemania.

Zawarte w art. 42 ust. 3 konstytucji stwierdzenie o możliwości przełamania takiego domniemania w drodze prawomocnego wyroku sądu łączyć należy ściśle z postępowaniem karnym, ponieważ zarówno art. 42 ust. 1 jak i art. 42 ust. 2 konstytucji odnosi się do postępowania karnego. Jest to o tyle oczywiste, że związane z przełamaniem domniemania niewinności orzeczenie kary przewidzianej w kodeksie karnym nie jest możliwe przez inny organ niż sąd. Ustrojodawca wyraźnie eksponuje znaczenie zasady domniemania niewinności w odniesieniu do postępowania karnego, ponieważ jest to postępowanie, którego konsekwencją mogą być kary o wyjątkowo dużym stopniu represyjności. Wobec powyższego nie można stosować przepisów o domniemaniu niewinności do postępowań

w innym charakterze, np. do dyscyplinarnego⁵⁹.

Jest wręcz podkreślane w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego wykładnia art. 42 ust. 3 Konstytucji jest interpretacją *preter legem* w stosunku do treści i zakresu działania tego przepisu. Przepis ten, stanowiący część kompleksowej regulacji art. 42, odnosi się bowiem wyłącznie do postępowania karnego.⁶⁰ Trybunał konsekwentnie prezentuje stanowisko, że chociaż umieszczenie w Konstytucji przepisu dotyczącego domniemania niewinności pośród wolności i praw obywatelskich może prowadzić do rozszerzenia zakresu stosowania tej zasady poza ramy procesu karnego także na inne postępowania represyjne, to zasadniczą ich rolą jest stworzenie oskarżonemu konkretnych gwarancji w toku procesu karnego⁶¹. Trybunał negował powoływanie się wprost na art. 42 ust. 3 Konstytucji przy ocenie procedur ustawowych, których celem nie jest zastosowanie środka represyjnego, a jedynie tworzenie różnego rodzaju zabezpieczeń w zakresie dotyczącym, np. należytego zawodowego prowadzenia działalności gospodarczej. Stanowisko takie wyraził m.in. w wyroku z 29 stycznia 2002 r. w sprawie o sygn. K 19/01⁶², a podtrzymał w wyroku z 4 lipca 2002 r. w sprawie sygn. P 12/01.⁶³

Z zasadą postępowania karnego domniemania niewinności powiązana w bardzo ścisły sposób jest zasada *in dubio pro reo* określona w art. 5 § 2 kpk: „Nie dające się usunąć wątpliwości rozstrzyga się na korzyść oskarżonego”. Wobec istnienia

⁵⁸ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 16 maja 2000 r., sygn. P 1/99.

⁵⁹ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 27 lutego 2000 r., sygn. K 22/00, a podobnie Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 11 września 2001 r., sygn. SK 17/00.

⁶⁰ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 29 stycznia 2002 r., sygn. K 19/01.

⁶¹ por. wyroki Trybunału Konstytucyjnego w sprawach: z dnia 23 października 2002 r., sygn. K. 22/01, i z dnia 11 września 2001 r., sygn. SK 17/00.

⁶² dotyczącym zgodności z Konstytucją art. 22 ust. 6 pkt 2 oraz art. 22 ust. 8 w związku z art. 22 ust. 6 pkt 2 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Prawo bankowe (Dz. U. Nr 140, poz. 939 ze zm.).

⁶³ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 19 października 2004 r., sygn. K 1/04.

i obowiązywania zasady domniemania niewinności oskarżonemu nie można przypisać nieudowodnionych odpowiednio zarzutów.

Zasada *in dubio pro reo* stanowi więc, iż w przypadku wątpliwości należy orzec zawsze na korzyść oskarżonego. Jednak orzekanie na korzyść jest dopuszczalne dopiero wtedy, gdy wyczerpano wszystkie możliwości ich usunięcia w przeprowadzonym postępowaniu dowodowym. Chodzi tutaj zarówno o wątpliwości natury faktycznej jak i natury prawnej.

Dodatkowo z tymi dwoma zasadami wiąże się termin **ciężaru dowodu**, który oznacza powinność udowodnienia ze względu na własny interes prawny. Chodzi o to, iż przykładowo jeśli oskarżyciel prywatny, posiłkowy lub powód cywilny nie będą zainteresowani dowodzeniem zasadności swoich twierdzeń, własnych żądań to w takiej sytuacji proces prawdopodobnie skończy się dla nich niepomyślnie.

Obowiązek dowodzenia jest to natomiast powinność udowadniania ze względu na cudzy interes prawny. Obowiązek taki spoczywa przede wszystkim na adwokacie, oskarżycielu publicznym czy przedstawicielu ustawowym. Nie dopełnienie tego obowiązku powoduje nawet pociągnięcie do odpowiedzialności dyscyplinarnej przewidzianej odpowiednimi przepisami.

Zasada prawa do obrony

Kolejną z omawianych zasad procesu karnego jest zasada prawa do obrony. Jest to zasada konstytucyjna przewidziana w treści art. 42 ust. 2 Konstytucji RP. Zgodnie z jego treścią oskarżony ma prawo bronić się w procesie i korzystać z pomocy obrońcy. Jest to zasada niezwykle istotna z punktu widzenia całego procesu karnego i mająca ogromny wpływ na kształt i przebieg procesu.

Z zasady tej wynikają dwa pojęcia obrony:⁶⁴

a) materialna – polegającą na podejmowaniu przez jakąkolwiek osobę wszelkich czynności procesowych w celu obrony interesów oskarżonego w procesie (składanie wniosków, przytaczanie argumentów i kontrargumentów).

Zgodnie z art. 74 § 1 k.p.k. oskarżony nie ma obowiązku dowodzenia swojej niewinności, ani obowiązku dostarczenia dowodów na swoją niekorzyść. Ma on też prawo do pouczenia go o prawie do obrony. Należy zauważyć też, iż kłamstwo oskarżonego jest bezkarne, nie ma on prawa do nakłaniania innych osób do składania fałszywych zeznań lub wyjaśnień. Nie może również składać fałszywego pomówienia kogoś o przestępstwo nie pozostające w związku z postawionym mu zarzutem.

b) formalna – polega na korzystaniu z pomocy obrońcy. Obrońcą w polskim prawie w procesie karnym może być jedynie adwokat (wyjątkowo aplikant adwokacki).⁶⁵

Korzystanie z obrońcy może mieć charakter obligatoryjny lub charakter fakultatywny. Obrońca jest obligatoryjny w określonym katalogu przypadków, czyli: gdy oskarżony jest nieletni, niewidomy, niemy, głuchy, zachodzi wątpliwość co do jego poczytalności, nie włada językiem polskim, sąd uzna to za niezbędne itd.

Dodatkowo możemy także wyróżnić następujące formy obrony:

- a) z wyboru - jeśli to sam oskarżony wybiera i powołuje dla siebie obrońcę,
- b) z urzędu - w tym rodzaju obrońcę powołuje prezes sądu i tylko w dwóch określonych przypadkach:
 - jeśli obrona jest obligatoryjna, a oskarżony nie ma obrońcy z wyboru,
 - na wniosek złożony przez oskarżonego, gdy nie jest w stanie ponieść kosztów obrony z wyboru bez

⁶⁴ Szerzej: P. Wiliński, *Zasada prawa do obrony w polskim procesie karnym*, Warszawa 2006, s. 125-132

⁶⁵ Por. P. Kruszyński, *Stanowisko prawne obrońcy w procesie karnym*, Białystok 1991, s. 13

uszczerbku dla niezbędnego utrzymania siebie i rodziny.⁶⁶

Nie można również zapominać, że obrońca w procesie karnym nie ma prawa podejmowania żadnych czynności, które mogłyby być niekorzystne dla oskarżonego (art. 86 § 1 kpk.). Obrońca, co prawda, ma w swoich działaniach stanowisko samodzielne, jednak jest to dla niego spore ograniczenie i zabezpieczenie interesów oskarżonego i realizacja zasady prawa do obrony. Jego udział dodatkowo nie wyklucza osobistego udziału w postępowaniu samego oskarżonego. Obrońca może bronić kilku oskarżonych, jeżeli ich interesy nie pozostają ze sobą w jakiegokolwiek sprzeczności. Natomiast zgodnie z zapisem art. 77 i 85 kpk, oskarżony nie może mieć jednocześnie więcej niż trzech obrońców.

Zasada konstytucyjna prawa do obrony oskarżonego to nic innego jak dyrektywa, według której w procesie karnym istnieje obowiązek zapewnienia oskarżonemu prawa do obrony. Należy również pamiętać, że oskarżony jest jedynie podmiotem a nie przedmiotem procesu karnego. Zasada ta wyrażona w Konstytucji RP wskazuje, że każda osoba przeciwko której toczy się postępowanie karne ma swoje prawo do obrony we wszystkich stadiach tego postępowania. Prawo to objawia się w szczególności możliwością wyboru obrońcy lub prawa do korzystania z obrońcy z urzędu.

Zasadą prawa do obrony zajmowała się również Konwencja Europejska, która zawiera postanowienia, że oskarżony ma prawo:

- do otrzymania szczegółowej informacji w języku dla niego zrozumiałym o istocie i przyczynie wniesionego przeciwko niemu oskarżenia;
- posiadania odpowiedniego czasu i możliwości przygotowania obrony;
- bronięcia się osobiście lub przez ustanowionego obrońcę, jeśli nie ma środ-

ków na pokrycie kosztów obrony, do bezpłatnego korzystania z pomocy obrońcy z urzędu, gdy wymaga tego dobro wymiaru sprawiedliwości;

- przesłuchania lub spowodowania przesłuchania świadków oskarżenia oraz żądania obecności i przesłuchania świadków obrony na takich samych warunkach jak świadków oskarżenia;
- korzystania z bezpłatnej pomocy tłumacza, jeżeli nie rozumie lub nie mówi językiem używanym w sądzie;

Jest to lista warunków minimalnych, wskazywanych w Konwencji do zapewnienia zasady prawa do obrony.

Do zakresu prawa do obrony biorą pod uwagę stronę podmiotową tej zasady konstytucyjnej zaliczamy po pierwsze możliwość podejmowania całego szeregu czynności osobiście przez oskarżonego.⁶⁷ Po drugie od strony podmiotowej zaliczamy tu również prawo do korzystania z pomocy obrońcy tzw. prawo do obrony formalnej. Po trzecie zaliczamy tu również przepisy nakazujące organom procesowym dokonywanie czynności także na korzyść oskarżonego.

Biorąc pod uwagę możliwość dokonywania czynności przez oskarżonego służą mu zarówno uprawnienia przysługujące stronom postępowania (prawo udziału w czynnościach procesowych, przesłuchania i powoływania świadków, składania wniosków), jak i uprawnienia służące wyłącznie oskarżonemu, tj. prawo do składania wyjaśnień, prawo do milczenia, prawo do przesłuchania w obecności obrońcy.

Zaliczane do prawa do obrony prawo do korzystania w obrońcy polega na tym, że oskarżony może korzystać z pomocy adwokata występującego w charakterze obrońcy. Obrona taka może być obowiązkowa lub nieobowiązkowa. Z obroną obowiązkową mamy do czynienia wtedy, gdy przepisy prawa wymagają posiadania przez oskarżonego w toku procesu obrońcę i odbywania czynności z jego udziałem,

⁶⁶ B. Bieńkowska, P. Kruszyński, *Wykład prawa ...*, s. 57

⁶⁷ Ibidem

w szczególności w określonych sytuacjach takich jak:

- oskarżony jest nieletni,
- oskarżony jest głuchy, niemy lub niewidomy,
- zachodzi uzasadniona wątpliwość co do jego poczytalności oskarżonego
- gdy sąd uzna to za niezbędne ze względu na okoliczności utrudniające obronę.

Dodatkowo wymóg posiadania obrońcy przez oskarżonego został przewidziany także w postępowaniu przed sądem okręgowym jako sądem pierwszej instancji, gdy oskarżonemu zarzuca się zbrodnię lub jest on pozbawiony wolności.

Obrona obowiązkowa może być wypełniona obroną z wyboru lub obroną z urzędu, obrona z wyboru jest wtedy gdy oskarżony zawsze umowę o obronę ze strony określonego adwokata. Obrona z urzędu następuje w dwóch przypadkach. Po pierwsze w sytuacji gdy obrona jest obowiązkowa, a oskarżony nie ma obrońcy z wyboru. W drugim przypadku obrony obligatoryjnej w przypadku, gdy oskarżony nie jest w stanie bez uszczerbku koniecznego utrzymania siebie i swojej rodziny ponieść kosztów obrony.

Konstytucyjne prawo do obrony należy rozumieć szeroko, jest ono bowiem nie tylko fundamentalną zasadą procesu karnego, ale też elementarnym standardem demokratycznego państwa prawnego. Prawo to przysługuje każdemu od chwili wszczęcia przeciwko niemu postępowania karnego (w praktyce od chwili przedstawienia zarzutów) aż do wydania prawomocnego wyroku, obejmuje również etap postępowania wykonawczego. Prawo do obrony w procesie karnym ma wymiar materialny i formalny. Obrona materialna to możliwość bronięcia przez oskarżonego jego interesów osobiście (np. możliwość odmowy składania wyjaśnień, prawo wglądu w akta i składania wniosków dowodowych). Obrona formalna to prawo do korzystania z pomocy obrońcy z wyboru lub z urzędu. Obrońca jest pełnomocnikiem oskarżonego, jego procesowym przedstawicielem, a jego głównym

zadaniem jest ochrona oskarżonego w taki sposób, by cel procesu karnego osiągnięty został z zagwarantowaniem prawa do obrony. Charakter działań obrońcy determinowany jest interesem prawnym oskarżonego, dla którego ochrony przepisy procedury karnej przewidują szereg koniecznych uprawnień.⁶⁸

W orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego przyjmuje się, że konstytucyjne prawo do obrony należy rozumieć szeroko, jest ono bowiem nie tylko fundamentalną zasadą procesu karnego, ale też elementarnym standardem demokratycznego państwa prawnego. Prawo to przysługuje każdemu od chwili wszczęcia przeciwko niemu postępowania karnego (w praktyce od chwili przedstawienia zarzutów) aż do wydania prawomocnego wyroku, obejmuje również etap postępowania wykonawczego. Prawo do obrony w procesie karnym ma wymiar materialny i formalny. Obrona materialna to możliwość bronięcia przez oskarżonego jego interesów osobiście (np. możliwość odmowy składania wyjaśnień, prawo wglądu w akta i składania wniosków dowodowych). Obrona formalna to prawo do korzystania z pomocy obrońcy z wyboru lub z urzędu.⁶⁹

Trybunał Konstytucyjny wielokrotnie podkreślał, że „zakorzenienie prawa do obrony w konstytucyjnej zasadzie demokratycznego państwa prawnego powoduje, że odnosi się ono nie tylko do postępowania karnego, ale także innych postępowań toczących się w przedmiocie odpowiedzialności o charakterze represyjnym”.⁷⁰

Co więcej, w jednym z ostatnich wyroków Trybunał Konstytucyjny, powołując się na orzecznictwo ETPC wyraźnie powiązał prawo do obrony z gwarancjami rzetelnej procedury, co oznacza, że obrona

⁶⁸ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 17 lutego 2004 r., sygn. SK 39/02.

⁶⁹ Por. też m.in. Wyroki Trybunału Konstytucyjnego z dnia: 6 grudnia 2004 r., sygn. SK 29/04, oraz z 19 marca 2007 r., sygn. K 47/05.

⁷⁰ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 3 czerwca 2008 r., sygn. K 42/07.

musi mieć charakter realny i efektywny, a nie iluzoryczny i abstrakcyjny.⁷¹

Konstytucyjne prawo do obrony nie było jednak nigdy na gruncie orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego traktowane jako prawo absolutne i z tej racji niepodlegające żadnym ograniczeniom. Wręcz przeciwnie, wielokrotnie podkreślano, że konstytucyjne prawo do obrony może podlegać ograniczeniom, których dopuszczalność należy oceniać przez pryzmat zasady proporcjonalności, wyrażonej w art. 31 ust. 3 Konstytucji⁷². Nie należy jednak tracić z pola widzenia, że art. 31 ust. 3 Konstytucji, formułując kumulatywnie przesłanki dopuszczalności ograniczeń konstytucyjnych praw i wolności, wprowadza jednocześnie zakaz naruszania istoty danego prawa lub wolności.

W tym też kontekście należy odpowiedzieć na pytanie, czy zakaz *reformationis in peius* jest elementem konstytucyjnego prawa do obrony i to elementem należącym do istoty tego konstytucyjnego prawa, a tym samym niepodlegającym żadnym ograniczeniom nawet uzasadnionym wartościami wskazanymi w art. 31 ust. 3 Konstytucji.

Jak omówiono wyżej, niektórzy przedstawiciele doktryny postępowania karnego formułują wprost tezę, że zakaz *reformationis in peius* wchodzi w zakres istoty konstytucyjnego prawa do obrony.⁷³

W orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego problem ten został poruszony w wyroku z dnia 7.9.2006 r., sygn. SK 60/05. W powyższym wyroku Trybunał Konstytucyjny dostrzegł „różnicowanie zakresów zastosowania zasady *reformationis in peius* i zasady *nulla poena sine lege*, jak i różnicowany poziom ich normatywnych źródeł; w pierwszym wypadku w zasadzie chodzi o ustawę - Kodeks postępowania karnego, w drugim - o Konstytucję”. Tym samym

uznał, że zakaz *reformationis in peius* swe źródło czerpie przede wszystkim z regulacji ustawowej - kodeksowej, a nie z Konstytucji. W ocenie Trybunału Konstytucyjnego było "oczywiste, że konstytucyjnej zasadzie *nulla poena sine lege* nie można przypisywać zakresu kodeksowej formuły niepogarszania sytuacji oskarżonego". Z drugiej jednak strony, Trybunał Konstytucyjny zwrócił uwagę na to, że "zakaz *reformationis in peius* jest zakorzeniony w prawie do obrony, statuowanym w art. 42 ust. 2 Konstytucji, a ponadto - spójność systemu prawa karnego nie pozwala ignorować pewnych instytucji przy interpretacji innych".

Na marginesie należy zauważyć, że także w innych krajach europejskich zasadą jest, że zakaz *reformationis in peius* nie jest unormowany wprost w ustawach zasadniczych, lecz jego źródłem są regulacje kodeksowe (tak m.in. w RFN, Francji, Austrii, Szwajcarii). Wyjątek stanowi tutaj Belgia, gdzie zakaz ten w ogóle nie obowiązuje w postępowaniu karnym. Sądy konstytucyjne, wobec braku odpowiednich regulacji na poziomie konstytucyjnym, wyprowadzają zakaz orzekania na niekorzyść oskarżonego z ogólnych zasad prawa, takich jak prawo dostępu do sądu, prawo do odwołania, zasada rządów prawa czy właśnie prawo do obrony.

Należy podzielić stanowisko, że zakaz *reformationis in peius* jest zakorzeniony w konstytucyjnym prawie do obrony. Nie ulega wątpliwości, że zakaz ten nie należy jednak do istoty tego prawa. Koncepcja istoty wolności lub prawa konstytucyjnego opiera się bowiem na założeniu, że zakazane jest naruszanie podstawowej, minimalnej treści danego prawa lub wolności konstytucyjnej, prowadzące do ich unicestwienia. W orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego przyjęto, że „w ramach każdego konkretnego prawa i wolności można wyodrębnić pewne elementy podstawowe (rdzeń, jądro), bez których prawo czy wolność w ogóle nie będą mogły istnieć, oraz pewne elementy dodatkowe (otoczkę), które mogą być przez ustawodawcę zwykłego ujmowane i modyfikowane w różny sposób

⁷¹ Zob. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 28 listopada 2007 r., sygn. K 39/07.

⁷² Zob. np. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 29 stycznia 2002 r., sygn. K 19/01.

⁷³ T. Grzegorzczak, *Kodeks postępowania karnego. Komentarze Zakamyczka*, Kraków 2003, s. 822.

bez zniszczenia tożsamości danego prawa czy wolności”.⁷⁴

Zakaz orzekania na niekorzyść oskarżonego bez wątpienia jest powiązany z prawem oskarżonego do zaskarżania orzeczeń zapadłych w jego sprawie. Zakaz ten nie gwarantuje jednak oskarżonemu prawa do korzystania ze środków zaskarżenia. Usuwa jedynie swoistą barierę psychologiczną w postaci obawy czy też lęku, że zakwestionowanie orzeczenia wyłącznie na korzyść oskarżonego może w konsekwencji doprowadzić także do pogorszenia jego sytuacji procesowej w jakimkolwiek zakresie (np. co do orzeczenia kary surowszej). Tym samym dzięki obowiązywaniu zakazu *reformationis in peius* zarówno przed sądem odwoławczym, jak i w postępowaniu ponownym (art. 434 § 1 i art. 443 kpk) oskarżony w zasadzie nie ponosi ryzyka związanego z zaskarżeniem orzeczenia zapadłego w jego sprawie, ponieważ sąd nie może orzec przeciw kierunkowi zaskarżenia.

Ponadto, do istoty zakazu *reformationis in peius* należy jego obowiązywanie jedynie w sytuacji, gdy wniesiono środek zaskarżenia na korzyść oskarżonego. Zakaz ten z natury rzeczy nie ma charakteru absolutnego i podlega automatycznemu wyłączeniu w sytuacji, gdy jednocześnie wniesiono środek odwoławczy na niekorzyść oskarżonego. Co więcej, podstawowym warunkiem obowiązywania zakazu *reformationis in peius* jest właśnie brak wniesienia środka odwoławczego na niekorzyść oskarżonego.

Trudno zatem uznać, że zakaz orzekania na niekorzyść oskarżonego należy do samej istoty konstytucyjnego prawa do obrony, a więc takiego elementu tego prawa, bez którego nie może ono istnieć. „Z całą pewnością zakaz ten służy realizacji prawa do obrony, chroni bowiem możliwość swobodnego zaskarżania niekorzystnych dla oskarżonego orzeczeń”.⁷⁵ Zakaz

reformationis in peius jest tradycyjnie związany z prawem do obrony, pomaga w realizacji tego prawa, pełni szczególne funkcje gwarancyjne w zakresie swobody korzystania przez oskarżonego z zaskarżania orzeczeń zapadłych w jego sprawie. Można nawet uznać, że jest "zakorzeniony" w konstytucyjnym prawie do obrony, w tym znaczeniu, jakie przyjął Trybunał Konstytucyjny⁷⁶, a więc utrwalonego obowiązywania tej instytucji na poziomie regulacji kodeksowej i jej tradycyjnego powiązania z prawem do obrony. Powiązania, które na poziomie konstytucyjnego prawa do obrony, wyrażonego w art. 42 ust. 2 Konstytucji, oznacza związek nie tyle z główną rzeczywistą i nienaruszalną treścią tego prawa (rdzeniem), ile przybiera postać tzw. elementu dodatkowego, swoistej otoczki pełniącej funkcje ochronne i pomocnicze w stosunku do zasadniczej treści.

Tym samym zakaz *reformationis in peius*, nie należąc do istoty konstytucyjnego prawa do obrony, co do zasady może podlegać ograniczeniom. Powtórzmy, zakaz naruszania istoty prawa lub wolności konstytucyjnej, o którym mowa w art. 31 ust. 3 in fine Konstytucji, nie dotyczy elementów powiązanych z prawem lub wolnością, które mogą być przez ustawodawcę zwykłego zmieniane bez unicestwienia rdzenia danego prawa lub wolności. Jednak zawsze dopuszczalność takich ograniczeń podlega ocenie z perspektywy konstytucyjnej zasady proporcjonalności (art. 31 ust. 3 Konstytucji).⁷⁷

Zasada publiczności

Kolejną zasadą konstytucyjną postępowania karnego jest wyrażona w art. 45 ust. 1 Konstytucji zasada publiczności procesu karnego. Przepis ustawy zasadniczej stanowi, że wiadomości o procesie karnym powinny być dostępne społeczeństwu.⁷⁸

⁷⁴ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 12 stycznia 2000 r., sygn. P 11/98.

⁷⁵ P. Wiliński, *Zasada prawa do obrony w polskim procesie karnym*, Kraków 2006, s. 425.

⁷⁶ W wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 7 września 2006 r., sygn. SK 60/05.

⁷⁷ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 28 kwietnia 2009 r. sygn. akt P 22/07.

⁷⁸ Por. B. Wójcicka, *Jawność postępowania sądowego w polskim procesie karnym*, Łódź 1989, s. 7.

W celu realizacji założeń tej właśnie zasady procesu karnego rozprawa sądowa jest co do zasady jawna (art. 355 kpk). Jednak są tutaj przewidziane pewne wyjątki np.: - obligatoryjne, powodujące tajność całej sprawy - na wniosek prokuratora o umorzenie sprawy z powodu niepoczytalności sprawcy i zastosowanie środka zapobiegawczego - na wniosek pokrzywdzonego, w sprawie o pomówienie lub znieważenie - rozprawa toczy się wyłącznie przeciw nieletniemu.

Wyłączenie od zasady publiczności może być:

- a) obligatoryjne, powodujące tajność całej lub części sprawy, jeśli jawność mogłaby: - wywołać zakłócenie spokoju publicznego, obrażać dobre obyczaje - naruszyć ważny interes prywatny - odczytuje się zeznania świadka incognito - gdy zażądała tego osoba, która złożyła wniosek o ściganie - ujawnienia prawnie strzeżoną tajemnicę
- b) fakultatywne:
 - jeśli choć jeden z oskarżonych jest nieletni - jeśli świadek koronny złożył wniosek o wyłączenie jawności rozprawy na czas jego przesłuchaniaDo wyłączenia jawności rozprawy upoważniony jest tylko cały skład sądzący.

Sam ustrojodawca dopuszcza taką możliwość w art. 45 ust. 2 konstytucji, m.in. ze względu na bezpieczeństwo państwa oraz ważny interes prywatny, co podkreśla orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego.⁷⁹

Pomimo zasady publiczności procesu karnego, należy pamiętać, że zawsze przebieg narady i głosowanie nad orzeczeniem oraz postępowanie przygotowawcze i wykonawcze są niejawne. Jednak w uzasadnionych przypadkach można zezwolić dziennikarzowi lub innemu przedstawicielowi mediów na publikację wiadomości z postępowania przygotowawczego. Zezwo-

lenia udziela prowadzący śledztwo lub dochodzenie.

Prawo do odpowiedniego ukształtowania procedury sądowej, zgodnie z wymogami sprawiedliwości i jawności; prawo do wyroku sądowego, tj. prawo do uzyskania wiążącego rozstrzygnięcia danej sprawy przez sąd (te trzy elementy zostały sformułowane - w ślad za doktryną.⁸⁰ Jednocześnie Trybunał przyjmuje, że z art. 45 ust. 1 Konstytucji wynika jednoznacznie wola ustrojodawcy, aby prawem do sądu objąć możliwie najszerszy zakres spraw, a z zasady demokratycznego państwa prawnego płynie dyrektywa interpretacyjna zakazująca zawężającej wykładni prawa do sądu.⁸¹

Zasada prawa do sądu

Niewątpliwie zasadą procesu karnego znajdującą się w Konstytucji RP jest zasada prawa do sądu. Co do zasady oznacza ona z jednej strony prawo jednostki dostępu do sądu, a z drugiej strony wymaga, aby sprawy były rozpoznawane przez ustanowiony przez ustawę właściwy, niezależny i bezstronny sąd.

Zasada prawa do obrony znajduje swoje miejsce w wielu przepisach prawa krajowego ale i rangi europejskiej lub międzynarodowej. Wobec tego, Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych w art. 14 ust. Zawiera regulację, iż „Każdy ma prawo do sprawiedliwego i publicznego rozpatrzenia sprawy przez właściwy, niezależny i bezstronny sąd, ustanowiony przez ustawę, przy orzekaniu co do zasadności oskarżenia przeciw niemu w sprawach karnych bądź co do jego praw i obowiązków w sprawach cywilnych.” Natomiast treść art. 6 ust. 1 Konwencji Europejskiej brzmi następująco „Każdy ma prawo do sprawiedliwego i publicznego rozpatrzenia jego sprawy w rozsądnym terminie przez niezawisły i bezstronny sąd

⁸⁰ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 9 czerwca 1998 r., sygn. K 28/97.

⁸¹ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 18 października 2011 r., Sygn. SK 39/09.

⁷⁹ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 10 listopada 1998 r., Sygn. K. 39/97.

ustanowiony ustawą, przy rozstrzyganiu o jego prawach i obowiązkach o charakterze cywilnym albo o zasadności każdego orzeczenia w wytoczonej przeciwko niemu sprawie karnej.”

Jako że zasada prawa do obrony jest zasadą postępowania karnego o charakterze konstytucyjnym, to właśnie Konstytucja RP w art. 45 ust. 1 stanowi, że „Każdy ma prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd”. Również art. 77 ust. 2 Konstytucji RP dodatkowo zawiera jeszcze następującą regulację „Ustawa nie może nikomu zamykać drogi sądowej dochodzenia naruszonych wolności lub praw, otwierając drogę sądową każdej jednostce w razie naruszenia jej wolności lub praw”.

W kwestii dotyczącej sądu i jego cech zawarto pewne zasady w orzecznictwie organów strasburskich. Można z tego materiału wyciągnąć wnioski, że sąd ma być organem odpowiadającym następującym kryteriom:

- sąd powinien być niezależny od egzekutywy i od stron postępowania,
- sąd powinien być złożony z sędziów, których nie można w każdej chwili odwołać przez organ nominujący,
- sąd powinien działać przy istnieniu gwarancji i praworządności postępowania.

Jak podkreśla w swoim licznych orzecznictwie w zakresie zasady prawa do sądu, jest ono jednym z podstawowych praw jednostki oraz jedną z fundamentalnych gwarancji praworządności. Na konstytucyjne prawo do sądu składa się w szczególności:

- 1) prawo dostępu do sądu, tj. prawo uruchomienia procedury przed sądem (niezależnym, bezstronnym i niezawisłym);
- 2) prawo do odpowiednio ukształtowanej procedury sądowej, zgodnej z wymogami sprawiedliwości i jawności;
- 3) prawo do wyroku sądowego, tj. prawo do uzyskania wiążącego rozstrzygnięcia sprawy przez sąd

- 4) prawo do odpowiedniego ukształtowania ustroju i pozycji organów rozpoznających sprawy.⁸²

Nie jest ono zdefiniowane w przepisach konstytucyjnych. Nie jest również jednoznacznie rozumiane w literaturze oraz orzecznictwie. Trybunał Konstytucyjny w swoich orzeczeniach wielokrotnie zwracał uwagę na ścisły związek pomiędzy terminem „sprawa” a zakresem konstytucyjnego prawem do sądu oraz wymierzaniem sprawiedliwości przez sądy.⁸³

Często podkreślane jest również w związku z zasadą prawa do sądu konstytucyjne pojęcie „sprawy” odnosi się jednakże nie tylko do wąsko rozumianego postępowania głównego, lecz może obejmować inne postępowania, w których sąd rozstrzyga o prawach bądź obowiązkach danego podmiotu.⁸⁴ Pojęcie – sprawa - interpretowane przy uwzględnieniu treści art. 45 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, oznacza sprawę w zakresie głównego przedmiotu postępowania, a także kwestii incydentalnej, która związana jest z możliwą ingerencją w sferę podstawowych praw zagwarantowanych przepisami Konstytucji.⁸⁵

Zasada niezawisłości sędziowskiej

Następną z zasad procesu karnego uregulowanej w Konstytucji jest zasada niezawisłości sędziowskiej. Została ona uregulowana w następujący sposób: „Sędziowie w sprawowaniu swego urzędu są niezawisli i podlegają tylko Konstytucji oraz ustawom” (art. 178 ust. 1 Konstytucji RP).

Zakresem podmiotowym zasady niezawisłości sędziowskiej objęci są przede wszystkim sędziowie zawodowi, ale rów-

⁸² Zob. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 24 października 2007 r., sygn. SK 7/06,

⁸³ zob. wyroki Trybunału Konstytucyjnego z: 10 maja 2000 r., sygn. K 21/99, z 4 lipca 2002r., sygn. P 12/01

⁸⁴ zob. wyroki Trybunału Konstytucyjnego z: 7 września 2004 r., sygn. P 4/04; z 19 września 2007 r., sygn. SK 4/06

⁸⁵ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 26 listopada 2013 r. Sygn. SK 33/12

niez tzw. ławicy ludowi. Niezawisłość to nie tylko uprawnienie sędziego ale i jego obowiązek.⁸⁶

Niezawisłość sędziowska oznacza przede wszystkim:

- a) zakaz wywierania jakiegokolwiek wpływu na sędziego co do kierunku, w jakim rozpoznaje sprawy lub odnośnie treści orzeczeń, które mają zostać przez niego wydane,
- b) niezależność również w zakresie rozstrzygania nasuwających się wątpliwości dotyczących rozpatrywania stanu faktycznego, ale także prawnego stanu sądzonej sprawy,
- c) niezależność w wydawaniu wszelkich rozstrzygnięć w toku postępowania, jak i w wydawaniu orzeczenia kończącego postępowanie,
- d) brak ponoszenia odpowiedzialności karnej i dyscyplinarnej przez sędziego za orzeczenia wydane zgodnie z własnym sumieniem, w granicach swobodnej oceny dowodów i oparte na regulacjach przepisów ustawy.

Nie można jednak zapominać, że każdy sędzia jest jednak związany nie tylko ogólnie przyjętymi regułami wykładni prawa, ale również zasadami logicznego myślenia.

Orzeczenia innych sądów co do zasady nie wiążą sędziego. Charakteru wiążącego dla niego nie mają też wyrażone w nich poglądy, chyba że ustawa stanowi inaczej:

- sędziego nie obowiązują rozstrzygnięcia innego sądu, które zapadły w innej sprawie, chyba że są to orzeczenia sądu, które kształtują prawo lub stosunek prawny,
- sąd, który ponownie rozpoznaje sprawę jest związany zapatrywaniem prawnym i wskazaniem sądu odwoławczego co do dalszego postępowania,
- w razie rozstrzygnięcia zagadnienia prawnego związanego z określoną sprawą

uchwała Sądu Najwyższego w tej kwestii ma w danej sprawie charakter wiążący,

- uchwały Sądu Najwyższego, które nie są związane z konkretną sprawą, a rozstrzygają kwestie prawne, które wywołują rozbieżności w orzecznictwie, jeżeli stanowią zasadę prawną, posiadają pewien zakres wiązania.

Dla jak najlepszego zapewnienia realizacji zasady niezawisłości sędziowskiej również w procesie karnym zostały wprowadzone określone gwarancje niezawisłości sędziowskiej. Gwarancje niezawisłości sędziowskiej są dzielone na dwie kategorie:

1) gwarancje ustrojowe:

- odpowiedni poziom etyczno-moralny,
- odpowiednie przygotowanie zawodowe,
- immunitet sędziowski,
- materialna niezależność sędziego,
- stałość zawodu sędziowskiego,
- niepołączalność stanowiska sędziego z innym zawodem,
- samorządność sędziowska,

2) gwarancje procesowe:

- kolegialność składu sędziowskiego,
- swobodna ocena dowodów,
- tajność narady sędziowskiej,
- jawność rozpraw.

Zasada niezawisłości sędziowskiej również znajduje się w wielu orzeczeniach Trybunału. Trybunał Konstytucyjny stwierdza na przykład, że możliwość przenoszenia i znoszenia stanowisk sędziowskich w sądach przez Ministra Sprawiedliwości nie narusza także zasady niezawisłości sędziów podczas sprawowania przez nich urzędu (art. 178 ust. 1 Konstytucji). Pojęcia niezależności sądów i niezawisłości sędziów są ze sobą ściśle powiązane w aspekcie obiektywnym. Jeśli chodzi o pojęcie niezawisłości sędziów, nacisk jest położony na brak nie tylko rzeczywistego, lecz także pozornego uzależniania sądów (sędziów) w ich działalności orzeczniczej od czynników innych niż tylko wymagania prawa.

Niezawisłość w aspekcie obiektywnym ocenia się, badając, czy obiektywne

⁸⁶ J. Skorupka, *O sprawiedliwości procesu karnego*, Warszawa 2013, s. 104

fakty mogą rodzić wątpliwości co do zachowania tej niezawisłości. Chodzi tutaj o zaufanie, jakie sądy muszą wzbudzać w społeczeństwie, a przede wszystkim u stron postępowania.⁸⁷ Powierzenie Ministrowi Sprawiedliwości kompetencji ustalania wolnych etatów w poszczególnych sądach, na które mogą zostać powołani nowi sędziowie, nie podważa zaufania do wymiaru sprawiedliwości, dotyczy bowiem operacji na opróżnionych i nieobsadzonych jeszcze potencjalnych stanowiskach sędziowskich. Po dokonaniu wspomnianej operacji dochodzi do normalnego trybu powołania sędziego. Minister ingeruje zatem (nie przenosi, ani nie znosi stanowisk sędziowskich) nie w trakcie pełnienia urzędu przez sędziego w danym sądzie, lecz dopiero po zwolnieniu stanowiska sędziowskiego. Nie ma żadnych podstaw do podzielenia stanowiska wnioskodawcy, że powołany na wskazane stanowisko nowy sędzia nie będzie realizował przesłanek art. 45 ust. 1 Konstytucji, w tym niezależności i niezawisłości.⁸⁸

Zasada humanitaryzmu

Zasada humanitaryzmu, będąca konstytucyjną zasadą postępowania karnego wynika przede wszystkim z przyrodzonej godności człowieka oraz z równych i niezbywalnych praw wszystkich ludzi. Stosownie do tej zasady, każde prawo musi w swoich normach zawierać skuteczne środki ochrony prawnej przed naruszeniami prawa dokonanymi przez osoby działające w charakterze urzędowym. Zasada humanitaryzmu ma na celu zapewnić każdemu człowiekowi odpowiednie środki do zapewnienia należytej ochrony prawnej, jaka realizowana jest na drodze postępowania przed sądem.

⁸⁷ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 28 listopada 2007 r., sygn. K 39/07,

⁸⁸ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 15 stycznia 2009 r., sygn. K 45/07, por. też por. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 30 czerwca 2003 r., sygn. P 1/03

Jak wcześniej wspomniano zasada ta ma zapewnić realizację przez wszystkie władze koniecznych środków do ochrony prawnej każdego człowieka. Odnosnie procesu karnego nikt nie może być przede wszystkim samowolnie aresztowany albo zatrzymany. Każda osoba pozbawiona wolności posiada prawo do otrzymania decyzji sądowej w tym zakresie. Dodatkowo podejmowanie wszelkich rozstrzygnięć w zakresie pozbawienia i ograniczenia wolności musi być przede wszystkim zgodne z zasadą poszanowania praw ludzkich jednostki. Również w zakresie stosowania kar – ich wykonanie nie powinno wykraczać poza niezbędną dolegliwość wynikającą z jej istoty i celu, jaki ma spełniać.

Jak wcześniej wspomniano, jest to zasada konstytucyjna zawarta w art. 30 Konstytucji RP, który w swojej treści stanowi, iż: przyrodzona i niezbywalna godność człowieka stanowi źródło wolności i praw człowieka i obywatela. Jest ona nienaruszalna, a jej poszanowanie i ochrona jest obowiązkiem władz publicznych. Dodatkowo swoim zakresem obejmuje również treść art. 40 Konstytucji RP, zgodnie z którym nikt nie może być poddany torturom ani okrutnemu, niehumanitarnemu lub poniżającemu traktowaniu i karaniu. Zakazuje się stosowania kar cielesnych. Swoiste rozwinięcie zasady humanitaryzmu stanowi art. 3 kk. Zgodnie z tym przepisem wszystkie kary oraz inne środki karne przewidziane w tym kodeksie stosuje się z uwzględnieniem zasad humanitaryzmu, w szczególności z poszanowaniem godności człowieka.⁸⁹

Również ratyfikowane przez Polskę konwencje swoją uwagę poświęcają zasadzie humanitaryzmu. Zasada ta wymaga, aby każdy człowiek, zwłaszcza w kontaktach z organami państwa, był traktowany w sposób odpowiadający godności ludzkiej. Regulacje krajowe zostały wzmocnione w zakresie tej zasady również przepisami prawa międzynarodowego takimi jak:

⁸⁹ Por. B. Bieńkowska, P. Kruszyński, *Wykład prawa karnego procesowego*, Temida, Białystok 2012, s. 87

Konwencja Europejska, Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych, Konwencja ONZ przeciwko torturom oraz innym formom niehumanitarnego traktowania.

W dyrektywie tej mieszczą się więc następujące zakazy:

- zakaz stosowania tortur,
- zakaz niehumanitarnego traktowania,
- zakaz lekceważenia godności człowieka i ogólnych wymagań przez nią wyrażanych,
- zakaz poniżającego traktowania,
- zakaz naruszenia godności człowieka, przez pogardzanie, upokarzanie, doprowadzenie do stanu bezwolności lub podejmowania decyzji wbrew jej woli,
- zakaz dyskryminacji – ze względu na jakiegokolwiek przyczyny np. płeć, rasę, kolor skóry, język, religię, przekonania polityczne, pochodzenie narodowe, społeczne, przynależność narodową, urodzenie itd. - określone w art. 32 Konstytucji RP.

W zakresie analizy zasady humanitaryzmu odnajdziemy dość liczne orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego. Przedstawia ono następujące stanowiska: art. 30 Konstytucji, który uznaje przyrodzoną i niezbywalną godność człowieka za źródło jego wolności i praw oraz proklamuje jej nienaruszalność, zobowiązując jednocześnie władze publiczne do poszanowania godności i do jej ochrony. Godność człowieka może być rozpatrywana w dwóch płaszczyznach, które znajdują oparcie w art. 30 Konstytucji⁹⁰. W pierwszym znaczeniu godność człowieka jawi się jako wartość transcendentna, pierwotna wobec innych praw i wolności (dla których jest źródłem), przyrodzona i niezbywalna - stanowi immanentną cechę każdej istoty ludzkiej, która ani nie wymaga uprzedniego "zdobycia", ani też nie może zostać przez człowieka utracona. W tym znaczeniu człowiek zawsze zachowuje godność i żadne zachowania, w tym również działania prawodawcy, nie mogą go tej godności pozbawić. W dru-

⁹⁰ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 5 marca 2003 r., sygn. K 7/01

gim znaczeniu godność człowieka występuje jako "godność osobowa" najbliższa temu, co może być określane prawem osobistości, obejmującym wartości życia psychicznego każdego człowieka oraz te wszystkie wartości, które określają podmiotową pozycję jednostki w społeczeństwie i które składają się, według powszechnej opinii, na szacunek należny każdej osobie.

Jak wskazał Trybunał Konstytucyjny w powołanym wyżej wyroku w jedynie godność w tym drugim znaczeniu może być przedmiotem naruszenia, może być "dotknięta" przez zachowania innych osób oraz regulacje prawne. W niniejszej sprawie można więc rozważyć wyłącznie zarzut naruszenia przez zaskarżone przepisy godności człowieka w tym drugim znaczeniu.⁹¹

Art. 40 Konstytucji brzmi: „Nikt nie może być poddany torturom ani okrutnemu, niehumanitarnemu lub poniżającemu traktowaniu i karaniu. Zakazuje się stosowania kar cielesnych”. W przepisie tym występuje pewien ciąg określeń, wykluczających wiele zachowań ludzkich, określeń bliskoznacznych, z wyraźną intencją uczynienia nielegalnymi zachowań wymierzonych przeciwko samej naturze człowieka i tym samym jego godności⁹².

Zgodnie z art. 41 ust. 4 Konstytucji, każdy pozbawiony wolności powinien być traktowany w sposób humanitarny. Traktowanie "humanitarne" obejmuje coś więcej niż tylko niestosowanie tortur i zakaz traktowania okrutnego, niehumanitarnego i poniżającego, o którym mowa w art. 40 Konstytucji. Traktowanie humanitarne musi uwzględniać minimalne potrzeby każdego człowieka, z uwzględnieniem przeciętnego poziomu życia w danym społeczeństwie, i wymaga od władzy publicznej pozytywnych działań w celu zaspokojenia tych potrzeb.⁹³

⁹¹ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 10 lipca 2007 r., sygn. SK 50/06

⁹² zob. P. Sarnecki, komentarz do art. 40, (w:) *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa 2003, s. 1

⁹³ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 26 maja 2008 r. SK 25/07

Zasada udziału czynnika społecznego w procesie karnym

Zasada udziału czynnika społecznego w procesie karnym jest wyrazem demokracji, czyli jest formą udziału obywateli w zarządzaniu państwem oraz możliwości współdecydowania o istotnych sprawach ważnych dla innych obywateli. Jest to również zasada postępowania karnego wyrażona w Konstytucji RP.

Można ją wyrazić jako swoistą dyrektywę, która nakazuje w procesie karnym rozstrzyganie indywidualnych spraw obywateli z udziałem przedstawicieli społeczeństwa (art. 3 kpk). Podstawowe znaczenie ma tutaj wprowadzenie do postępowania karnego określonego czynnika społecznego, nie urzędniczego. Taki dział czynnika społecznego może przejawiać się w procesie przede wszystkim:

- w składzie organu wydającego rozstrzygnięcia,
- w udziale w procesie podmiotów reprezentujących interes społeczny (przedstawiciel społeczny art. 90 i nast. kpk),
- w dostępie obywateli do odbywanych publicznie rozpraw (łączy się to z zasadą jawności).

Podstawowe znaczenie ma udział czynnika społecznego w składzie organu rozstrzygającego. Z tego też powodu można wyróżnić następujące modele składu orzekającego:

- organy sądowe złożone wyłącznie z urzędników,
- organy sądowe złożone wyłącznie z czynnika społecznego,
- organy sądowe złożone częściowo z jednych i drugich.

Udział czynnika społecznego w składzie organów orzekających może przybrać różne postacie. Na ogół wyróżnia się dwa modele składów orzekających z udziałem czynnika społecznego:

- model sądu przysięgłych – wykształcił się on w Wielkiej Brytanii, a na kontynent europejski został sprowadzony w wyniku rewolucji francuskiej. W tym to

modelu czynnik społeczny tworzy radę przysięgłych i to rada przysięgłych wydaje werdykt co do winy lub niewinności oskarżonego. Sędzia zawodowy w tym modelu przewodniczy w rozprawie, stosuje przepisy prawa i wymierza stosowną karę. Ława przysięgłych obraduje natomiast bez udziału sędziego – występuje oddzielenie sędziego prawa od sędziego faktu. W tym modelu dobrze widoczny jest szeroki demokratyzm w postępowaniu sądowym, czasami jednak zdarzają się dosyć przypadkowe rozstrzygnięcia. Można przypuszczać, że właśnie z tego powodu modelu sądu przysięgłych nie przyjęto w państwach Europy Środkowej i Wschodniej, choć także wpływ na to miały także czynniki polityczne czasów PRL,

- model sądu ławniczego - ławnik jest w tym modelu zarówno sędzią faktu jak i sędzią prawa, równoprawnym z sędzią zawodowym.

Konstytucja RP w art. 182 stanowi, że udział obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości określa ustawa. Polska regulacja tej kwestii z pewnością reprezentuje opcję udziału obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości. Brak jednak dokładniejszego rozstrzygnięcia co do formy tego udziału. Podobnie kwestia tej zasady wygląda w regulacjach ustawowych Prawa o ustroju sądów powszechnych i kpk, które normują, iż udział czynnika społecznego w rozstrzyganiu spraw karnych przez sądy pozostaje regułą.⁹⁴

Ławnicy w naszym kraju pochodzą z wyboru, a wybierani są przez rady gmin, których obszar jest objęty właściwością sądów okręgowych i rejonowych. Wyboru dokonuje się w głosowaniu tajnym. Natomiast kandydaci na ławników są zgłaszani radom gmin przez prezesów sądów, stowarzyszenia, organizacje i związki zawodowe, zarejestrowane na podstawie przepisów prawa lub przez grupę co najmniej 25 oby-

⁹⁴ Podobnie: W. Cieślak, *Prawo karne: Zarys instytucji i naczelné zasady*, Warszawa 2010, s. 356

wateli posiadających czynne prawo wyborcze. Zasadę udziału czynnika społecznego poprzez udział ławników w składach sądu zastosowano do sądów działających w pierwszej instancji. W takim składzie orzekającym ławnicy biorą udział w składach sądu wraz z sędziami zawodowymi. Regułą jest skład jeden sędzia zawodowy plus dwóch ławników.

Nie można zapominać też o pojawiających się licznych słowach krytycznych wobec systemu ławniczego. Jako podstawowe zarzuty przeciw takiemu modelowi wysuwa się niską aktywność ławników, uchylanie się ławników od obowiązków oraz pozostawiający wiele do życzenia system wyłaniania ławników.

Co do orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego brak jest orzeczeń co do przepisu regulującego tą zasadę zarówno w Konstytucji RP oraz kodeksie postępowania karnego odnośnie przepisów dotyczących składu ławniczego.

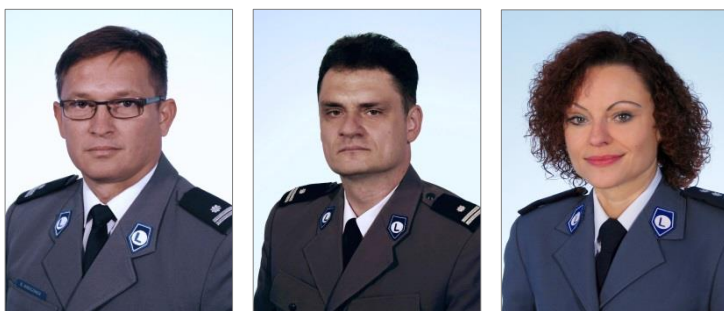
Podsumowanie i wnioski

Konstytucyjne zasady postępowania karnego należą do czołowych zasad determinujących prawidłowość i kształt procesu karnego. Do zasad takich zaliczamy m.in. zasadę bezstronności, zasadę prawa do obrony, zasadę publiczności, zasadę niezawisłości sędziowskiej, zasadę prawa do sądu, zasadę humanitaryzmu, zasadę domniemania niewinności czy zasadę udziału

czynnika społecznego w procesie karnym. Wszystkie te zasady znajdują swoje miejsce w regulacjach obowiązującej Konstytucji RP i w sposób szczególny odnoszą się do postępowania karnego.

Do zadań Trybunału Konstytucyjnego należy badanie zgodności z Konstytucją orzeczeń sądów powszechnych, rozpatrywanie zagadnień prawnych czy skarg konstytucyjnych. W zakresie swojego orzecznictwa niejednokrotnie sąd rozpatrywał zagadnienia związane z kwestiami dotyczącymi tych właśnie zasad postępowania karnego. Niektóre z zasad występują w orzeczeniach Trybunału Konstytucyjnego bardzo często – jak zasada prawa do obrony, prawa do sądu czy zasada niewinności. Inne z tej grupy albo nie są przedmiotem orzecznictwa Trybunału – jak zasada bezstronności procesu karnego, lub pojawiają się w marginalnym zakresie, np. zasada humanitaryzmu w procesie karnym.

Orzeczenia Trybunału pomagają rozwiązać wątpliwości w interpretacji wykładni zasad postępowania karnego. Najważniejszym jednak wnioskiem jaki można wyciągnąć analizując orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego w zakresie zasad postępowania karnego, jest fakt, iż zasady te pełnią ogromnie ważną rolę dla procesu karnego, jego przebiegu i prawidłowości orzeczeń. Warto wobec powyższego sięgać do orzecznictwa Trybunału wobec problemów z wykładnią zasad procesu karnego, ale nie tylko.

Robert Kreczmer – p.o. naczelnik Wydziału Organizacji Szkolenia i Dowodzenia SP w Pile

Zbigniew Bogusz – starszy wykładowca Zakładu Służby Kryminalnej SP w Pile

Ewa Mańka – wykładowca Wydziału Organizacji Szkolenia i Dowodzenia SP w Pile

CYBERPRZEMOC

Wykorzystywanie technologii IT w codziennym życiu, w wydatny sposób poprawia jakość oraz komfort realizowanych zadań wynikających z ról, jakie stawia przed nami rzeczywistość. Wiele osób nie wyobraża sobie świata bez telefonów komórkowych i sieci Internet. Szybkość przesyłania informacji oraz ich wielkość jest przeogromna. Dla wielu ludzi wirtualna rzeczywistość przeplata się z realnym życiem, zacierając granice pomiędzy światem cyfrowym, a tym, co istnieje naprawdę.

Świat cyfrowy, kształtowany przez użytkowników sieci, przyjmuje standardy postępowania zbliżone do tych obserwowanych w realnym życiu. Z jednej strony mamy rozrywkę, portale społecznościowe, niewyczerpane źródła pomysłów i inspiracji dla wielu, z drugiej te same problemy związane z łamaniem prawa, jakie możemy obserwować w realnym życiu.

Wiele badań, prowadzonych przez różne instytucje, jednoznacznie wskazują na brak świadomości dotyczącej anonimowości w sieci. Przeciętny użytkownik sieci, ukryty za swoim monitorem jest przekonany, że ustalenie jego tożsamości będzie bardzo trudne. Niestety, fakty przeczą temu. Konsekwencje związane z nieprzestrzeganiem prawa są jednakowe dla obu wspomnianych grup. Wyróżniamy wiele podziałów związanych z cyberprzestępczością, jednak najbardziej rozpowszechniony,

a dotyczący przede wszystkim najmłodszych użytkowników sieci jest cyberbullying, zwany także cyberprzemocą. Definicja zaproponowana przez NASK i ORE, a dotycząca cyberprzemocy mówi czym jest tego typu przemoc: „zachowanie agresywne, mające na celu (s)krzywdzenie innej osoby przy użyciu nowoczesnych technologii informacyjno-komunikacyjnych (Internet, telefon komórkowy)”. Należałoby dodać, że definicja ta powinna zostać rozszerzona o całą gamę urządzeń służących do korzystania z sieci, jak i o wszystkie dostępne sieci komunikacyjne.

Zagrożenia dla dzieci i młodzieży to również eksperymenty okresu dojrzewania, postęp i potrzeba podejmowania samodzielnych decyzji oraz wchodzenie w role dorosłych. Takie działanie, bez stosownej wiedzy, doświadczenia życiowego i wsparcia osób dorosłych zazwyczaj kończy się ryzykownym zachowaniem lub czynem zabronionym o odpowiedniej kwalifikacji prawnej, w którym młody człowiek wchodząc w relacje z dorosłymi lub innymi młodymi ludźmi przyjmuje rolę sprawcy lub ofiary, np. nękania, gróźb karalnych, pobicia, rozboju, zgwałcenia, zabójstwa.

Kwestie te niestety nie tracą na aktualności, jednak w ostatnim czasie równie poważnym zagrożeniem dla najmłodszych staje się przemoc rówieśnicza w sieci.

W odróżnieniu od przemocy powszechnie znanej jako fizyczna, zjawisko CYBERPRZEMOCY charakteryzuje wysoki poziom anonimowości sprawcy.

Na znaczeniu traci „siła” sprawcy, mierzona jego cechami fizycznymi czy społecznymi, a atutem staje się umiejętność wykorzystywania możliwości, jakie dają media elektroniczne.

Cyberprzemoc może dotknąć wszystkich użytkowników Internetu, bez względu na wiek czy poziom umiejętności posługiwania się komputerem i przyjmuje ona m.in. formę:

- nękania,
- straszenia, obrażania,
- podszywania się,
- publikowanie obraźliwych komentarzy,
- publikowanie i rozsyłanie ośmieszających nieprawdziwych informacji (tekstowych i wizualnych).⁹⁵

Z psychologicznego punktu widzenia, cyberprzestrzeń jest jednym z ważniejszych obszarów funkcjonowania dzieci i młodzieży przed osiągnięciem pełnoletniości. Z uwagi na sposób funkcjonowania, małoletni (zgodnie z definicją kodeksu cywilnego, to osoba poniżej 18. roku życia), to osoby z **grupy ryzyka potencjalnych ofiar lub sprawców cyberprzemocy** ze względu na specyficzne właściwości rozwojowe, tj.: wiek, niedojrzałość emocjonalną, niższe zdolności poznawcze rozumienia złożonych intencji osób dorosłych, oceny znaczenia czynu z punktu widzenia konsekwencji: karnych, etycznych, moralnych, przewidywania długoterminowych skutków swoich działań, łatwowierność i nadmierną ufność, niewielkie doświadczenie życiowe, potrzeby poznawania świata i nowych ludzi, ciekawość poznawczą, uległość wobec osób spostrzeganych jako autorytety lub osoby znaczące, podatność na sugestie, wysoką zależność od osób dorosłych lub wpływu rówieśników.

⁹⁵ U. Grześkiewicz-Brochwicz, M. Wójcik-Osica: Zagrożenia internetowe-wybrane zjawiska. Seria: Internet – Edukacja- Bezpieczeństwo 1/2013. Warszawa 2013. s. 6.

Fundacja Dzieci Niczyje, realizująca jeden z pierwszych w Polsce ogólnopolskich projektów pod nazwą „Dziecko w sieci” w roku 2006 oraz 2008 podawała, że:⁹⁶

- 45 % internautów w wieku 12-17 lat otrzymało propozycję rozmowy na tematy seksualne wbrew swojej woli,
- 44% dzieci umówiło się w pojedynkę na spotkanie z osobą poznaną w sieci,
- 68% dzieci otrzymało propozycję spotkania od osoby z sieci,
- 63% dzieci trafia przypadkowo na materiały pornograficzne,
- 47% dzieci doświadczyło wulgarnego wyzywania,
- 57% internautów w wieku 12-17 lat była przynajmniej raz obiektem zdjęć lub filmów wykonanych wbrew ich woli,
- 23% dzieci poinformowało o tych sytuacjach rodziców.

Internet daje możliwość nawiązania kontaktów z małoletnim, które kończą się niejednokrotnie różnymi formami przemocy w świecie realnym. „Cyberłowcę charakteryzuje specyficzny *modus operandi* - nawiązuje kontakt z ofiarą, uwodzi ją, podejmuje działania mające na celu uśpienie czujności dziecka, wprowadza w błąd, zdobywa zaufanie, tworzy bliską więź, tj. hodzi o siebie cyberofiara”.⁹⁷

Cyberprzemoc stanowi nowy rodzaj wyzywania dla dorosłych i potrzebę stosowania nowych działań profilaktycznych, uwzględniających specyficzne cechy tego zjawiska, tj.:

- **sprzężenie zwrotne:** wzajemne przenikanie przemocy doświadczonej w świecie realnym do świata wirtualnego ale jednocześnie przemoc w sieci zwykle ma swój finał w świecie realnym,
- **wzrost częstości i nasilenia różnych form cyberprzemocy,**
- **szeroki krąg osób z tzw. grupy ryzyka**

⁹⁶ Raport z badań „dziecko sieci” 2006, 2008 FDN

⁹⁷ Kwiatkowska-Darul V. Przesłuchanie małoletniego świadka w polskim procesie karnym. Toruń: „Dom Organizatora”, 2007 ss.157-158

- powszechny dostęp do środków, tj. komputer, tablet, telefon komórkowy i brak możliwości pełnej kontroli zjawiska cyberprzemocy,
- **złudne poczucie „nierealności” problemów** w świecie wirtualnym - bagatelizowanie skutków cyberprzemocy, nieumiejętność rzeczowej pomocy dzieciom w takich sytuacjach, brak wystarczającej wiedzy technicznej o zabezpieczeniach,
- **poczucie „anonimowości w sieci”**, możliwość nawiązania nieograniczonej liczby kontaktów z różnymi osobami w trakcie rozmów na czatach, portalach społecznościowych, grach on-line lub wysyłania wiadomości sms.

<http://ruda.slaska.policja.gov.pl/k21/informacje/wiadomosci/130433,Stalking-jest-przestepstwem.html>
[2016-02-17]

Z cyberprzemocą wobec małoletnich wiąże się różnorodne zjawiska, tj.: przemoc rówieśnicza, stalking, seksting, obsceniczne rozmowy, pedofilia, pornografia. Badania przeprowadzone w Polsce wśród dużej grupy młodzieży: 3119 osób, w dwóch grupach wiekowych: 12-17 lat i 18-latków, na zlecenie Fundacji Dzieci Niczyje ujawniły różne formy **cyberprzemocy rówieśniczej**:⁹⁸

1. Przemoc werbalna:

- 47% małoletnich doświadczyło wulgarnego wyzywania (30% ponad 5-krotnie),
- 21% ośmieszania, poniżania, upokarzania,

- 16% straszenia, szantażowania.

W tych przypadkach małoletni rzadko szukali pomocy osób dorosłych: tylko 6% zwracało się do rodziców, 10% - do pedagogów, 40% - do rówieśników ale 42% - nie poszukiwała pomocy wcale.

2. Niechciane, ośmieszające zdjęcia i filmy:

- 57% małoletnich w wieku 12-17 lat przynajmniej raz doświadczyło tej formy cyberprzemocy.

3. Publikacja kompromitujących materiałów:

- 14 % badanych doświadczyło tej formy przemocy.

Sprawcami byli uczniowie ze szkoły (59%), dorośli (10%), osoby obce (15%), znajomi z Internetu (13%). W tych sytuacjach nieco częściej małoletni szukali pomocy: rodziców (3%), pedagogów (12%), ale 27% pokrzywdzonych nie szukało pomocy wcale.

4. Podsywanie się:

- 29% badanych doświadczyło tej sytuacji (19% - raz, 8% - kilkakrotnie).

Seksting polega na przesyłaniu treści o charakterze erotycznym, głównie swoich nagich lub półnagich zdjęć, filmów za pomocą Internetu lub telefonu komórkowego.

<http://www.urbancult.hr/seksting-novi-trend-sve-popularniji-kod-mladih-7896.aspx> [2016-02-17]

Niejednokrotnie wysłane znajomemu, czy przyjacielowi zdjęcie trafia do publicznego obiegu: dla żartu, ośmieszenia, czy z

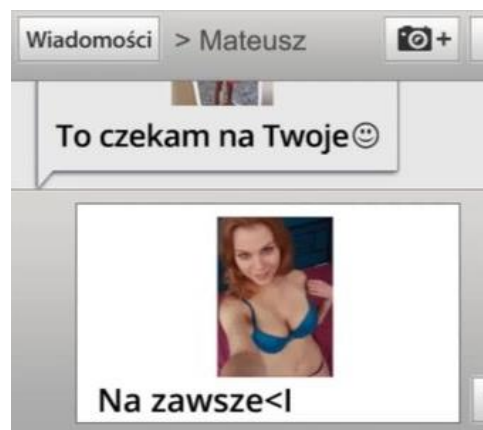
⁹⁸ Wojtasik Ł. (2008). Przemoc rówieśnicza a media elektroniczne. Materiały FDN.

zemsty, po tym jak osoba, która udostępniła zdjęcie zerwała ze swoją sympatią. Często są również przypadki szantażu, w których odbiorca tego typu zdjęć grozi ich ujawnieniem i opublikowaniem w Internecie, próbując skłonić w ten sposób ofiarę do określonego zachowania.⁹⁹

Badania Szymona Wójcika i Katarzyny Makaruk wśród 1863 osób w wieku 15-19 lat przeprowadzone w październiku 2014 roku wskazały na rozmiary i cechy tego zjawiska w Polsce. 33% dziewcząt i 33% chłopców – podało, że nieliczni znajomi przesyłają zdjęcia lub filmy przedstawiające ich nago lub prawie nago, jednak 8% badanych wyrażało pogląd, że duża część ich znajomych to robi. **40% chłopców i 29% dziewcząt otrzymała takie zdjęcie lub film przedstawiający kogoś nago lub prawie nago.** Nadawcą treści przesyłanych chłopcom był najczęściej znajomy (54%) lub była partnerka (32%). Do dziewcząt treści te wysyłały także osoby obce (42%) lub byli partnerzy (40%). Oceniając motywację, którą mogli kierować się autorzy tych treści, respondenci wskazywali:

- 41% - podrywanie, chęć zwrócenia uwagi,
- 37% - żart,
- 30% - flirt z byłym partnerem,
- 10% - na prośbę,
- 5% - aby dokuczyć komuś.

W badanej grupie 14% dziewcząt oraz 8 % chłopców wysłało swoje nagie lub prawie nagie zdjęcie bądź film z własnej woli: byłemu partnerowi (78%), znajomemu (28%), osobie obcej (12%). Jako motywy dobrowolnego przesyłania wiadomości sekstingowych wskazywali oni: flirt (60%), podrywanie, zwrócenie uwagi (40%), uleganie prośbom kogoś innego (30%). Tylko 1% badanych przyznało, że spotkało ich coś złośliwego lub przykrego z powodu przesyłania takich treści.

<http://technowinki.onet.pl/internet-i-sieci/seksting-grozna-zabawa-rowniez-wsrod-polskich-nastolatkow/0k43j8> [2016-02-17]

Internet, oprócz swojej pozytywnej roli, może być także narzędziem przemocy seksualnej, udostępniania pornografii osobom małoletnim, poszukiwania partnerów seksualnych wśród małoletnich przez osoby o skłonnościach pedofilnych (homoseksualnych lub/i heteroseksualnych), nakłaniania nastolatków do uprawiania prostytucji, ale także dogodnym miejscem „bez cenzury” do prowadzenia obscenicznych rozmów z dzieckiem na tematy seksualne.

Oto przykłady takich wiadomości:

Ania (lat 9) otrzymywała od osoby dorosłej, ale przedstawiającej się początkowo jako „Ola 11” wiadomości o treści: „wolisz chłopaków, czy dziewczyny?”, „jak chcesz, pokażę ci wytrysk”, „masz mokro?”, „zrób zdjęcie jak sikasz”.

Karolina (lat 12) otrzymywała propozycje o treści: „mogę do ciebie przyjechać”, „dam ci ile będziesz chciała za wzięcie do ręki, nie musisz nic więcej robić”.

Kacper (lat 15) otrzymywał wiadomości SMS od dawnego nauczyciela o treści: „spotkajmy się”, „na loda”, „czemu nie?”, „jesteś gejem?”, „xDDDDDDDD”.

Pedofilia, zgodnie z klasyfikacją Amerykańskiego Towarzystwa Psychiatrycznego DSM-IV, definiowana jest jako powtarzające się intensywne popędy seksualne i seksualnie pobudzające fantazje, które trwają przynajmniej przez 6 miesięcy,

⁹⁹ Wójcik S., Makaruk K. (2014). Seksting wśród polskiej młodzieży. FDN

a związane są ze stosunkami seksualnymi z dzieckiem przed okresem dojrzewania. W sytuacjach tych wiek dziecka na ogół wynosi 13 lat lub mniej. Wiek sprawcy określa się umownie na 16 lat i przynajmniej 5 lat powyżej wieku dziecka¹⁰⁰. Według Davida Finkelhora „seksualne wykorzystanie dziecka polega na wciągnięciu w aktywność seksualną dzieci poniżej 13. roku życia przez osoby starsze od nich o co najmniej 5 lat oraz dzieci w wieku 13-16 lat, przez osoby mające co najmniej o 10 lat więcej”. Należy bowiem pamiętać, że sprawcami agresji seksualnej wobec dzieci mogą być nie tylko dorośli lecz także **rówieśnicy lub dzieci niewiele starsze** a skutki takiego molestowania nie są wcale mniejsze¹⁰¹. Nawiązanie kontaktów przez osoby dorosłe z małoletnim lub między osobami małoletnimi następuje często na popularnych portalach społecznościowych w cyberprzestrzeni.

Sandra (lat 13) zanim spotkała się z mężczyzną, który dopuścił się wobec niej czynności seksualnej, przez długi czas na portalu FB pod swoimi zdjęciami dostawała komentarze od tej osoby o treści: „*masz piękne ciało, mogłabyś być modelką, inne dziewczyny mogą ci pozazdrościć*”, „*rozgrzałaś mnie*”, „*kocham cię*”, „*chciałbym ci pokazać prawdziwą miłość*”.

Inną z form przemocy seksualnej wobec małoletnich z wykorzystaniem cyberprzestrzeni jest **prezentowanie pornografii**. Art. 2 Protokołu do Konwencji o prawach dziecka przyjętego przez Zgromadzenie ONZ 25 maja 2000 roku definiuje **pornografię dziecięcą** jako „jakąkolwiek prezentację dziecka za pomocą jakichkolwiek środków, podczas realnego lub symulowanego aktu seksualnego, bądź jakąkolwiek prezentację narządów płciowych dziecka, głównie dla celów seksualnych”. Zgodnie z normą prawną (art. 202 k.k.) zabronione jest „prezentowanie, udostępnianie i rozpowszechnianie małoletniemu

poniżej lat 15 treści pornograficznych”, „produkcja, utrwalanie, sprowadzanie, przechowywanie, posiadania treści pornograficznych z udziałem małoletniego”¹⁰². Zdarza się, również, że małoletni na prośbę osób poznanych w świecie wirtualnym **samodzielnie umieszczają w sieci swoje intymne zdjęcia, filmy lub przesyłają wiadomości MMS** w zamian za: „doładowanie karty SIM”, drobne prezenty, obietnicę kariery w świecie mody, telewizji lub niewielką gratyfikację finansową. Zwykle jednak, zanim do tego dochodzi, małoletni stopniowo buduje **wieź psychiczną** i darzy rosnącym zaufaniem osobę poznaną, przekraczając powoli kolejne bariery i normy dozwolonych lub akceptowanych przez siebie zachowań. Badania wskazują, że co szóste dziecko (15%) przeglądało zabronione treści, 21% dzieci szukało samodzielnie tych treści, a 77% małoletnich znalazło te treści przypadkiem. Zabronione strony dotyczyły głównie pornografii (22%), tzw. stron dla dorosłych (15%) oraz stron z wulgarnym językiem (10%).¹⁰³ Wyniki tych badań przeprowadzone w 2013 roku (na zlecenie Fundacji Dzieci Niczyje) obejmujące grupę 500 dzieci w wieku 10-15 lat oraz 501 rodziców pokazały także, że dzieci i rodzice mają nieco inne spojrzenie na bezpieczeństwo w Internecie. Obawy małoletnich zwykle dotyczą:

- 49% - wirusów lub hakerów,
- 39% - „że Internet przestanie działać”,
- 38% - podszywania się,
- 32% - „wrzutki” zdjęcia bez zgody w Internet,
- 32% - zakazu korzystania z Internetu przez rodziców,
- 26% - osób obcych, chcących umówić się na spotkanie,
- 15% - wyśmiania przez kolegów,
- 6% - tego, że rodzice zauważą, co robię w Internecie.

¹⁰⁰ Lach B. (2014). Profilowanie kryminalne. Warszawa, Lex s. 299.

¹⁰¹ Pospiszyl K. (2006). Przestępstwa seksualne. Warszawa ss. 66-67.

¹⁰² Cześniakiewicz W., Pawlak, Jordan B. (1998). Wykorzystanie seksualne dzieci. Warszawa

¹⁰³ Raport z badań „Bezpieczeństwo dzieci w Internecie” Warszawa 2013, FDN, Fundacja Orange

Natomiast obawy rodziców dotyczące korzystania przez dzieci z Internetu, obejmują świadomość wielu innych zagrożeń:

- 67% - kontaktu dziecka z niebezpiecznymi treściami,
- 46% - kontaktu z osobami obcym poznanym w Internecie,
- 39% - przesyłania przez dziecko prywatnych danych,
- 39% - przemocy werbalnej w Internecie,
- 32% - uzależnienia od Internetu,
- 28% - publikowania zdjęć z udziałem dziecka wbrew jego woli,
- 22% - oszustwa podczas zakupów w Internecie.

Rodzice i dzieci prezentują różne postawy wobec Internetu. Dla rodziców dzieci korzystających z Internetu, Internet to narzędzie do poszukiwania informacji, pomoc w nauce, kontakt ze znajomymi, rodziną, rozrywka (gry, filmy), ale czasem także niebezpieczeństwo. **Rodzice dzieci nie korzystających z Internetu, postrzegają Internet głównie jako zagrożenie**, a także: „łatwość w dotarciu do lektur, opracowań, strata czasu, głupie gry, filmiki, nielegalne ściągane filmów, muzyki, nieciekawe znajomości”. Natomiast dla dzieci i młodzieży Internet to przede wszystkim **zabawa i rozrywka**, bycie na bieżąco w kontakcie ze znajomymi, gry on-line, słuchanie i ściąganie muzyki, oglądanie śmiesznych filmów.

W profilaktyce cyberprzemocy wobec małoletnich w sieci należałoby uwzględnić wnioski płynące z wyników badań, tj.:

- dzieci deklarują dłuższe korzystanie z Internetu w porównaniu z tym, co spostrzegają ich rodzice
- dzieci częściej korzystają z Internetu poza domem
- w opinii rodziców dzieci poszukują w Internecie wiedzy, natomiast dzieci poszukują rozrywki
- prawie wszyscy rodzice deklarują, że kontrolują dzieci w Internecie ale tylko 2/3 dzieci potwierdza kontrolę rodzicielską.

Cyberprzemoc, niezależnie od swojej formy, ma charakter **ostro stygmatyzujący**, każda informacja obraźliwa, poniżająca, ośmieszająca, wstydliva dla małoletniego stwarza **stan permanentnego pokrzywdzenia**, ponieważ raz wprowadzona informacja do Internetu pozostaje bowiem w nim na długo i zwykle nie daje się łatwo usunąć¹⁰⁴. Skutki cyberprzemocy obejmują zwykle wszystkie obszary funkcjonowania małoletniego i stanowią zagrożenie dla jego prawidłowego rozwoju. **Pierwsze reakcje stanowią: irytacja, lęk i zawstydzenie**. Reakcje długoterminowe są zależne od rodzaju, natężenia, czasu trwania cyberprzemocy i mogą obejmować: **problemy emocjonalne, zachowania autodestrukcyjne, dolegliwości psychosomatyczne, objawy nerwicowe, problemy szkolne oraz nadmierną erotyzację małoletniego**.¹⁰⁵

Doświadczenia zawodowe wskazują, że rodzice odkrywają istnienie problemu w zachowaniu własnego dziecka, dopiero wtedy, gdy jego skutki przyjmują wysokie nasilenie. Najczęstszymi reakcjami rodziców w takiej sytuacji są: **niedowierzenie i racjonalizacja zachowania małoletniego sprawcy, gniew, złość i odrzucenie dziecka-ofiary, poczucie odrzucenia przez własne dziecko, ambiwalencja w działaniu, poczucie wstydu, zaprzeczanie i zakłopotanie**. Nierzadko rodzice dzieci pokrzywdzonych cyberprzemocą wykazują negatywne postawy wobec wszczęcia i prowadzenia sprawy przez organy ścigania.

Warto podkreślić, że coraz częściej sama młodzież werbalizuje zainteresowanie własnym bezpieczeństwem w sieci, chętnie uczestniczy w wykładach, warsztatach profilaktycznych na temat cyberprzemocy, tworzy krótkie prezentacje filmowe, będące swoistą przestrogą dla rówieśników przed tymi zagrożeniami w sieci.

Posiadając już wiedzę o cyberprzemocy z zakresu psychologii należałoby się

¹⁰⁴ Kwiatkowska-Darul V. Przesłuchanie małoletniego świadka w polskim procesie karnym. Toruń: „Dom Organizatora”, s. 157

¹⁰⁵ Wojtasik Ł. (2008). Przemoc rówieśnicza a media elektroniczne. Materiały FDN

skupić na odpowiedzialności w aspekcie prawnym. W przypadku cyberprzestępczości dostępne będą głównie dwie drogi ochrony prawnej:

- karna (kodeks karny),
- cywilna (kodeks cywilny).

Jest to istotne rozróżnienie ze względu na fakt, iż mnogość możliwości działań przemocowych przy użyciu nowych technologii powoduje, że przestępstwa zawarte w kodeksie karnym nie obejmują ich swoim zakresem. W związku z tym, w niektórych przypadkach, niemożliwe jest skierowanie sprawy do postępowania karnego. W takich sytuacjach konieczne jest posługiwanie się drogą cywilną, czyli drogą roszczeń odszkodowawczych.¹⁰⁶

W związku z powyższym, omawiając wybrane zagadnienia prawne z obszaru przestępczości cyberprzemocy i pokrewnych nie sposób nie wspomnieć o aspekcie odpowiedzialności karnej w świetle obowiązujących przepisów.

Szczególnie należałoby zwrócić uwagę na różnorodność aktów w których można znaleźć odniesienie. I tak:

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej

Art. 47.

Każdy ma prawo do ochrony prawnej życia prywatnego, rodzinnego, czci i dobrego imienia oraz do decydowania o swoim życiu osobistym.¹⁰⁷

Art. 51

1. Nikt nie może być obowiązany inaczej niż na podstawie ustawy do ujawniania informacji dotyczących jego osoby.

2. Władze publiczne nie mogą pozyskiwać, gromadzić i udostępniać innych informacji o obywatelach niż niezbędne w demokra-

tycznym państwie prawnym.

3. Każdy ma prawo dostępu do dotyczących go urzędowych dokumentów i zbiorów danych. Ograniczenie tego prawa może określić ustawa.

4. Każdy ma prawo do żądania sprostowania oraz usunięcia informacji nieprawdzych, niepełnych lub zebranych w sposób sprzeczny z ustawą.

5. Zasady i tryb gromadzenia oraz udostępniania informacji określa ustawa.¹⁰⁸

Konwencja o Prawach Dziecka

(*Convention on the Rights of the Child*) – międzynarodowa konwencja przyjęta przez Zgromadzenia Ogólne ONZ, 20 listopada 1989 r.

Jest to dokument obowiązujący w niemal wszystkich państwach świata. Składa się z preambuły i 54 artykułów. Katalog sformułowano kierując się następującymi zasadami:

- dobra dziecka,
- równości (wszystkie dzieci są równe wobec prawa bez względu na pochodzenie, płeć, narodowość, itd.),
- poszanowania praw i odpowiedzialności obojga rodziców (państwo respektuje autonomię rodziny i ingeruje tylko w szczególnie uzasadnionych przypadkach według określonych procedur),
- pomocy państwa (państwo zobowiązane jest do podejmowania wszelkich działań ustawodawczo-administracyjnych dla realizacji praw uznanych w konwencji).

Konwencja ustanawia status dziecka oparty na następujących założeniach:

- dziecko jest samodzielnym podmiotem, ale ze względu na swoją niedojrzałość psychiczną i fizyczną wymaga szczególnej opieki i ochrony prawnej,
- dziecko jako istota ludzka wymaga poszanowania jego tożsamości, godności i prywatności,
- rodzina jest najlepszym środowiskiem wychowania dziecka,

¹⁰⁶ J. Podlewska, W. Sobierajska: Jak reagować na cyberprzemoc. Poradnik dla szkół /w/ Prawna ochrona dzieci przed cyberprzemocą. Analiza przepisów prawnych. Wydanie II /poprawione/ Fundacja Dzieci Niczyje s. 45

¹⁰⁷ <http://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/polski/kon1.htm> 04.07.2016 godz. 10.38.

¹⁰⁸ Ibidem

- państwo ma wspierać rodzinę, a nie wyręczać ją w jej funkcjach.

Katalog praw i wolności obejmuje prawa cywilne, socjalne, kulturalne, polityczne i z założenia w niewielkim zakresie uwzględnia prawa ekonomiczne (dziecko powinno się uczyć, a nie pracować).

W skład tego wchodzi m.in.:

- prawa polityczne,
- prawa kulturalne,
- prawa socjalne,
- prawa cywilne, a w tym m.in.:
 - prawo do życia i rozwoju,
 - prawo do tożsamości (nazwisko, imię, obywatelstwo, wiedza o własnym pochodzeniu),
 - prawo do wolności, godności, szacunku, nietykalności osobistej,
 - prawo do swobody myśli, sumienia i wyznania,
 - prawo do wyrażania własnych poglądów i występowania w sprawach dziecka dotyczących, w postępowaniu administracyjnym i sądowym,
 - prawo do wychowywania w rodzinie i kontaktów z rodzicami w przypadku rozłączenia z nimi,
 - prawo do wolności od przemocy fizycznej lub psychicznej,
 - prawo nierekrutowania do wojska poniżej 15. roku życia.¹⁰⁹

Konwencji o Prawach Dziecka

Art. 8

1. Państwa-Strony podejmują działania mające na celu poszanowanie prawa dziecka do zachowania jego tożsamości, w tym obywatelstwa, nazwiska, stosunków rodzinnych, zgodnych z prawem, z wyłączeniem bezprawnych ingerencji.

2. W przypadku gdy dziecko zostało bezprawnie pozbawione części lub wszystkich elementów swojej tożsamości, Państwa-Strony okażą właściwą pomoc i

ochronę w celu jak najszybszego przywrócenia jego tożsamości.¹¹⁰

Art. 16

1. Żadne dziecko nie będzie podlegało arbitralnej lub bezprawnej ingerencji w sferę jego życia prywatnego, rodzinnego lub domowego czy w korespondencję ani bezprawnym zamachom na jego honor i reputację.

2. Dziecko ma prawo do ochrony prawnej przeciwko tego rodzaju ingerencji lub zamachom.¹¹¹

Art. 19

1. Państwa-Strony będą podejmowały wszelkie właściwe kroki w dziedzinie ustawodawczej, administracyjnej, społecznej oraz wychowawczej dla ochrony dziecka przed wszelkimi formami przemocy fizycznej bądź psychicznej, krzywdy lub zaniedbania bądź złego traktowania lub wyzysku, w tym wykorzystywania w celach seksualnych, dzieci pozostających pod opieką rodzica(-ów), opiekuna(-ów) prawnego(-ych) lub innej osoby sprawującej opiekę nad dzieckiem.

2. Tego rodzaju środki ochronne powinny obejmować, tam gdzie jest to właściwe, skuteczne przedsięwzięcia w celu stworzenia programów socjalnych dla realizacji pomocy dziecku oraz osobom sprawującym opiekę nad dzieckiem, jak również innych form działań prewencyjnych dla ustalania, informowania, wszczynania i prowadzenia śledztwa, postępowania, notowania wymienionych wyżej przypadków niewłaściwego traktowania dzieci oraz tam, gdzie jest to właściwe - ingerencję sądu.¹¹²

Kodeks cywilny

Art. 23

Dobra osobiste człowieka, jak w szczególności zdrowie, wolność, cześć, swoboda sumienia, nazwisko lub pseudo-

¹⁰⁹ https://pl.wikipedia.org/wiki/Konwencja_o_prawach_dziecka. 05.07.2016r godz. 10.04.

¹¹⁰ Internetowy System Aktów Prawnych. Konwencja o prawach dziecka, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r Dz.U. 1991 nr 120 poz. 526

¹¹¹ Ibidem

¹¹² Ibidem

nim, wizerunek, tajemnica korespondencji, nietykalność mieszkania, twórczość naukowa, artystyczna, wynalazcza i racjonalizatorska, pozostają pod ochroną prawa cywilnego niezależnie od ochrony przewidzianej w innych przepisach.¹¹³

Art. 24

§ 1. Ten, czyje dobro osobiste zostaje zagrożone cudzym działaniem, może żądać zaniechania tego działania, chyba, że nie jest ono bezprawne. W razie dokonanego naruszenia może on także żądać, ażeby osoba, która dopuściła się naruszenia, dopełniła czynności potrzebnych do usunięcia jego skutków, w szczególności ażeby złożyła oświadczenie odpowiedniej treści i w odpowiedniej formie. Na zasadach przewidzianych w kodeksie może on również żądać zadośćuczynienia pieniężnego lub zapłaty odpowiedniej sumy pieniężnej na wskazany cel społeczny.

§ 2. Jeżeli wskutek naruszenia dobra osobistego została wyrządzona szkoda majątkowa, poszkodowany może żądać jej naprawienia na zasadach ogólnych

§ 3. Przepisy powyższe nie uchybiają uprawnieniom przewidzianym w innych przepisach, w szczególności w prawie autorskim oraz w prawie wynalazczym.¹¹⁴

Kodeks wykroczeń

Art. 107

Kto w celu dokuczenia innej osobie złośliwie wprowadza ją w błąd lub w inny sposób złośliwie niepokoi, podlega karze ograniczenia wolności, grzywny do 1500 złotych albo karze nagany.

Art. 141

Kto w miejscu publicznym umieszcza nieprzyzwoite ogłoszenie, napis lub rysunek albo używa słów nieprzyzwoitych, podlega karze ograniczenia wolności, grzywny do 1500 złotych albo karze nagany.

Kodeks karny

Art. 190

§ 1. Kto grozi innej osobie popełnieniem przestępstwa na jej szkodę lub szkodę osoby najbliższej, jeżeli groźba wzbudza w zagrożonym uzasadnioną obawę, że będzie spełniona, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

§ 2. Ściganie następuje na wniosek pokrzywdzonego.¹¹⁵

Art. 190a

§ 1. Kto przez uporczywe nękanie innej osoby lub osoby jej najbliższej wzbudza u niej uzasadnione okolicznościami poczucie zagrożenia lub istotnie narusza jej prywatność, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.

§ 2. Tej samej karze podlega, kto, podszywając się pod inną osobę, wykorzystuje jej wizerunek lub inne jej dane osobowe w celu wyrządzenia jej szkody majątkowej lub osobistej.

§ 3. Jeżeli następstwem czynu określonego w § 1 lub 2 jest targnięcie się pokrzywdzonego na własne życie, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10.

§ 4. Ściganie przestępstwa określonego w § 1 lub 2 następuje na wniosek pokrzywdzonego.¹¹⁶

Art. 191

§ 1. Kto stosuje przemoc wobec osoby lub groźbę bezprawną w celu zmuszenia innej osoby do określonego działania, zaniechania lub znoszenia, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.

§ 2. Jeżeli sprawca działa w sposób określony w § 1 w celu wymuszenia zwrotu wierzytelności, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.¹¹⁷

¹¹³ Kodeks cywilny – Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Dz.U. 1964 nr 16 poz. 93

¹¹⁴ Kodeks cywilny – Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Dz.U. 1964 nr 16 poz. 93

¹¹⁵ Kodeks karny - Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Dz.U. 1997 nr 88 poz. 553

¹¹⁶ Ibidem.

¹¹⁷ Ibidem.

Art. 191a

§ 1. Kto utrwała wizerunek nagiej osoby lub osoby w trakcie czynności seksualnej, używając w tym celu wobec niej przemocy, groźby bezprawnej lub podstępu, albo wizerunek nagiej osoby lub osoby w trakcie czynności seksualnej bez jej zgody rozpowszechnia, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

§ 2. Ściganie następuje na wniosek pokrzywdzonego.¹¹⁸

Art. 200

§ 1. Kto obcuje płciowo z małoletnim poniżej lat 15 lub dopuszcza się wobec takiej osoby innej czynności seksualnej lub doprowadza ją do poddania się takim czynnościom albo do ich wykonania, podlega karze pozbawienia wolności od lat 2 do 12.

§ 2. Uchylono

§ 3. Kto małoletniemu poniżej lat 15 prezentuje treści pornograficzne lub udostępnia mu przedmioty mające taki charakter albo rozpowszechnia treści pornograficzne w sposób umożliwiający takiemu małoletniemu zapoznanie się z nimi, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.

§ 4. Karze określonej w § 3 podlega, kto w celu swojego zaspokojenia seksualnego lub zaspokojenia seksualnego innej osoby prezentuje małoletniemu poniżej lat 15 wykonanie czynności seksualnej.

§ 5. Karze określonej w § 3 podlega, kto prowadzi reklamę lub promocję działalności polegającej na rozpowszechnianiu treści pornograficznych w sposób umożliwiający zapoznanie się z nimi małoletniemu poniżej lat 15.¹¹⁹

Art. 200a

§ 1. Kto w celu popełnienia przestępstwa określonego w art. 197 § 3 pkt 2 lub art. 200, jak również produkowania lub utrwalania treści pornograficznych, za pośrednictwem systemu teleinformatycznego lub sieci telekomunikacyjnej nawiązuje kontakt z małoletnim poniżej lat 15, zmierzając, za pomocą wprowadzenia go w

błąd, wyzyskania błędu lub niezdolności do należytego pojmowania sytuacji albo przy użyciu groźby bezprawnej, do spotkania z nim, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.

§ 2. Kto za pośrednictwem systemu teleinformatycznego lub sieci telekomunikacyjnej małoletniemu poniżej lat 15 składa propozycję obcowania płciowego, poddania się lub wykonania innej czynności seksualnej lub udziału w produkowaniu lub utrwalaniu treści pornograficznych, i zmierza do jej realizacji, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.¹²⁰

Art. 200b

Kto publicznie propaguje lub pochwała zachowania o charakterze pedofilskim, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.¹²¹

Art. 202

§ 1. Kto publicznie prezentuje treści pornograficzne w taki sposób, że może to narzucić ich odbiór osobie, która tego sobie nie życzy, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

§ 2. (uchylony).

§ 3. Kto w celu rozpowszechniania produkuje, utrwała lub sprowadza, przechowuje lub posiada albo rozpowszechnia lub prezentuje treści pornograficzne z udziałem małoletniego albo treści pornograficzne związane z prezentowaniem przemocy lub posługiwaniem się zwierzęciem, podlega karze pozbawienia wolności od lat 2 do 12.

§ 4. Kto utrwała treści pornograficzne z udziałem małoletniego, podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10.

§ 4a. Kto przechowuje, posiada lub uzyskuje dostęp do treści pornograficznych z udziałem małoletniego, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

§ 4b. Kto produkuje, rozpowszechnia, prezentuje, przechowuje lub posiada treści

¹¹⁸ Ibidem.

¹¹⁹ Ibidem.

¹²⁰ Kodeks karny - Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r.

¹²¹ Ibidem.

pornograficzne przedstawiające wytworzony albo przetworzony wizerunek małoletniego uczestniczącego w czynności seksualnej podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

§ 4c. Karze określonej w § 4b podlega, kto w celu zaspokojenia seksualnego uczestniczy w prezentacji treści pornograficznych z udziałem małoletniego.

§ 5. Sąd może orzec przepadek narzędzi lub innych przedmiotów, które służyły lub były przeznaczone do popełnienia przestępstw określonych w § 1-4b, chociażby nie stanowiły własności sprawcy.¹²²

Art. 212

§ 1. Kto pomawia inną osobę, grupę osób, instytucję, osobę prawną lub jednostkę organizacyjną niemającą osobowości prawnej o takie postępowanie lub właściwości, które mogą poniżyć ją w opinii publicznej lub narazić na utratę zaufania potrzebnego dla danego stanowiska, zawodu lub rodzaju działalności, podlega grzywnie albo karze ograniczenia wolności.

§ 2. Jeżeli sprawca dopuszcza się czynu określonego w § 1 za pomocą środków masowego komunikowania, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku.

§ 3. W razie skazania za przestępstwo określone w § 1 lub 2 sąd może orzec nawiązkę na rzecz pokrzywdzonego, Polskiego Czerwonego Krzyża albo na inny cel społeczny wskazany przez pokrzywdzonego.

§ 4. Ściganie przestępstwa określonego w § 1 lub 2 odbywa się z oskarżenia prywatnego.¹²³

Art. 216

§ 1. Kto znieważa inną osobę w jej obecności albo choćby pod jej nieobecność, lecz publicznie lub w zamiarze, aby zniewaga do osoby tej dotarła, podlega grzywnie albo karze ograniczenia wolności.

§ 2. Kto znieważa inną osobę za pomocą środków masowego komunikowania,

podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku.

§ 3. Jeżeli zniewagę wywołało wyzywające zachowanie się pokrzywdzonego albo jeżeli pokrzywdzony odpowiedział naruszeniem nietykalności cielesnej lub zniewagą wzajemną, sąd może odstąpić od wymierzenia kary.

§ 4. W razie skazania za przestępstwo określone w § 2 sąd może orzec nawiązkę na rzecz pokrzywdzonego, Polskiego Czerwonego Krzyża albo na inny cel społeczny wskazany przez pokrzywdzonego.

§ 5. Ściganie odbywa się z oskarżenia prywatnego.¹²⁴

Art. 256

§ 1. Kto publicznie propaguje faszystowski lub inny totalitarny ustrój państwa lub nawołuje do nienawiści na tle różnic narodowościowych, etnicznych, rasowych, wyznaniowych albo ze względu na bezwyznaniowość, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

§ 2.5) Tej samej karze podlega, kto w celu rozpowszechniania produkuje, utrwala lub sprowadza, nabywa, przechowuje, posiada, prezentuje, przewozi lub przesyła druk, nagranie lub inny przedmiot, zawierające treść określoną w § 1 albo będące nośnikiem symboliki faszystowskiej, komunistycznej lub innej totalitarnej.

§ 3. Nie popełnia przestępstwa sprawca czynu zabronionego określonego w § 2, jeżeli dopuścił się tego czynu w ramach działalności artystycznej, edukacyjnej, kolekcyjnej lub naukowej.

§ 4. W razie skazania za przestępstwo określone w § 2 sąd orzeka przepadek przedmiotów, o których mowa w § 2, chociażby nie stanowiły własności sprawcy.¹²⁵

Art. 267

§ 1. Kto bez uprawnienia uzyskuje dostęp do informacji dla niego nieprzeznaczonych, otwierając zamknięte pismo, podłącza-

¹²² <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19970880553> 05.07.2016

¹²³ Ibidem.

¹²⁴ Ibidem.

¹²⁵ <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19970880553> 05.07.2016

jąc się do sieci telekomunikacyjnej lub przełamując albo omijając elektroniczne, magnetyczne, informatyczne lub inne szczególne jej zabezpieczenie, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2

§ 2. Tej samej karze podlega, kto bez uprawnienia uzyskuje dostęp do całości lub części systemu informatycznego.

§ 3. Tej samej karze podlega, kto w celu uzyskania informacji, do której nie jest uprawniony, zakłada lub posługuje się urządzeniem podsłuchowym, wizualnym albo innym urządzeniem lub oprogramowaniem.

§ 4. Tej samej karze podlega, kto informację uzyskaną w sposób określony w § 1-3 ujawnia innej osobie.

§ 5. Ściganie przestępstwa określonego w § 1-4 następuje na wniosek pokrzywdzonego.¹²⁶

Art. 268

§ 1. Kto, nie będąc do tego uprawnionym, niszczy, uszkadza, usuwa lub zmienia zapis istotnej informacji albo w inny sposób udaremnia lub znacznie utrudnia osobie uprawnionej zapoznanie się z nią, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

§ 2. Jeżeli czyn określony w § 1 dotyczy zapisu na informatycznym nośniku danych, sprawca podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.

§ 3. Kto, dopuszczając się czynu określonego w § 1 lub 2, wyrządza znaczną szkodę majątkową, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

§ 4. Ściganie przestępstwa określonego w § 1-3 następuje na wniosek pokrzywdzonego.

Art. 268a.

§ 1. Kto, nie będąc do tego uprawnionym, niszczy, uszkadza, usuwa, zmienia lub utrudnia dostęp do danych informatycznych albo w istotnym stopniu zakłóca lub uniemożliwia automatyczne przetwarzanie, gromadzenie lub przekazywanie takich danych, podlega karze pozbawienia wolności

do lat 3.

§ 2. Kto, dopuszczając się czynu określonego w § 1, wyrządza znaczną szkodę majątkową, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

§ 3. Ściganie przestępstwa określonego w § 1 lub 2 następuje na wniosek pokrzywdzonego.¹²⁷

Art. 269

§ 1. Kto niszczy, uszkadza, usuwa lub zmienia dane informatyczne o szczególnym znaczeniu dla obronności kraju, bezpieczeństwa w komunikacji, funkcjonowania administracji rządowej, innego organu państwowego lub instytucji państwowej albo samorządu terytorialnego albo zakłóca lub uniemożliwia automatyczne przetwarzanie, gromadzenie lub przekazywanie takich danych, podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8.

§ 2. Tej samej karze podlega, kto dopuszcza się czynu określonego w § 1, niszcząc albo wymieniając informatyczny nośnik danych lub niszcząc albo uszkadzając urządzenie służące do automatycznego przetwarzania, gromadzenia lub przekazywania danych informatycznych.

Art. 269a

Kto, nie będąc do tego uprawnionym, przez transmisję, zniszczenie, usunięcie, uszkodzenie, utrudnienie dostępu lub zmianę danych informatycznych, w istotnym stopniu zakłóca pracę systemu komputerowego lub sieci teleinformatycznej, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.¹²⁸

Problem przestępczości związanej z siecią internetową dotyczy nie tylko przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu człowieka, a także przeciwko mieniu, jak również bezpieczeństwu kraju.

Art. 278

§ 1. Kto zabiera w celu przywłaszczenia cudzą rzecz ruchomą, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

¹²⁶ Ibidem

¹²⁷ Ibidem

¹²⁸ Ibidem

§ 2. Tej samej karze podlega, kto bez zgody osoby uprawnionej uzyskuje cudzy program komputerowy w celu osiągnięcia korzyści majątkowej.¹²⁹

Art. 291

§ 1. Kto rzecz uzyskaną za pomocą czynu zabronionego nabywa lub pomaga do jej zbycia albo tę rzecz przyjmuje lub pomaga do jej ukrycia, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

§ 2. W wypadku mniejszej wagi, sprawca podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku.¹³⁰

Art. 292

§ 1. Kto rzecz, o której na podstawie towarzyszących okoliczności powinien i może przypuszczać, że została uzyskana za pomocą czynu zabronionego, nabywa lub pomaga do jej zbycia albo tę rzecz przyjmuje lub pomaga do jej ukrycia, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

§ 2. W wypadku znacznej wartości rzeczy, o której mowa w § 1, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.¹³¹

Art. 293

§ 1. Przepisy art. 291 i 292 stosuje się odpowiednio do programu komputerowego.

§ 2. Sąd może orzec przepadek rzeczy określonej w § 1 oraz w art. 291 i 292, chociażby nie stanowiła ona własności sprawcy.¹³²

Art. 287

§ 1. Kto, w celu osiągnięcia korzyści majątkowej lub wyrządzenia innej osobie szkody, bez upoważnienia, wpływa na automatyczne przetwarzanie, gromadzenie lub przekazywanie danych informatycznych lub zmienia, usuwa albo wprowadza nowy zapis danych informatycznych.

Art. 285

§ 1. Kto, włączając się do urządzenia telekomunikacyjnego, uruchamia na cudzy rachunek impulsy telefoniczne.

Art. 165

§ 1. Kto spowoduje niebezpieczeństwo dla życia lub zdrowia wielu osób albo dla mienia w wielkich rozmiarach.

Art. 167

§ 1. Kto umieszcza na statku wodnym lub powietrznym urządzenie lub substancję zagrażającą bezpieczeństwu osób lub mieniu znacznej wartości.

Art. 270

§ 1. Kto, w celu użycia za autentyczny, podrabia lub przerabia dokument lub takie go dokumentu jako autentycznego używa.¹³³

Przestępstwa przeciwko Rzeczypospolitej Polskiej:

Szpiegostwo komputerowe albo wywiad komputerowy (art. 130 § 2 i 3 kk).

Istotą przestępstwa określonego w art. 130 § 2 kk jest tzw. uprzywilejowana postać szpiegostwa, polegająca np. na włączeniu się do sieci komputerowej w celu uzyskania wiadomości o charakterze tajemnicy państwowej lub służbowej, których udzielanie obcemu wywiadowi może wyrządzić szkodę RP. W razie udzielenia obcemu wywiadowi informacji uzyskanych w powyższy sposób sprawca może być skazany na karę pozbawienia wolności powyżej lat 3.

Jeżeli sprawca podłączył się do sieci komputerowej i gromadzi lub przechowuje zebrane informacje albo chce je uzyskać oraz zgłasza gotowość działania na rzecz obcego wywiadu przeciwko RP, ale informacji jeszcze nie przekazał, zgodnie z art. 130 § 3 kk podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8.

Szpiegostwo albo wywiad komputerowy na szkodę państwa sojuszniczego (art.

¹²⁹ Ibidem

¹³⁰ Ibidem

¹³¹ Kodeks karny - Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r.

¹³² Ibidem

¹³³ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks Karny

138 § 2 kk). *Karalne jest również takie działanie sprawcy, które przewiduje art. 130 kk, a popełniony czyn godzi w interesy państwa sojuszniczego pod warunkiem, że państwo to zapewnia wzajemność.*¹³⁴

Inne

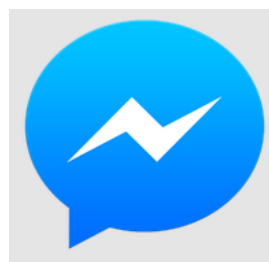
Inne rodzaje przestępstw takie jak np. nielegalne kopiowanie, rozpowszechnianie lub publikowanie prawnie chronionego programu komputerowego itp.

Nielegalne kopiowanie, rozpowszechnianie lub publikowanie prawnie chronionego programu komputerowego. Program komputerowy, zgodnie z art. 1 ust. 2 p. 1 ustawy z 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (Dz.U. nr 24, poz. 83), jest przedmiotem prawa autorskiego tak samo, jak utwory artystyczne, literackie i fonograficzne, czyli jako utwór podlega ochronie karnoprawnej. Dotyczy to każdej formy tego programu, np. dokumentacji projektowej, fazy wytwórczej czy użytkowej. W związku z powyższym, w zakresie ochrony programów komputerowych karalne jest:

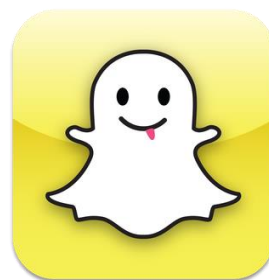
- przywłaszczenie autorstwa lub wprowadzenie w błąd co do autorstwa całości lub części utworu (art. 115 ust. 1);
- rozpowszechnianie cudzego utworu, czyli programu bez podania nazwiska lub pseudonimu twórcy (art. 115 ust. 2);
- inne naruszenie cudzego prawa autorskiego w celu uzyskania korzyści majątkowej (art. 115 ust. 3);
- rozpowszechnianie bez upoważnienia albo wbrew jego warunkom cudzego programu (art. 116 ust. 1);
- utrwalanie lub zwielokrotnianie bez uprawnienia lub wbrew jego warunkom cudzego programu (art. 117 ust. 1);
- paserstwo przedmiotu będącego nośnikiem programu (art. 118);
- uniemożliwienie lub utrudnienie wykonywania prawa do kontroli korzystania z programu (art. 119).¹³⁵

Jak można zauważyć, mnogość wymienionych aktów przyczynia się do skuteczniejszego poszukiwania i karania za czyny, które wcześniej nie pojawiały się z racji nie występowania medium jakim jest Internet. Tak więc pozostaje pytanie, „gdzie jestem narażony na tego typu przestępczość?” Odpowiedź jest prosta - w sieci. Mając na uwadze platformy porozumiewania się dzieci i młodzieży, w pierwszej kolejności należałoby przyjrzeć się dostępnym komunikatorom oraz portalom społecznościowym.

Wykorzystanie telefonu ułatwia szybką i nieskrępowaną wymianę informacji. Korzystając z komunikatora, np. Messenger – w łatwy sposób możemy utrzymywać kontakt z osobami, które zaprosiliśmy do grona znajomych na portalu Facebook, innym komunikatorem jest GG, także SnapChat.

<https://play.google.com/store/apps/>

<http://www.theinquirer.net/es-privacy-policy>

www.gg.pl

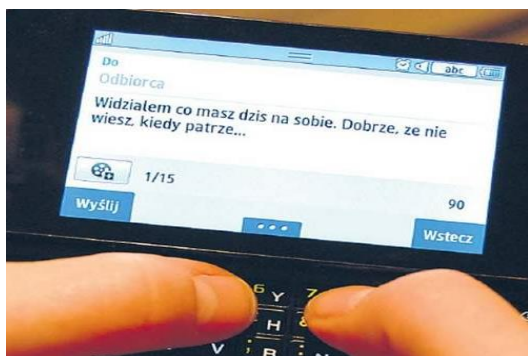
¹³⁴ Gruntkowski L., *Przestępczość komputerowa*, opracowanie Szkoły Policji w Pile, Piła 2014, s.4-7

¹³⁵ Ibidem

Jednakże beztrioskie akceptowanie zaproszeń od nieznanymych moze w efekcie doprowadzi6 do cyberstalkingu.

Cyberstalking to uporczywe n6kanie poprzez: rozpowszechnianie w Internecie zdj6c ofiary i informacji o niej, w tym takze nieprawdziwym, wbrew jej woli, nieuprawnione (bez wiedzy i zgody ofiary) korzystanie z jej poczty elektronicznej i rozmaitych komunikator6w, przesyłanie wiadomořci e-maili na konto pocztowe ofiary, komunikowanie si6 z ofiar6 przez komunikatory wbrew jej woli, podszywanie si6 pod ofiar6 na czatach, listach dyskusyjnych, uniemozliwianie jej korzystania ze skrzynki e-mailowej i komunikator6w w prywatnych serwisach typu Facebook (np. przez włamanie si6 na jej konto i zmian6 hasel), włamywanie si6 do komputera, instalowanie w jej komputerze program6w szpiegowskich, niszczenie danych na twardych dyskach i nořnikach elektronicznych, umyřlne zawirusowanie komputera, niszczenie oprogramowania dokument6w elektronicznych nalez6cych do ofiary.¹³⁶

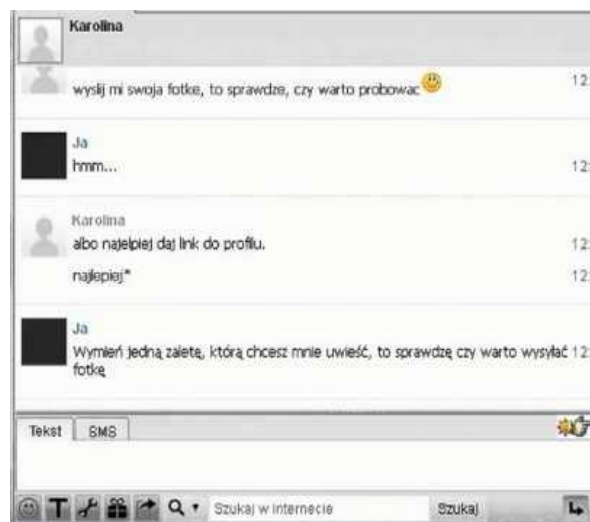
Przykładem moze by6:

<http://www.gk24.pl/apps/pbcs.dll/article?AID=/2012/0301/KOSZALIN/773856872&template=artpicture§ioncat=artpicture> [2016.02.17]

¹³⁶ Skarzynska-Serngalia J. Stalking od miłosci do zbrodni- nowe wyzwanie dla psychologii, kryminologii i zespol6w interdyscyplinarnych przeciwdziałających przemocy. W: E.Szafranska, A. Szoltek (red.) Psychologia na rzecz bezpieczenstwa publicznego. 2009, s.76-77

drczenie, kt6re moze mie6 miejsce takze przez r6znego rodzaju komunikatory. Dodatkowo w Internecie mozna znalezc poradniki maj6ce na celu ulatwienie nawi6zywania znajomořci z przypadkowo lub tez celowo „zaczeponymi” uzytkownikami sieci.

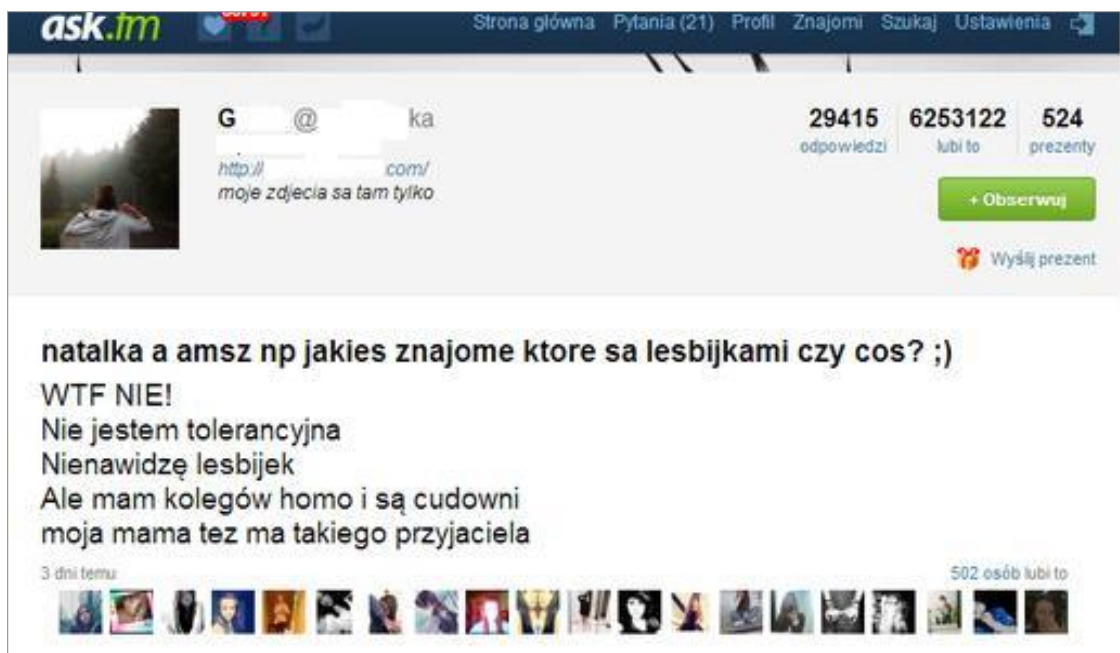

<http://kwejk.pl/123kk4334/> [2015-12-17]

Najprostszym sposobem b6dzie nawi6zanie rozmowy za pořrednictwem dowolnego komunikatora. Powyzej przykladowe okno standardowego komunikatora przedstawiaj6ce potencjaln6 rozmow6 pomi6dzy uzytkownikami.

Wielokrotnie uzytkownicy r6znych portali społecznořciowych nie zdaja sobie sprawy z tego, ze bezmyřlnie dostarczaja wiadomořci na sw6j temat. Cz6sto bywa tak, ze wiadomořci te sluza własn6 do r6znego rodzaju prześladowań, takze w świecie realnym.

Koronnym przykładem portalu społecznego, maj6cym na celu „dzielenie si6” informacjami na temat, niekiedy bardzo intymnych szczeg6ł6w zycia prywatnego, jest portal ASK.FM. Na portalu tym, každy moze poczu6 si6 gwiazd6, gdyz zasada dzialania opiera si6 na udzielaniu odpowiedzi na pytania skierowane przez uzytkownik6w, takze anonimowo, na kt6re własciciel profilu odpowiada.

<http://www.ask.fm/Natałka/>[2014.11.25]

Kolejnym, nagminnym procederem jest wyłudzenie zdjęć, które może także posłużyć do cyberprzemocy mającej na celu ośmieszenie lub też zdyskredytowanie „ofiary”. Użycie ogólnie dostępnych narzędzi

służących do edycji zdjęć, niejednokrotnie może przyczynić się do aktów mających swój finał w sądzie, lub co gorsza, z braku posiadanej wiedzy, finał ten niestety nie następuje.

<http://www.papilot.pl/lifestyle-ciekawostki/25721/9/NIGDY-nie-proscie-obcych-osob-o-przerobienie-swojego-zdjecia-Smieszne-fotki-ku-przestrodze.html>

Przykłady można mnożyć. Niektóre programy instalowane na telefonach komórkowych umożliwiają wysyłanie i otrzymywanie

zdjęć z opisem, jednakże czas wyświetlania takiej informacji jest ograniczony np. do 10 sekund. Po tym czasie wiadomość

ulega wykasowaniu. Narzędziem służącym do wspomnianej komunikacji jest np. Snapchat.

<http://www.pleated-jeans.com/2014/01/21/28-super-funny-snapchat-photos/>

Każdorazowo po zrobieniu zdjęcia, można dodać komentarz, a następnie wysłać do innych użytkowników sieci. Aktualnie Snapchat udostępnia możliwości dodania animacji do zdjęcia, a następnie podzielenia się tym dziełem w Internecie.

http://ink361.com/app/users/ig-1594390047/polish_girl_on_insta/photos/ig-1087787272213938204_1594390047

Jedynie fantazja „twórcy” ogranicza efekt końcowy, który już bez zbędnej obróbki może być rozpowszechniany wśród zainteresowanych.

Należałoby w tym miejscu uczulić dzieci i młodzież na to, aby potrafiły wykonać zrzut ekranu na telefonie, w celu zachowania zdjęcia mogącego posłużyć w toku dalszych czynności, realizowanych przez uprawnione podmioty.

Dodatkowo należy pamiętać, że wszystko, co znalazło się w Internecie, może zostać tam na zawsze. Motto zaprezentowane poniżej powinno być znane i rozumiane nie tylko przez młodych użytkowników sieci Internet, ale przede wszystkim przez rodziców/opiekunów, na których spada podstawowa odpowiedzialność za właściwą ochronę osób małoletnich korzystających z dobrodziejstw sieci.

I NFORMACJA - nie udzielaj,

N IEZNAJOMI - nie ufaj,

T Y - odpowiadasz za siebie,

E TYKIETA - przestrzegaj,

R ODZICE - ufaj,

N IEUCZCIWOŚĆ - wystrzegaj się,

E DUKACJA - ucz się i ucz rodziców,

T ECHNIKA - używaj.¹³⁷

¹³⁷ D. Petruczynik, M. Rożnowska: Dzieci w sieci – Zagrożenia. Zespół Poradni nr 3. Gazetka nr 2. Lublin

Michał Zielonka

P.o. zastępca kierownika Zakładu Prewencji i Technik Interwencyjnych
Szkoly Policji w Pile

PROBACJA I JEJ ZNACZENIE W RESOCJALIZACJI

Nadrzędnym celem pedagogiki resocjalizacyjnej jest eliminowanie zachowań naruszających normy społeczne oraz zapobieganie ewentualnym powrotom do zachowań społecznie nieakceptowalnych.¹³⁸ W dzisiejszych czasach główny nacisk kładzie się na wykorzystanie resocjalizacji w oparciu o społeczeństwo, poprzez programy resocjalizacyjne, które mają na celu „powrót” osoby skazanej do społeczeństwa. Resocjalizacja w zakładzie karnym jest realizowana przez prowadzenie różnego rodzaju zajęć oświatowych i kulturalnych, wolontariat oraz współdziałanie ze społeczeństwem.

M. Konopczyński podkreśla, że miniony XX wiek wpłynął na rozwój nauki o resocjalizacji głównie przez silne oddziaływanie nurtów teoretycznych: behawioralnego, psychodynamicznego, psychologii humanistycznej i kognitywno - interakcyjnego. Stało się tak, ponieważ zaczęto zauważać i uzasadniać wpływ determinantów, czyli czynników społecznych, kulturowych i biologicznych, na ludzkie postępowanie. Przez to zmienił się stosunek do osób przejawiających różne formy zachowań patologicznych i spowodowało to rozwój teorii resocjalizacyjnych.¹³⁹ Dopiero wiek XXI wniósł w politykę karania programy resocjalizacyjne. Miały one na celu zreformowanie przestępców już w zakładzie karnym. Zwracano tu uwagę na autonomię i godność

skazanego, zachowując także prawa osób uwiecznionych.¹⁴⁰

W jaki sposób zdefiniować resocjalizację w oparciu o społeczeństwo? Nie jest to łatwe zadanie, ponieważ nie ma prostej definicji tego typu resocjalizacji. Jest to filozoficzne podejście do ludzkiego traktowania sprawców przestępstw, stosunkowo nowa metoda w zakresie organizacji działań. Resocjalizację w oparciu o społeczeństwo definiowano jako całość działań opiekuńczych, wychowawczych i terapeutycznych, które zachodzą w społeczeństwie. Program resocjalizacji w oparciu o społeczeństwo jest tym, co wpływa na więzi pomiędzy sprawcą a społecznością lokalną, tj. prawdziwym zaangażowaniem przestępcy w powiązania lokalne, które wytwarzają dobra i usługi wymagane przez tę społeczność. Obejmują one edukację, zatrudnienie, rekreację, działania socjalne i praktyki religijne.¹⁴¹ Resocjalizacja w zakładzie karnym ma na celu przygotowanie skazanego do powrotu i dalszego uczestniczenia w życiu społecznym, po odbyciu kary.

Jaką rolę odgrywa probacja w resocjalizacji? Czy przynosi korzyści czy straty? Jeśli przynosi korzyści to jakie? Termin „probacja” pochodzi od łacińskiego słowa *probare* oznaczającego próbować, testować. Powyższe znaczenie terminu stano-

¹³⁸ Por. L. Pytka: *Pedagogika resocjalizacyjna. Wybrane zagadnienia teoretyczne, diagnostyczne i metodyczne*. Akademia Pedagogiki Specjalnej im. M. Grzegorzewskiej. Warszawa 2001.

¹³⁹ M. Konopczyński: *Współczesne kierunki zmian w teorii i praktyce resocjalizacyjnej. Twórcza resocjalizacja- od korekcji do rozwoju*. „Probacja” 2009, nr 1, s. 63.

¹⁴⁰ A. Bałandynowicz: *Profilaktyka i środki probacyjne w praktyce resocjalizacyjnej*. W: *Resocjalizacja. Teoria i praktyka pedagogiczna*, t.2. Red. B. Urban, J.M. Stanik. Wyd. Nauk. PWN. Warszawa 2007, s. 87.

¹⁴¹ A. Bałandynowicz: *Filozofia probacji- system sprawiedliwego i efektywnego karania przestępców*. W: *Kara pozbawienia wolności a readaptacja społeczna skazanych*. Red. A. Szerląg. Oficyna wydawnicza „Atut”. Wrocław 2011, s. 14-15.

wiącego istotę probacji znacznie ewoluowało, zacierając jego tradycyjne prawnicze znaczenie. Pojawiło się wiele koncepcji dotyczących probacji. Jest ona formą sankcji kryminalnych nałożoną przez sąd na sprawcę, po ogłoszeniu wyroku uznającego go winnym, lecz bez uprzedniego nałożenia na niego kary więzienia.¹⁴²

Przestępca może być poddany probacji lub otrzymać wyrok w zawieszeniu. Różnica pomiędzy zawieszeniem kary a probacją sprowadza się do określenia zasad proceduralnych oraz do skutków prawnych ich odwołania.¹⁴³ W większości państw europejskich postępowanie może zostać umorzone, a przestępcą jest poddany opiece i nadzorowi na odpowiedni okres na zasadzie dobrowolnej probacji lub, w niektórych przypadkach, sąd może orzec wyrok w zawieszeniu. Kurator nadzoruje w tym czasie skazanego, czy ten przestrzega warunków i ustaleń sądu. Jeśli skazany wywiąże się z warunków w wyznaczonym okresie, jego status pozycyjny kończy się i zostaje zwolniony spod jurysdykcji sądu. Jeżeli się nie wywiąże, sąd może zastosować inny rodzaj kary łącznie z umieszczeniem w zakładzie karnym. A zatem w szerszym sensie probacja jest nie tylko sankcją penalną i określoną instytucją prawną, lecz także rozbudowanym systemem świadczeń i usług.¹⁴⁴

Probacja jako środek resocjalizacji w oparciu o społeczeństwo, mówi o tym, że najlepszym sposobem osiągnięcia celu, jakim jest resocjalizacja, jest organizowanie sankcji kryminalnych w społeczeństwie w przypadkach, gdy jest to uzasadnione funkcjami kary. Zakłada się, że dana osoba nauczy się z powodzeniem żyć w społeczeństwie, a nie w sztucznym i oderwanym środowisku, jakim jest instytucja więzienna. Probacja jako środek resocjalizacji w oparciu o społeczeństwo, w połączeniu sensownym zaangażowaniem społecznym, zapewnia wymagane oddziaływanie społeczne, ekonomiczne oraz osobowościowe.¹⁴⁵

¹⁴² A. Bałandynowicz: *Probacja ... op. cit.*, s. 37.

¹⁴³ A. Bałandynowicz: *Filozofia ... op. cit.*, s. 19.

¹⁴⁴ *Ibidem*, s. 19-20.

¹⁴⁵ A. Bałandynowicz: *Probacja ... op. cit.*, s. 36.

Probację uznaje się jako środek resocjalizacyjny i jest ona stosowana w stosunku do sprawcy, wobec którego przypuszcza się, że we właściwy sposób odpowie za zaoferowaną mu możliwość pozostania na wolności i nie dopuści się złamania prawa ponownie, a który to pozostaje na wolności i jednocześnie zostaje poddany kontroli ze strony państwa w postaci nadzoru. Przesłanką do zastosowania probacji jest fakt, iż najlepszym sposobem uzyskania poprawy postępowania, „naprawienia” sprawcy czynu karalnego, jest kara odbywana w społeczeństwie, a nie w sztucznie stworzonym, izolacyjnym środowisku.¹⁴⁶ Probację określa się również jako wolność kontrolowaną, czyli system pozwalający na odbywanie kary poza więzieniem.

Probacja jest środkiem resocjalizacyjnym, który polega na kontrolowanej wolności nad sprawcą przestępstwa pozostającym pod dozorem kuratora, nadzorem wyspecjalizowanego organu – kuratora sądowego lub innych podmiotów, stowarzyszeń, fundacji oraz organizacji i instytucji, których celem jest społeczna readaptacja skazanych, o których mowa jest w art. 38 kkw. Według S. Paweli „Probacja jest metodą postępowania z osobami, które z powodu popełnienia przestępstwa poddano próbie, wiążąc je z określonymi warunkami, oddaniem pod nadzór sądowy i związany z nim systemem resocjalizacji.”¹⁴⁷

Departament Spraw Wewnętrznych ONZ w 1951 roku zdefiniował probację jako proces resocjalizacji przypisany przez sąd w stosunku do osoby oskarżonej o popełnienie przestępstwa w świetle prawa, podczas którego osoba poddana kurateli żyje w społeczeństwie i reguluje swoje życie zgodnie z warunkami ustanowionymi przez sąd lub inną władzę i pozostaje pod nadzorem kuratora.¹⁴⁸

¹⁴⁶ M. Mozgawa: *Warunkowe umorzenie postępowania karnego jako jeden ze środków probacyjnych. Zarys problemu*. „Consensus. Studenckie zeszyty naukowe” 2007, nr 7, s. 50–51.

¹⁴⁷ S. Pawela: *Resocjalizacja recydywistów w systemie nadzoru ochronnego*. Wydawnictwo Prawnicze. Warszawa 1977, s. 28.

¹⁴⁸ A. Bałandynowicz: *Probacja – resocjalizacja ...*

Ze względu na różnorodność ujęć definicyjnych terminu probacja, została ona uporządkowana przez A. Baładynowicza¹⁴⁹ ze względu na określone kryteria:

- formalnoprawne – według tej definicji probacja jest po prostu wstrzymaniem wykonania wyroku przez sąd. Sprawca pozostaje w społeczeństwie pod nadzorem kuratora na czas określony przez sąd. Jeżeli zaangażuje się w cokolwiek, co jest przez sąd zakazane, dozór kuratorski może zostać odwołany i sprawcę skazuje się za popełniony czyn. Taką koncepcję probacji przyjął środowisko prawnicze;
- statusu podopiecznego – w tym kontekście probacja odzwierciedla status przestępcy skazanego na probację. Podczas, gdy jego wolność pozostaje częściowo ograniczona, jego status pozostaje lepszy niż innych przestępców. Osoby te nie są ani całkowicie wolne, ani uwięzione: mogą pracować, utrzymywać rodzinę, uniknąć wielu konsekwencji więzienia i naprawić wyrządzone ofiarom szkody;
- podsystemu wykonawczego w ramach sądownictwa karnego – probacja w tym kontekście odnosi się do organu administracji lub organizacji, która zajmuje się świadczeniem usług probacyjnych dla młodocianych lub dorosłych sprawców. Obejmuje ona zastosowanie konkretnych środków mających na celu pomoc. Podkreśla rolę kuratora w pilnowaniu, nadzorowaniu i resocjalizacji klienta;
- procesu – w tej definicji zawiera się zbiór funkcji, działań, usług i postępowanie samego sprawcy. Proces ten jest postrzegany jako zjawisko równoległej działalności sądu, sprawcy i społeczeństwa. Obejmuje konieczność świadczenia usług, których potrzebuje sprawca w trakcie resocjalizacji oraz doradztwa, a także nadzoru kuratora w celu kontroli przestrzegania warunków probacji.

Podsumowując, probacja może być traktowana jako proces, który daje sędzie-

mu orzekającemu alternatywę prawną, która poprawia status przestępcy w podsystemie sądownictwa karnego. W sytuacji idealnej probacja mogłaby zostać zorientowana na wszystkie rodzaje przestępstw. W praktyce nie jest to jednak możliwe. Istnieją ograniczenia w stosunku do pewnego rodzaju przestępstw, zwłaszcza tych, którzy popełniają zbrodnie lub nie roszą nadziei na poprawę. Zatem probację stosuje się względem tych przestępców, u których istnieje pozytywna szansa na ich resocjalizację. Ponadto, pod uwagę bierze się kryterium wieku sprawcy. W przypadku młodocianych bowiem decyduje się na środki probacji, ponieważ uwięzienie jest działaniem zbyt restryktywnym.¹⁵⁰

Można wyróżnić trzy główne funkcje probacji ujmowanej w formie instytucjonalnej:

- opieka społeczna,
- kontrola społeczna,
- zmiana społeczna.

Są one realizowane przez trzy zasadnicze podmioty: kuratorów sądowych, osoby dozorowane i społeczeństwo. Funkcje te są tak ściśle ze sobą związane, rozdzielenie ich w procesie resocjalizacji wydaje się niemożliwe.¹⁵¹

Często mylone są pojęcia kurateli i probacji. Są to dwa różne pojęcia; łączy je jedynie obszar zainteresowań (ustanowienie opieki, pomoc) oraz spajająca jest osoba kuratora, który zazwyczaj występuje zarówno przy kurateli, jak i przy probacji. Kuratela jest to prawnie ustanowiona forma opieki, natomiast probacja jest nazwą dla określenia instytucji służących do resocjalizacji i prewencji kryminalnej.¹⁵² Kurator sądowy odgrywa bardzo ważną rolę, jest istotnym elementem systemu probacji.

Według Panakala: „Tak, jak współczesna medycyna podkreślająca wagę dbania o zdrowie jako sposób zapobiegania chorobom, tak i probacja kładzie nacisk na zapobieganie zachowaniom niezgodnym z prawem

op. cit., s. 38.

¹⁴⁹ A. Baładynowicz: *Probacja – prewencja...* op. cit., s. 22.

¹⁵⁰ Ibidem, s. 22-23.

¹⁵¹ A. Baładynowicz: *Probacja – resocjalizacja ...* op. cit., s. 46.

¹⁵² Portal Lex-pol, <http://www.lex-pol.pl/2010/08/kuratela-a-probacja>. Pobrano: 25.07.2016 r.

poprzez promocję zachowań zgodnych z prawem. Faworyzując resocjalizację zamiast więzienia, probacja chroni społeczeństwo i jednocześnie zapobiega zbrodniom.¹⁵³

Nie ma wątpliwości, że kara za popełnione przez sprawcę przestępstwo powinna być nieuchronna, jednakże czy zawsze należy stosować bezwzględnie karę pozbawienia wolności jako karę izolacyjną? Skazany odbywający wyrok zaprzestaje wielu swoich funkcji społecznych. Izolacja więzienna, zwana także pejoratywną jest „(...) ostrą, krańcową formą izolacji (...), gdzie zerwaniu relacji jednostki z otoczeniem towarzyszy negatywna opinia o izolowanym.”¹⁵⁴

Do kar pośrednich tzn. znajdujących się pomiędzy karą pozbawienia wolności, a zwykłymi środkami probacyjnymi zaliczamy tzw. intensywną probację, kary pieniężne, przymusowe prace społeczne i inne kary, będące w istocie sposobami ściślejszej kontroli postępowania osób skazanych w warunkach ograniczonej wolności. „Intensywna probacja” jest pojęciem na tyle ogólnym, że obejmuje ono swym zakresem przedmiotowym zestaw restrykcji ograniczających swobodę życia w danej społeczności i różnorodność programów zaprojektowanych w celu zapobieżenia recydywie. Poddanie przestępcy konkretnemu programowi probacyjnemu stanowi jedyną w swym rodzaju karę, umożliwiającą dokładne zbadanie i przynajmniej częściowe wyeliminowanie czynników patologicznych, mających większy lub mniejszy wpływ na popełnienie czynu zabronionego. Chodzi tu m.in. o programy walki z narkotykami, alkoholem i chorobami umysłowymi. Intensywna probacja to areszt domowy (rezydencjalny) wzmocniony w niektórych przypadkach monitorowaniem elektronicznym. To sprawia, że nadzór nad skazanym staje się bardziej efektywny,

a kontrola przestępczości – coraz skuteczniejsza.¹⁵⁵

Środki probacyjne wykształciły się w anglo-amerykańskim systemie prawa na przełomie XIX i XX wieku. Ich istota tkwi w założeniu, że efekt resocjalizacyjny wobec sprawcy przestępstwa nie wykazującego cech głębokiej demoralizacji można osiągnąć w warunkach kontrolowanej wolności, nakładając na niego stosowne obowiązki i poddając dozorowi kuratora.¹⁵⁶ Środki probacyjne można zastosować tylko wobec tych przestępców, w stosunku do których istnieje duża szansa, duże prawdopodobieństwo na resocjalizację, bez potrzeby osadzania ich w zakładach karnych. W polskim systemie prawa karnego probacja realizowana jest na zasadzie warunkowego umorzenia postępowania, warunkowego zawieszenia wykonania kary oraz warunkowego przedterminowego zwolnienia.¹⁵⁷

Jednocześnie kodeks karny szczegółowo określa przesłanki stosowania każdej z tych instytucji, obowiązki próby, jakie mogą być nakładane na sprawcę oraz skutki jej przebiegu. Ogólnym warunkiem jego zastosowania wobec sprawcy jest pozytywna prognoza kryminologiczna przejawiająca się w założeniu, że dotychczasowa postawa skazanego oraz jego zachowanie po popełnieniu przestępstwa dają duże prawdopodobieństwo przestrzegania przez niego porządku prawnego w przyszłości. Środek probacyjny stosowany jest przez okres próby, podczas którego zachowanie skazanego sprzeczne z nałożonymi na niego obowiązkami może skutkować wykonaniem orzeczonej wobec niego kary, albo podjęciem warunkowo umorzonego postępowania.

A. Bałandynowicz podzielił zasady działalności probacyjnej następująco:

- wewnętrzne wartości jednostki – są one niezależne od klasy, wyznawanej wiary,

¹⁵³ A. Bałandynowicz: *Filozofia ... op. cit.*, s. 17.

¹⁵⁴ D. Żywicka: *Funkcjonowanie człowieka w warunkach izolacji*. W: *Wybrane zagadnienia psychospołeczne instytucji penitencjarnych*. Red. H. Chmielewska i inni. Centralny Ośrodek Szkolenia Służby Więziennej. Kalisz 1996, s. 40.

¹⁵⁵ A. Bałandynowicz: *Probacja – resocjalizacja ... op. cit.*, s. 164-165.

¹⁵⁶ <http://www.eduteka.pl/doc/srodki-probacyjne-1>. Pobrano: 14.06.2016 r.

¹⁵⁷ A. Marek: *Podstawy prawa karnego i prawa wykroczeń dla studentów administracji*. Wydawnictwo Towarzystwa Naukowego Organizacji i Kierownictwa. Toruń 2009, s. 130.

wieku, płci, rasy, inteligencji, stanu fizycznego i moralności danej osoby;

- prawa demokratyczne jednostki – stanowią gwarancję zabezpieczenia możliwości jej rozwoju, zgodnego z powszechnie uznawanymi przez społeczeństwo wartościami. Jeśli nie będą respektowane, to jednostka nie może wypełnić współistniejących dla tych praw obowiązków, co z kolei wpływa na prawa innych członków społeczeństwa.¹⁵⁸

Wspólną cechą dla wszystkich wyżej wymienionych środków probacji jest:

- poddawanie skazanych próbie, określonej zarówno co do długości trwania, jak i co do warunków oraz rygorów z nią związanych;
- roztoczenie nad skazanym odpowiedniego dozoru ze strony organów sądowych i realizowanie co do tych osób określonego programu oddziaływania resocjalizacyjnego;
- zróżnicowania metod oddziaływania w zależności od formy probacji;
- związanie powodzenia lub niepowodzenia okresu próby z określonymi następstwami prawnymi.¹⁵⁹

Probacja jest swego rodzaju środkiem zapobiegawczym dalszej deprawacji danej osoby, która opiera się na kontrolowanej wolności, sprawowaniu pieczy nad osobą, która popełniła przestępstwo, a która znajduje się pod dozorem kuratora. W ramach opieki kurator podejmuje działania kontrolne, wychowawczo-resocjalizacyjne oraz profilaktyczne.¹⁶⁰

Jakie korzyści więc płyną z probacji? Korzyści płynące z probacji są ogromne i niewymierne, tj.:

- probacja mobilizuje, buduje, daje nadzieję skazanym na nowy lepszy „start” w życiu na wolności;
- kładzie również nacisk na zapobieganie zachowaniom niezgodnym z prawem poprzez promocję zachowań zgodnych z prawem;
- probacja chroni społeczeństwo i jednocześnie zapobiega zbrodniom;
- pomaga uniknąć druzgocących efektów osobowościowych, które często są wynikiem uwięzienia;
- przeciwdziała w zatraceniu własnej autonomii;
- nie powoduje nagłych zmian nawyków;
- nie powoduje izolacji osobowościowej;
- nie powoduje utraty samodzielności osoby skazanej;
- nie niszczy więzi rodzinnych, kontaktów z przyjaciółmi i ekonomicznej niezależności;
- korzyść ekonomiczna wynikająca z mniejszych kosztów - wychowanie przestępcy tą metodą jest o wiele mniej kosztowne niż utrzymanie go w więzieniu;
- zapobiega negatywnemu wpływowi podkultury więziennej – prizonizacji;
- nie powoduje społecznej stygmatyzacji oraz ogranicza do minimalnego ryzyka recydywizm.¹⁶¹

Korzyści płynące z probacji doprowadziły Stanforda Batesa, znanego amerykańskiego eksperta prawa karnego, do stwierdzenia, że „probacja może być uważana za inwestycję w ludzkość. Zachęca, zamiast przynosić rozgoryczenie. Buduje, a nie degradowuje. Jest inwestycją w ochronę społeczeństwa.”¹⁶² Środki probacyjne charakteryzuje humanitarny sposób traktowania przestępcy. U jego postaw tkwi przekonanie, że resocjalizację można przeprowadzić bez pozbawiania wolności, zwłaszcza w przypadku osób, których dotychczasowe życie, właściwości oraz warunki osobiste pozwalają przypuszczać, że w ich zachowaniu nastąpi pozytywna zmiana.¹⁶³ „Każdy

¹⁵⁸ A. Baładynowicz: *Profilaktyka i środki probacyjne w praktyce resocjalizacyjnej*. W: *Resocjalizacja. Teoria i praktyka pedagogiczna*, t.2. Red. B. Urban, J.M. Stanik. Wyd. Nauk. PWN. Warszawa 2007, s. 94.

¹⁵⁹ <http://www.eduteka.pl/doc/srodki-probacyjne-1>. Pobrano: 14.06.2016 r.

¹⁶⁰ Internetowy portal Lex-pol, <http://www.lex-pol.pl/2010/08/kuratela-a-probacja>. Pobrano: 25.05.2016 r.

¹⁶¹ A. Baładynowicz: *Filozofia ...op. cit.*, s. 17-18.

¹⁶² A. Baładynowicz: *Probacja – resocjalizacja ...op. cit.*, s. 36.

¹⁶³ Zob. L. Pustkowiak: *Teoretyczne i praktyczne*

rodzaj orzeczonej kary powinien służyć na-
prawie jednostki, dolegliwość zawarta w tre-
ści kary ma na celu resocjalizację – odbiega-
jąc od niego jedynie utrwali się wadliwe me-
chanizmy postępowania przestępcy.¹⁶⁴

Probacja ma na celu odbywanie kary
poza zakładem karnym, a co za tym idzie
kary nieizolacyjne dają możliwość skaza-
nym pozostania w społeczeństwie, w do-
tychczasowym środowisku z rodziną,
w zakładzie pracy, a tym samym ma to
wymierny wpływ na wyższą skuteczność
resocjalizacyjną. Probacja jest o wiele tań-
sza od kosztów wykonania kary bez-
względnego pozbawienia wolności. W USA
obliczono, że utrzymanie przestępcy
w więzieniu kosztuje od 10 do 13 razy wię-
cej niż jego nadzorowanie w społeczeń-
stwie. W innym raporcie ukazano, że pro-
bacja kosztuje zwykle od 100 do 300 dola-
rów rocznie, a utrzymanie przestępcy
w więzieniu waha się od 1000 do 3000 do-
larów rocznie.¹⁶⁵ Bardzo istotne jest rów-
nież to, iż stosowanie środków probacyj-
nych wiąże się z niską powrotnością do
przestępstwa (około 10-20%).¹⁶⁶

Szersze stosowanie probacji, poprzez
system dozoru elektronicznego spełnia
wymogi dotyczące zarówno dolegliwości
kary, kontroli nad skazanym, bezpieczeń-
stwa społecznego, aspektów resocjalizacyj-
nych oraz zmniejszenia kosztów związa-
nych z pobytem skazanego w zakładzie
karnym. Probacja przyjmuje zawsze per-
spektywę wychowania, które może być
pojmowane jako towarzyszenie, przewod-
niczenie, doradzanie, umacnianie w doko-
nywaniu przez samego dozorowanego
zmian w sobie i swoim życiu, przyjęciu
przez niego kierunku zmian pożądanych dla

niego samego i leżących w jego interesie
oraz jednocześnie interesie społeczeństwa
jako całości.¹⁶⁷

Wprowadzenie probacji, jako nowej fi-
lozofii karania, nie oznacza wymuszenia
rezygnacji ze stosowania surowych środ-
ków penalnych, ogranicza jednak ich sto-
sowanie do rozmiarów niezbędnych dla
ochrony społeczeństwa. Probacja winna
stanowić system poprawczy, przede
wszystkim umożliwiający skazanemu uda-
ny powrót do życia w społeczeństwie oraz
dawać szanse rehabilitacji w warunkach
wolności kontrolowanej.¹⁶⁸

„Probacja jako nowa filozofia karania
musi być budowana jako system kar. Kary
pośrednie, do których zalicza się m.in. in-
tensywną probację, nie powinny funkcjo-
nować w izolacji, lecz pozostawać połączo-
ne; w sytuacji, gdy wybrany zestaw kar
okazałby się nieefektywny można byłoby
wesprzeć go krótkoterminowym pobytem
w placówce zamkniętej”.¹⁶⁹

Konkludując, należy stwierdzić,
że probacja jest teorią wychowania, która
ma na celu przede wszystkim readaptację
skazanego oraz jego powrót do wolności.
Należy zauważyć, jak ważne znaczenie
odgrywa probacja w przygotowaniu skaza-
nych do pełnienia ról społecznych w śro-
dowisku otwartym, nieizolacyjnym. Wpły-
wa ona również pozytywnie na zmiany
w osobowości sprawcy. A. Bałandynowicz
słusznie wskazał, iż probacja jest inwesty-
cją w człowieka, ludzkość, daje możliwość
budowania, a nie rujnowania osobowości,
i w takim spojrzeniu powinna tkwić siła
funkcjonowania nowego systemu kara-
nia.¹⁷⁰ Probacja powinna przede wszystkim
dać szansę skazanemu „na naprawienie
błędów z przeszłości”, powrót do życia
w społeczeństwie. Skazany powinien mieć
możliwość zrehabilitowania się w warun-
kach wolności kontrolowanej.

aspekty funkcjonowania systemu probacji w Polsce.
W: *Ciągłość i zmiana w obszarze profilaktyki spo-
lecznej i resocjalizacji.* Red. D. Rybczyńska. Oficyna
Impuls. Kraków 2003, s. 295.

¹⁶⁴ A. Bałandynowicz: *Filozofia ... op. cit.*, s. 34.

¹⁶⁵ A. Bałandynowicz: *Probacja... op. cit.*, s. 60.

¹⁶⁶ A. Marek: *Prawo karne.* C.H. Beck. Warszawa
2005, s. 292; A. Bałandynowicz: *Probacja. Resocja-
lizacja z udziałem z udziałem społeczeństwa.* Wy-
dawnictwo „Prawo i praktyka gospodarcza”. War-
szawa, 2006, s. 68.

¹⁶⁷ M. Gawęcka: *Resocjalizacja w środowisku
otwartym. Koincydencja probacji i pracy socjalnej.*
„Probacja” 2009, nr 3–4, s. 58.

¹⁶⁸ A. Bałandynowicz: *Filozofia ... op. cit.*, s. 32.

¹⁶⁹ Ibidem, s. 34.

¹⁷⁰ Ibidem, s. 36.

BEZPIECZNA INFORMACJA

Artykułem zatytułowanym „Instrumenty ochrony danych osobowych w polskim systemie prawa”, autorstwa nadkom. **Zbigniewa Włazło**, inicjujemy stały cykl wydawniczy pod nazwą „Bezpieczna Informacja”, w którym prezentowane będą opracowania ww. autora z dziedziny ochrony danych osobowych oraz ochrony informacji niejawnych.

Nadkom. Zbigniew Włazło jest administratorem bezpieczeństwa informacji w Szkole Policji w Pile. Posiada też wieloletnie doświadczenie w zakresie ochrony informacji niejawnych – pełni funkcję pełnomocnika komendanta Szkoły Policji w Pile ds. ochrony informacji niejawnych. Jako kierownik Sekcji Ochrony Informacji Niejawnych kieruje pionem ochrony odpowiedzialnym za bezpieczeństwo fizyczne obiektów Szkoły Policji w Pile. Jest autorem wielu prac z zakresu ochrony danych osobowych i ochrony informacji niejawnych. Wykorzystując zdobytą wiedzę oraz doświadczenie w tym obszarze prowadzi liczne szkolenia z zakresu ochrony danych osobowych i informacji niejawnych, również poza murami pilskiej Szkoły.

INSTRUMENTY OCHRONY DANYCH OSOBOWYCH W POLSKIM SYSTEMIE PRAWA

Istotą ochrony danych osobowych na gruncie prawa polskiego jest zapewnienie obywatelom praw gwarantowanych Konstytucją Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. W preambule ustawy zasadniczej wyraźnie zaakcentowano, że ustanowiono ją jako prawa podstawowe dla państwa oparte m.in. na poszanowaniu wolności. Wolność ta znajduje wyraz w wielu płaszczyznach życia, w tym również w swobodzie decydowania o swojej prywatności, której integralnym elementem są dane osobowe i związane z nimi prawo do ich ochrony. Najmocniejszym gwarantem tego prawa jest art. 51 ust. 1 Konstytucji, który stanowi, że nikt nie może być obowiązany inaczej niż na podstawie ustawy do ujawniania informacji dotyczących jego

osoby. Dopelnieniem tej normy jest postawienie po stronie władz publicznych zakazu – art. 51 ust. 2 Konstytucji – pozyskiwania, gromadzenia i udostępniania innych informacji o obywatelach niż niezbędne w demokratycznym państwie prawnym. Zgodnie z art. 51 ust. 3 Konstytucji każdemu przysługuje prawo dostępu do dotyczących go urzędowych dokumentów i zbiorów danych, a ograniczenie tego prawa może określić jedynie akt prawa rangi ustawy. Ponadto każdy ma prawo do żądania sprostowania oraz usunięcia informacji nieprawdziwych, niepełnych lub zebranych w sposób sprzeczny z ustawą – art. 51 ust. 4 Konstytucji. W dyspozycji art. 51 ust. 2 Konstytucji wskazano ograniczenie w zakresie pozyskiwania, gromadzenia i udo-

stępniania przez władze publiczne informacji o obywatelach, ale z zapisu tego nie wynika, że administrowanie informacjami odnoszącymi się do innych niż obywatele osób może następować w sposób niekontrolowany, jak również, że dotyczy on tylko władz publicznych. Rozważając ochronę prywatności na gruncie Konstytucji należy zwrócić uwagę na bardzo ważny aspekt, otóż art. 51 pozostaje w ścisłym związku z art. 47 Konstytucji – Każdy ma prawo do ochrony prawnej życia prywatnego, rodzinnego, czci i dobrego imienia oraz do decydowania o swoim życiu osobistym – stanowiącym ogólne gwarancje ochrony prywatności. Zarówno art. 51 jak i art. 47 Konstytucji chronią te same wartości, co potwierdził wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 19 lutego 2002 r. Sygn. U. 3/01: „Prawodawca konstytucyjny w art. 51 ustawy zasadniczej kładzie nacisk przede wszystkim na ochronę jednostki wobec władz publicznych. W ustępie 2 jako podmiot zobowiązany do realizacji prawa, w którym mowa w tym przepisie, wskazane zostały władze publiczne. Art. 51 ust. 1 Konstytucji nie określa w sposób jednoznaczny podmiotu zobowiązanego do realizacji prawa zagwarantowanego w tym przepisie. Oznacza to, że wymieniony przepis konstytucyjny dotyczy wszelkich przypadków, w których jednostka zobowiązana zostaje do ujawniania informacji o sobie innym podmiotom, a więc także podmiotom prywatnym. Podobnie art. 51 ust. 5, który zalicza do zakresu wyłączności ustawy „zasady i tryb gromadzenia oraz udostępniania informacji”, nie określa *expressis verbis*, czy chodzi tutaj wyłącznie o zbieranie i udostępnienia informacji przez podmioty publiczne, czy też również przez podmioty prywatne. W świetle art. 47 Konstytucji nie ulega jednak wątpliwości, że ustawodawca ma konstytucyjny obowiązek zapewnić jednostce odpowiednią ochronę sfery prywatności nie tylko przed ingerencją ze strony podmiotów publicznych, ale również przed ingerencją ze strony innych jednostek i podmiotów prywatnych”. Delegacja zawarta w art. 51 ust. 5 Konstytucji

była podstawą uchwalenia ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. o ochronie danych osobowych, w której określono zasady i tryb gromadzenia oraz udostępniania informacji definiowanych jako dane osobowe inkorporując tym samym do prawa polskiego zasady wyrażone w Dyrektywie 95/46/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z 1995 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w zakresie przetwarzania danych osobowych oraz swobodnego przepływu tych danych, a także Konwencji 108 Rady Europy o ochronie jednostek w związku z automatycznym przetwarzaniem danych osobowych. W ustawie przewidziano wiele instrumentów, które mają gwarantować, aby przetwarzanie danych osobowych było zgodne z prawem. W art. 8 ustawy wskazano organ ochrony danych osobowych, którym jest Generalny Inspektor Ochrony Danych Osobowych (GIODO), do którego zadań na podstawie art. 12 ustawy należy w szczególności:

- 1) kontrola zgodności przetwarzania danych z przepisami o ochronie danych osobowych,
- 2) wydawanie decyzji administracyjnych i rozpatrywanie skarg w sprawach wykonania przepisów o ochronie danych osobowych,
- 3) zapewnienie wykonania przez zobowiązanych obowiązków o charakterze niepieniężnym wynikających z ww. decyzji, poprzez stosowanie środków egzekucyjnych przewidzianych w przepisach o postępowaniu egzekucyjnym w administracji,
- 4) prowadzenie jawnego rejestru zbiorów danych oraz jawnego rejestru administratorów bezpieczeństwa informacji, a także udzielanie informacji o zarejestrowanych zbiorach danych i zarejestrowanych administratorach bezpieczeństwa informacji,
- 5) opiniowanie projektów ustaw i rozporządzeń dotyczących ochrony danych osobowych,
- 6) inicjowanie i podejmowanie przedsięwzięć w zakresie doskonalenia ochrony danych osobowych,

- 7) uczestniczenie w pracach międzynarodowych organizacji i instytucji zajmujących się problematyką ochrony danych osobowych.

W celu realizacji zadań w zakresie kontroli zgodności przetwarzania danych z przepisami o ochronie danych osobowych, oraz wydawania decyzji administracyjnych i rozpatrywania skarg w sprawach wykonania przepisów o ochronie danych osobowych, GODO, zastępca GODO lub upoważnieni pracownicy Biura GODO (inspektorzy GODO), mają prawo (art. 14 ustawy):

- 1) wstępu, w godzinach od 6.00 do 22.00, za okazaniem imiennego upoważnienia i legitymacji służbowej, do pomieszczenia, w którym zlokalizowany jest zbiór danych, oraz pomieszczenia, w którym przetwarzane są dane poza zbiorem danych, i przeprowadzenia niezbędnych badań lub innych czynności kontrolnych w celu oceny zgodności przetwarzania danych z ustawą,
- 2) żądać złożenia pisemnych lub ustnych wyjaśnień oraz wzywać i przesłuchiwać osoby w zakresie niezbędnym do ustalenia stanu faktycznego,
- 3) wglądu do wszelkich dokumentów i wszelkich danych mających bezpośredni związek z przedmiotem kontroli oraz sporządzania ich kopii,
- 4) przeprowadzania oględzin urządzeń, nośników oraz systemów informatycznych służących do przetwarzania danych,
- 5) zlecać sporządzanie ekspertyz i opinii.

Jeżeli inspektor GODO na podstawie wyników kontroli (art. 17 ustawy) stwierdzi naruszenie przepisów o ochronie danych osobowych, występuje do Generalnego Inspektora o zastosowanie następujących środków mających na celu przywrócenie stanu zgodnego z prawem, a w szczególności (art. 18 ust. 1 ustawy):

- 1) usunięcie uchybień,
- 2) uzupełnienie, uaktualnienie, sprostowanie, udostępnienie lub nieudostępnienie danych osobowych,

- 3) zastosowanie dodatkowych środków zabezpieczających zgromadzone dane osobowe,
- 4) wstrzymanie przekazywania danych osobowych do państwa trzeciego,
- 5) zabezpieczenie danych lub przekazanie ich innym podmiotom,
- 6) usunięcie danych osobowych.

Inspektor GODO na podstawie ustaleń kontroli (art. 17 ust. 2 ustawy) może żądać wszczęcia postępowania dyscyplinarnego lub innego przewidzianego prawem postępowania przeciwko osobom winnym dopuszczenia do uchybień i poinformowania go, w określonym terminie, o wynikach tego postępowania i podjętych działaniach.

Bardzo ważnym narzędziem prawnym ochrony danych osobowych jest obowiązek nałożony w art. 19 ustawy na Generalnego Inspektora nakazujący, w razie stwierdzenia, że działanie lub zaniechanie kierownika jednostki organizacyjnej, jej pracownika lub innej osoby fizycznej będącej administratorem danych wyczerpuje znamiona przestępstwa określonego w ustawie, skierowania do organu powołanego do ścigania przestępstw zawiadomienia o popełnieniu przestępstwa.

Realizując zadania polegające na inicjowaniu i podejmowaniu przedsięwzięć w zakresie doskonalenia ochrony danych osobowych, Generalny Inspektor może (art. 19a ust. 1 ustawy) kierować do organów państwowych, organów samorządu terytorialnego, państwowych i komunalnych jednostek organizacyjnych, podmiotów niepublicznych realizujących zadania publiczne, osób fizycznych i prawnych, jednostek organizacyjnych niebędących osobami prawnymi oraz innych podmiotów wystąpienia zmierzające do zapewnienia skutecznej ochrony danych osobowych. Generalny Inspektor (art. 19a ust. 2 ustawy) może również występować do właściwych organów z wnioskami o podjęcie inicjatywy ustawodawczej albo o wydanie bądź zmianę aktów prawnych w sprawach dotyczących ochrony danych osobowych. Podmiot,

do którego zostało skierowane wystąpienie lub wniosek, jest obowiązany ustosunkować się do tego wystąpienia lub wniosku na piśmie w terminie 30 dni od daty jego otrzymania (art. 19a ust. 3).

Uprawnienia kontrolne w zakresie zgodności przetwarzania danych osobowych z przepisami o ich ochronie, na mocy podpisanego w dniu 14.12.2012 r. porozumienia w sprawie zasad współdziałania pomiędzy Państwową Inspekcją Pracy a Biurem GIODO nabyła Państwowa Inspekcja Pracy (PIP). Porozumienie określa zasady współdziałania PIP i GIODO w realizacji ustawowych zadań dla podniesienia skuteczności działań na rzecz przestrzegania przepisów o ochronie danych osobowych w stosunkach pracy. PIP ma obowiązek zawiadamiania GIODO o stwierdzonych w czasie kontroli nieprawidłowościach w zakresie zgodności przetwarzania danych z przepisami o ochronie danych osobowych. GIODO natomiast ma zawiadamiać PIP o stwierdzonych w czasie kontroli naruszeniach przepisów prawa pracy. Zgodnie z porozumieniem, strony będą również wymieniać doświadczenia w zakresie spraw objętych współdziałaniem, które będzie skutkowało podnoszeniem kwalifikacji pracowników obu urzędów, w tym współpracę przy opracowywaniu programów szkoleń i wymianę wykładowców oraz zapewniać pracownikom, w miarę zgłaszanych potrzeb i możliwości, udział w organizowanych przez siebie kursach i szkoleniach. Ponadto GIODO zobowiązał się do niezwłocznego udzielania opinii prawnych z zakresu ochrony danych osobowych, niezbędnych do przeprowadzenia kontroli przez organy PIP.

Nowym rozwiązaniem w zakresie ochrony danych osobowych jest wprowadzona nowelizacją ustawy (ustawa nowelizująca z dnia 07.11.2014 r.) możliwość zwrócenia się Generalnego Inspektora do administratora bezpieczeństwa informacji wpisanego do ogólnokrajowego jawnego rejestru administratorów bezpieczeństwa informacji, o dokonanie przez niego sprawdzenia zgodności przetwarzania danych

osobowych z przepisami o ochronie danych osobowych u administratora danych, który go powołał w zakresie wskazanym przez Generalnego Inspektora (art. 19b ust. 1 ustawy). Po dokonaniu sprawdzenia administrator bezpieczeństwa informacji przedstawia Generalnemu Inspektorowi za pośrednictwem administratora danych sprawozdanie z tego sprawdzenia w terminie wskazanym przez Generalnego Inspektora. Dokonanie sprawdzenia przez administratora bezpieczeństwa informacji nie wyłącza prawa Generalnego Inspektora do przeprowadzenia kontroli zgodności przetwarzania danych z przepisami o ochronie danych osobowych (art. 19b ust. 3 ustawy).

Ustawa nakłada na administratorów danych szereg obowiązków, które muszą być spełnione, aby przetwarzanie danych osobowych było dopuszczalne. W przypadku zbierania danych osobowych od osoby, której one dotyczą (art. 24 ust. 1 ustawy), administrator danych jest obowiązany poinformować tę osobę o:

- 1) adresie swojej siedziby i pełnej nazwie, a w przypadku gdy administratorem danych jest osoba fizyczna – o miejscu swojego zamieszkania oraz imieniu i nazwisku,
- 2) celu zbierania danych, a w szczególności o znanych mu w czasie udzielania informacji lub przewidywanych odbiorcach lub kategoriach odbiorców danych,
- 3) prawie dostępu do treści swoich danych oraz ich poprawiania,
- 4) dobrowolności albo obowiązku podania danych, a jeżeli taki obowiązek istnieje, o jego podstawie prawnej.

W przypadku zbierania danych osobowych nie od osoby, której one dotyczą, ustawodawca rozszerzył obowiązek informacyjny (art. 25 ust. 1 ustawy). Administrator danych obowiązany jest dodatkowo poinformować bezpośrednio po utrwaleniu danych tę osobę o:

- 1) źródle danych,
- 2) możliwości wniesienia, w przypadku wskazania przez administratora danych jako przesłanki dopuszczalności prze-

tworzenia danych niezbędności wykonywania określonych prawem zadań realizowanych dla dobra publicznego lub niezbędności wypełnienia prawnie usprawiedliwionego celu realizowanego przez administratora lub odbiorców danych (przy spełnieniu warunku, że przetwarzanie nie narusza praw i wolności osoby, której dane dotyczą), pisemnego, umotywowanego żądania zaprzestania przetwarzania jej danych ze względu na jej szczególną sytuację,

- 3) możliwości wniesienia, w przypadku wskazania przesłanki dopuszczalności przetwarzania danych jak wyżej, oraz sytuacji, gdy administrator danych zamierza je przetwarzać w celach marketingowych lub wobec przekazywania jej danych osobowych innemu administratorowi danych, wniesienia sprzeciwu wobec przetwarzania jej danych.

Kolejnym obowiązkiem administratora danych (art. 26 ust. 1 ustawy) jest dołożenie szczególnej staranności w celu ochrony interesów osób, których dane dotyczą, a w szczególności zapewnienie, aby przetwarzane dane były:

- 1) przetwarzane zgodnie z prawem,
- 2) zbierane dla oznaczonych, zgodnych z prawem celów i niepoddawane dalszemu przetwarzaniu niezgodnemu z tymi celami,
- 3) merytorycznie poprawne i adekwatne w stosunku do celów, w jakich są przetwarzane,
- 4) przechowywane w postaci umożliwiającej identyfikację osób, których dotyczą, nie dłużej niż jest to niezbędne do osiągnięcia celu przetwarzania.

W przypadku powierzenia przetwarzania danych innemu podmiotowi, podmiot ten jest obowiązany przed rozpoczęciem przetwarzania danych podjąć środki zabezpieczające zbiór danych oraz spełnić wymagania w zakresie dokumentacji przetwarzania danych (Polityka bezpieczeństwa i Instrukcja zarządzania systemem informatycznym) i podstawowych warunków tech-

nicznych i organizacyjnych, jakim powinny odpowiadać urządzenia i systemy informatyczne służące do przetwarzania danych osobowych (art. 31 ust. 3 ustawy).

W przypadku przetwarzania danych osobowych przez podmioty mające siedzibę albo miejsce zamieszkania w państwie trzecim (państwie nienależącym do Europejskiego Obszaru Gospodarczego), administrator danych jest obowiązany wyznaczyć swojego przedstawiciela w Rzeczypospolitej Polskiej (art. 31a ustawy).

Prawa osoby, której dane są przetwarzane zostały określone w rozdziale 4 ustawy. Każdej osobie (art. 32 ust. 1 ustawy) przysługuje prawo do kontroli przetwarzania danych, które jej dotyczą, zawartych w zbiorach danych, a zwłaszcza prawo do:

- 1) uzyskania wyczerpującej informacji, czy taki zbiór istnieje, oraz do ustalenia administratora danych, adresu jego siedziby i pełnej nazwy, a w przypadku gdy administratorem danych jest osoba fizyczna – jej miejsca zamieszkania oraz imienia i nazwiska,
- 2) uzyskania informacji o celu, zakresie i sposobie przetwarzania danych zawartych w takim zbiorze,
- 3) uzyskania informacji, od kiedy przetwarza się w zbiorze dane jej dotyczące, oraz podania w powszechnie zrozumiałej formie treści tych danych,
- 4) uzyskania informacji o źródle, z którego pochodzą dane jej dotyczące, chyba, że administrator danych jest zobowiązany do zachowania w tym zakresie w tajemnicy informacji niejawnych lub zachowania tajemnicy zawodowej,
- 5) uzyskania informacji o sposobie udostępniania danych, a w szczególności informacji o odbiorcach lub kategoriach odbiorców, którym dane te są udostępnianie,
- 6) uzyskania informacji o przesłankach podjęcia rozstrzygnięcia indywidualnej sprawy, jeżeli jego treść jest wyłącznie wynikiem operacji na danych osobowych, prowadzonych w systemie informatycznym (dopuszczalność takiego rozstrzygnięcia możliwa jest, jeżeli zo-

stało one podjęte podczas zawierania lub wykonywania umowy i uwzględnia wnioski osoby, której dane dotyczą, albo jeżeli zezwalają na to przepisy prawa, które przewidują również środki ochrony uzasadnionych interesów osoby, której dane dotyczą),

- 7) żądania uzupełnienia, uaktualnienia, sprostowania danych osobowych, czasowego lub stałego wstrzymania ich przetwarzania lub ich usunięcia, jeżeli są one niekompletne, nieaktualne, nieprawdziwe lub zostały zebrane z naruszeniem ustawy albo są już zbędne do realizacji celu, dla którego zostały zebrane,
- 8) wniesienia pisemnego, umotywowanego żądania zaprzestania przetwarzania jej danych ze względu na jej szczególną sytuację w przypadkach gdy przetwarzanie danych jest niezbędne:
 - a) do wykonania określonych prawem zadań realizowanych dla dobra publicznego,
 - b) dla wypełnienia prawnie usprawiedliwionych celów realizowanych przez administratorów danych albo odbiorców danych, a przetwarzanie nie narusza praw i wolności osoby, której dane dotyczą.

W przypadku wniesienia żądania, administrator danych zaprzestaje przetwarzania kwestionowanych danych osobowych albo bez zbędnej zwłoki przekazuje żądanie Generalnemu Inspektorowi, który wydaje stosowną decyzję.

- 9) wniesienia sprzeciwu wobec przetwarzania jej danych w przypadkach jak wyżej, gdy administrator danych zamierza je przetwarzać w celach marketingowych lub wobec przekazywania jej danych osobowych innemu administratorowi danych. W razie wniesienia sprzeciwu, dalsze przetwarzanie kwestionowanych danych jest niedopuszczalne. Administrator danych może jednak pozostawić w zbiorze imię lub imiona i nazwisko osoby oraz numer PESEL lub adres wyłącznie w celu uniknięcia ponownego wykorzystania danych tej osoby w celach objętych sprzeciwem,

- 10) wniesienia do administratora danych żądania ponownego, indywidualnego rozpatrzenia sprawy, której treść ostatecznego rozstrzygnięcia jest wyłącznie wynikiem operacji na danych osobowych, prowadzonych w systemie informatycznym. W razie wniesienia żądania, administrator danych bez zbędnej zwłoki rozpatruje sprawę albo przekazuje ją wraz z uzasadnieniem swojego stanowiska Generalnemu Inspektorowi, który wydaje stosowną decyzję.

Administrator danych (art. 33 ust. 1 ustawy), na wniosek osoby, której dane dotyczą, jest zobowiązany w terminie 30 dni, poinformować o przysługujących jej prawach oraz udzielić, odnośnie do jej danych osobowych, informacji:

- 1) czy taki zbiór istnieje, kto jest administratorem danych, oraz podania adresu jego siedziby i pełnej nazwy, a w przypadku gdy administratorem danych jest osoba fizyczna – jej miejsca zamieszkania a oraz imienia i nazwiska,
- 2) o celu, zakresie i sposobie przetwarzania danych zawartych w takim zbiorze,
- 3) od kiedy przetwarza się w zbiorze dane jej dotyczące, oraz podania w powszechnie zrozumiałej formie treści tych danych,
- 4) o źródle, z którego pochodzą dane jej dotyczące, chyba, że administrator danych jest zobowiązany do zachowania w tym zakresie w tajemnicy informacji niejawnych lub zachowania tajemnicy zawodowej,
- 5) o sposobie udostępniania danych, a w szczególności informacji o odbiorcach lub kategoriach odbiorców, którym dane te są udostępniane,
- 6) o przesłankach podjęcia rozstrzygnięcia indywidualnej sprawy, jeżeli jego treść jest wyłącznie wynikiem operacji na danych osobowych, prowadzonych w systemie informatycznym.

Na wniosek osoby, której dane dotyczą, informacji, o których mowa wyżej, administrator danych zobowiązany jest udzielić na piśmie (art. 33 ust. 2 ustawy).

W razie wykazania przez osobę, której dane osobowe dotyczą, że są one niekompletne, nieaktualne, nieprawdziwe lub zostały zebrane z naruszeniem ustawy albo są zbędne do realizacji celu, dla którego zostały zebrane (art. 35 ust. 1 ustawy), administrator danych jest obowiązany, bez zbędnej zwłoki, do uzupełnienia, uaktualnienia, sprostowania danych, czasowego lub stałego wstrzymania przetwarzania kwestionowanych danych lub ich usunięcia ze zbioru, chyba że dotyczy to danych osobowych, w odniesieniu do których tryb ich uzupełnienia, uaktualnienia lub sprostowania określają odrębne ustawy. W razie niedopełnienia przez administratora danych obowiązku, o którym mowa wyżej, osoba, której dane dotyczą (art. 35 ust. 2 ustawy), może zwrócić się do Generalnego Inspektora z wnioskiem o nakazanie dopełnienia tego obowiązku. Administrator danych (art. 35 ust. 3 ustawy) jest obowiązany poinformować bez zbędnej zwłoki innych administratorów, którym udostępnił zbiór danych, o dokonanych uaktualnieniu lub sprostowaniu.

Rozdział 5 ustawy poświęcony jest zabezpieczeniu danych osobowych, w którym szczegółowo opisano środki temu służące. Z art. 36 ust. 1 ustawy wynika obowiązek nałożony na administratorów danych polegający na konieczności zastosowania środków technicznych i organizacyjnych zapewniających ochronę przetwarzanych danych osobowych odpowiednią do zagrożeń oraz kategorii danych objętych ochroną, a w szczególności administrator powinien zabezpieczyć dane przed ich udostępnieniem osobom nieupoważnionym, zabraniem przez osobę nieuprawnioną, przetwarzaniem z naruszeniem ustawy oraz zmianą, utratą, uszkodzeniem lub zniszczeniem. Art. 36 ust. 2 ustawy nakłada kolejny obowiązek, a mianowicie prowadzenia dokumentacji opisującą sposób przetwarzania danych oraz zastosowane ww. środki tech-

niczne i organizacyjne. Na dokumentację tę składa się Polityka bezpieczeństwa i Instrukcja zarządzania systemem informatycznym służącym do przetwarzania danych osobowych.

Bardzo istotnym rozwiązaniem organizacyjnym, które zapewnia wysoki poziom ochrony danych osobowych jest możliwość powołania przez administratora danych na podstawie art. 36a ust. 1 ustawy, administratora bezpieczeństwa informacji. W przypadku skorzystania przez administratora danych z tej możliwości, do zadań administratora bezpieczeństwa informacji (art. 36a ust. 2 ustawy) będzie należało:

- 1) zapewnienie przestrzegania przepisów o ochronie danych osobowych, w szczególności przez:
 - a) sprawdzanie zgodności przetwarzania danych osobowych z przepisami o ochronie danych osobowych oraz opracowanie w tym zakresie sprawozdania dla administratora danych,
 - b) nadzorowanie opracowania i aktualizowania dokumentacji opisującej sposób przetwarzania danych oraz zastosowane środki techniczne i organizacyjne zapewniających ochronę przetwarzanych danych osobowych odpowiednią do zagrożeń oraz kategorii danych objętych ochroną (Polityka bezpieczeństwa i Instrukcja zarządzania systemem informatycznym), oraz przestrzegania zasad w niej określonych,
 - c) zapewnianie zapoznania osób upoważnionych do przetwarzania danych osobowych z przepisami o ochronie danych osobowych,
- 2) prowadzenie jawnego rejestru zbiorów danych przetwarzanych przez administratora danych, z wyjątkiem zbiorów, z rejestracji których zwolniony jest administrator danych.

Aby zapewnić właściwy sposób wykonywania zadań przez administratora bezpieczeństwa informacji, przepisy (art. 36a ust. 7 ustawy) obligują administratora danych do zagwarantowania mu autonomii

w zakresie wykonywania swoich zadań – administrator bezpieczeństwa informacji podlega bezpośrednio kierownikowi jednostki organizacyjnej lub osobie fizycznej będącej administratorem danych. Ponadto, w art. 36a ust. 4 ustawy wprowadzono ograniczenie polegające na tym, że administrator danych może powierzyć administratorowi bezpieczeństwa informacji wykonywanie innych obowiązków, pod warunkiem, że nie naruszy to prawidłowego wykonywania zadań, do których został on powołany. Kryterium doboru na stanowisko administratora bezpieczeństwa informacji (art. 36a ust. 5 ustawy) ogranicza możliwość powierzenia tej funkcji osobom przypadkowym. Administratorem bezpieczeństwa informacji może być osoba, która spełnia jednocześnie następujące warunki:

- 1) ma pełną zdolność do czynności prawnych oraz korzysta z pełni praw publicznych,
- 2) posiada odpowiednią wiedzę w zakresie ochrony danych osobowych,
- 3) nie była karana za umyślne przestępstwo.

Administrator danych (art. 46b ustawy) jest obowiązany zgłosić do rejestracji Generalnemu Inspektorowi powołanie i odwołanie administratora bezpieczeństwa informacji w terminie 30 dni od dnia jego powołania lub odwołania. Wykreślenie administratora bezpieczeństwa informacji z rejestru administratorów bezpieczeństwa informacji następuje po powiadomieniu o jego odwołaniu albo w przypadku jego śmierci (art. 46d ust. 1 ustawy). W przypadku ponownego zgłoszenia przez administratora danych do rejestracji Generalnemu Inspektorowi powołania administratora bezpieczeństwa informacji wykreślonego z rejestru administratorów bezpieczeństwa informacji na podstawie art. 46d ust. 2 ustawy (administrator bezpieczeństwa informacji nie spełnia wymogów formalnych, nie podlega bezpośrednio administratorowi danych osobowych, nie wykonuje zadań wynikających z pełnionej funkcji, administrator danych nie powiadomił o odwołaniu

administratora bezpieczeństwa informacji), Generalny Inspektor (art. 46e ust. 1 ustawy), w drodze decyzji administracyjnej:

- 1) wpisuje administratora bezpieczeństwa informacji do rejestru administratorów bezpieczeństwa informacji po stwierdzeniu, że nie zachodzą przyczyny wykreślenia z rejestru (administrator bezpieczeństwa informacji nie spełnia wymogów formalnych, nie podlega bezpośrednio administratorowi danych osobowych, nie wykonuje zadań wynikających z pełnionej funkcji),
- 2) odmawia wpisania administratora bezpieczeństwa informacji do rejestru administratorów bezpieczeństwa informacji, jeżeli nie zostały usunięte przyczyny wykreślenia z rejestru, o których mowa wyżej.

Do administratora danych, który ponownie zgłosił do rejestracji administratora bezpieczeństwa informacji (art. 46e ust. 2 ustawy) wykreślonego na podstawie art. 46d ust. 2 ustawy (administrator bezpieczeństwa informacji nie spełnia wymogów formalnych, nie podlega bezpośrednio administratorowi danych osobowych, nie wykonuje zadań wynikających z pełnionej funkcji, administrator danych nie powiadomił o odwołaniu o odwołaniu administratora bezpieczeństwa informacji), zwolnienie z obowiązku rejestracji zbioru określone w art. 43 ust. 1a ustawy (powołanie administratora bezpieczeństwa informacji) stosuje się po wpisaniu zgłoszonego administratora bezpieczeństwa informacji do rejestru administratorów bezpieczeństwa informacji. Wszelkie zmiany informacji objęte zgłoszeniem, administrator danych jest obowiązany zgłosić Generalnemu Inspektorowi, w terminie 14 dni od dnia zmiany. Do zgłaszania zmian stosuje się odpowiednio przepisy o zgłoszeniu powołania administratora bezpieczeństwa informacji (art. 46b ust. 5 ustawy).

W sytuacji podyktowanej warunkami, w których przetwarzane są dane osobowe takimi jak wielkość przedsiębiorstwa, posiadanie oddziałów zamiejscowych, duża

ilość zbiorów i przetwarzanych w nich danych osobowych, konieczność zapewnienia zastępowalności itp., w celu zapewnienia właściwej ochrony danych osobowych, administrator danych (art. 36a ust. 6 ustawy) może powołać zastępców administratora bezpieczeństwa informacji, którzy muszą spełniać kryteria doboru na stanowisko administratora bezpieczeństwa informacji.

Przepisy rozdziału 5 ustawy normujące zabezpieczenie danych określają jednoznacznie (art. 37 ustawy), że do przetwarzania danych mogą być dopuszczone wyłącznie osoby posiadające upoważnienie nadane przez administratora danych. Ponadto, administrator danych zobowiązany jest (art. 39 ust.1 ustawy) do prowadzenia ewidencji osób upoważnionych do ich przetwarzania, która powinna zawierać:

- 1) imię i nazwisko osoby upoważnionej,
- 2) datę nadania i ustania oraz zakres upoważnienia do przetwarzania danych osobowych,
- 3) identyfikator, jeżeli dane są przetwarzane w systemie informatycznym.

Natomiast na osoby, które zostały upoważnione do przetwarzania danych nałożono obowiązek (art. 39 ust. 2 ustawy) zachowania w tajemnicy tych danych osobowych oraz sposobów ich zabezpieczenia. Obowiązek zapewnienia przez administratora danych kontroli (art. 38 ustawy) nad tym, jakie dane osobowe, kiedy i przez kogo zostały do zbioru wprowadzone oraz komu są przekazywane, jest kolejnym zadaniem wynikającym z ustawy o ochronie danych osobowych, które służyć ma bezpieczeństwu przetwarzania danych osobowych.

Procedury rejestracji zbiorów danych oraz rejestracji administratorów bezpieczeństwa informacji, które zostały opisane w rozdziale 6 ustawy to katalog kolejnych obowiązków służących zapewnieniu bezpieczeństwa przetwarzanych danych osobowych. Na podstawie art. 40 ustawy, administrator danych jest obowiązany zgłosić zbiór danych do rejestracji Generalnemu

Inspektorowi, z wyjątkiem przypadków gdy:

- 1) jest zwolniony z obowiązku rejestracji (administruje zbiorami danych, o których mowa w art. 43 ust. 1 ustawy),
- 2) powołał administratora bezpieczeństwa informacji i zgłosił go Generalnemu Inspektorowi do rejestracji, a zbiory nie zawierają danych wrażliwych, o których mowa w art. 27 ust. 1 ustawy. W przypadku ponownego zgłoszenia do rejestracji administratora bezpieczeństwa informacji wykreślonego z urzędu przez Generalnego Inspektora, zwolnienie z obowiązku rejestracji zbioru stosuje się po wpisaniu zgłoszonego administratora bezpieczeństwa informacji do rejestru administratorów bezpieczeństwa informacji.

Powody, dla których Generalny Inspektor z urzędu wydaje administratorowi danych decyzję o wykreśleniu administratora bezpieczeństwa informacji z rejestru administratorów bezpieczeństwa informacji wskazuje art. 46d ust. 2 ustawy:

- 1) administrator bezpieczeństwa informacji nie spełnia warunków w zakresie kryteriów doboru na to stanowisko lub nie podlega bezpośrednio kierownikowi jednostki organizacyjnej względnie osobie fizycznej będącej administratorem danych,
- 2) administrator bezpieczeństwa informacji nie wykonuje nałożonych na niego zadań w zakresie zapewnienia przestrzegania przepisów o ochronie danych osobowych lub nie prowadzi rejestru zbiorów danych przetwarzanych przez administratora danych,
- 3) administrator danych nie powiadomił o odwołaniu administratora bezpieczeństwa informacji.

Administrator danych, który otrzymał wydaną z urzędu decyzję o wykreśleniu administratora bezpieczeństwa informacji z rejestru administratorów bezpieczeństwa informacji nie może skorzystać ze zwolnienia rejestracji zbiorów danych przysługują-

cego w przypadku powołania administratora bezpieczeństwa informacji (art. 46d ust. 3 ustawy).

Administrator danych, o których mowa w art. 27 ust. 1 ustawy (dane wrażliwe) może rozpocząć ich przetwarzanie w zbiorze danych po zarejestrowaniu tego zbioru, chyba że ustawa zwalnia go z obowiązku zgłoszenia zbioru do rejestracji (art. 46 ust. 2 ustawy). W pozostałych przypadkach (dane zwykłe) administrator danych może rozpocząć ich przetwarzanie w zbiorze danych po zgłoszeniu tego zbioru Generalnemu Inspektorowi, chyba że ustawa zwalnia go z tego obowiązku (art. 46 ust. 1 ustawy). Generalny Inspektor wydaje administratorowi danych, o których mowa w art. 27 ust. 1 ustawy (dane wrażliwe), zaświadczenie o zarejestrowaniu zbioru danych niezwłocznie po dokonaniu rejestracji (art. 42 ust. 4 ustawy).

Odmowie rejestracji zbioru poświęcony jest art. 44 ustawy, na podstawie którego Generalny Inspektor (art. 44 ust. 1 ustawy) wydaje decyzję o odmowie rejestracji zbioru danych, jeżeli:

- 1) nie zostały spełnione wymogi formalne w zakresie wniosku dot. zgłoszenia zbioru do rejestracji,
- 2) przetwarzanie danych naruszałoby zasady dot. dopuszczalności przetwarzania danych, obowiązku informacyjnego, zachowania szczególnej staranności, niedopuszczalności ostatecznych rozstrzygnięć, zakazu przetwarzania danych wrażliwych oraz numerów porządkowych (art. 23 – 28 ustawy),
- 3) urządzenia i systemy informatyczne służące do przetwarzania zbioru danych zgłoszonego do rejestracji nie spełniają podstawowych warunków technicznych i organizacyjnych określonych w przepisach.

Generalny Inspektor (art. 44 ust. 2 ustawy) odmawiając rejestracji zbioru danych, w drodze decyzji administracyjnej, nakazuje:

- 1) ograniczenie przetwarzania wszystkich albo niektórych kategorii danych wyłącznie do ich przechowywania lub,
- 2) zastosowanie innych środków przewidzianych w art. 18 ust. 1 ustawy nakazujących przywrócenie stanu zgodnego z prawem.

Administrator danych (art. 44 ust. 4 ustawy) może zgłosić ponownie zbiór danych do rejestracji po usunięciu wad, które były powodem odmowy rejestracji zbioru. W razie ponownego zgłoszenia zbioru do rejestracji administrator danych (art. 44 ust. 5 ustawy) może rozpocząć ich przetwarzanie po zarejestrowaniu zbioru.

Przepisom karnym przewidującym sankcje za naruszenie zasad ochrony danych osobowych poświęcono rozdział 8 ustawy o ochronie danych osobowych. Art. 49 ustawy dotyczy przypadków gdy przetwarzane są dane osobowe, w sytuacji gdy takie przetwarzanie nie jest dopuszczalne, albo gdy dane osobowe są przetwarzane przez osobę nieuprawnioną do ich przetwarzania. Sankcja za naruszenie przepisów uzależniona jest od tego czy przetwarzane są dane „zwykłe” czy też „wrażliwe”. Art. 49 ust. 1 ustawy – „Kto przetwarza w zbiorze dane osobowe, choć ich przetwarzanie nie jest dopuszczalne albo do których przetwarzania nie jest uprawniony, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2”. Typ kwalifikowany został opisany w ust. 2 art. 49 ustawy – „Jeżeli czyn określony w ust. 1 dotyczy danych ujawniających pochodzenie rasowe lub etniczne, poglądy polityczne, przekonania religijne lub filozoficzne, przynależność wyznaniową, partyjną lub związkową, danych o stanie zdrowia, kodzie genetycznym, nałogach lub życiu seksualnym, sprawca podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 3”. W każdym przypadku art. 49 ustawy mamy do czynienia z przestępstwem powszechnym możliwym do popełnienia wyłącznie umyślnie. Kolejny art. 51 ustawy (art. 50 został uchylony) jest przestępstwem indywidualnym możliwym do popełnienia przez osobę administrującą

zbiorem danych lub osobę obowiązującą do ochrony danych osobowych – art. 51 ust. 1 „Kto administrując zbiorem danych lub będąc obowiązany do ochrony danych osobowych udostępnia je lub umożliwia dostęp do nich osobom nieupoważnionym, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2”. W ust. 2 cytowanego artykułu ustawodawca przewidział możliwość popełnienia przestępstwa również nieumyślnie – art. 51 ust. 2 ustawy „Jeżeli sprawca działa nieumyślnie, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku”. Kolejny przepis przewidujący sankcje za naruszenie przepisów w zakresie ochrony danych osobowych również dotyczy przestępstwa indywidualnego możliwego do popełnienia przez osobę administrującą danymi w sytuacji naruszenia obowiązku zabezpieczenia danych – art. 52 ustawy „Kto administrując danymi narusza choćby nieumyślnie obowiązek zabezpieczenia ich przed zabránieniem przez osobę nieuprawnioną, uszkodzeniem lub zniszczeniem, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku”. Występek ten może być popełniony zarówno umyślnie jak i nieumyślnie. Art. 53 opisuje przestępstwo indywidualne polegające na niezgłoszeniu zbioru danych do rejestracji. Czyn ten może być popełniony wyłącznie umyślnie przez zaniechanie – „Kto będąc do tego obowiązany nie zgłasza do rejestracji zbioru danych, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku”. Art. 54 ustawy – „Kto administrując zbiorem danych nie dopełnia obowiązku poinformowania osoby, której dane dotyczą, o jej prawach lub przekazania tej osobie informacji umożliwiających korzystanie z praw przyznanych jej w niniejszej ustawie, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku”. Złamanie tego przepisu polega na niedopełnieniu przez administratora danych (przestępstwo indywidualne) szeroko pojętego obowiązku informacyjnego. Występek może być popełniony wyłącznie umyślnie i przez zaniechanie. Ostatnim przepisem

karnym ustawy jest art. 54a dodany przez ustawę z 29.10.2010 r. o zmianie ustawy o ochronie danych osobowych oraz niektórych innych ustaw. Art. 54a – Kto inspektorowi udaremnia lub utrudnia wykonanie czynności kontrolnej, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2”. Jest to przestępstwo powszechne, które sprawca może popełnić wyłącznie umyślnie zarówno przez działanie jak i zaniechanie.

W przepisach wykonawczych do ustawy o ochronie danych osobowych również znajdują się regulacje, które uzupełniają katalog narzędzi służących zapewnieniu przestrzegania przepisów o ochronie danych osobowych. Rozporządzeniem Ministra Administracji i Cyfryzacji z dnia 11 maja 2015 r. w sprawie trybu i sposobu realizacji zadań w celu zapewnienia przestrzegania przepisów o ochronie danych osobowych przez administratora bezpieczeństwa informacji w § 3 ust. 5 nałożono na administratorów bezpieczeństwa informacji obowiązek przygotowania planu sprawdzeń, który przedstawiany jest administratorowi danych nie później niż na dwa tygodnie przed dniem rozpoczęcia okresu objętego planem. Plan sporządzany jest na okres nie krótszy niż kwartał i nie dłuższy niż rok i obejmuje co najmniej jedno sprawdzenie. Zgodnie z § 3 ust. 6 rozporządzenia zbiory danych oraz systemy informatyczne służące do przetwarzania lub zabezpieczania danych osobowych powinny być objęte sprawdzeniem co najmniej raz na pięć lat. Sprawdzenie doraźne (§ 4 ust. 7 rozporządzenia) jest przeprowadzane niezwłocznie po powzięciu wiadomości przez administratora bezpieczeństwa informacji o naruszeniu ochrony danych osobowych lub uzasadnionym podejrzeniu takiego naruszenia. Administrator bezpieczeństwa informacji sprawując nadzór nad dokumentacją opisującą sposób przetwarzania danych osobowych oraz środki techniczne i organizacyjne zapewniające ochronę przetwarzania danych osobowych odpowiednią do zagrożeń oraz kategorii danych objętych ochroną, w przypadku wykrycia podczas

weryfikacji nieprawidłowości (§ 8 ust. 1 rozporządzenia):

- 1) zawiadamia administratora danych o niedopracowaniu lub brakach w dokumentacji przetwarzania danych lub jej elementach oraz działaniach podjętych w celu doprowadzenia dokumentacji do wymaganego stanu, w szczególności może przedstawić mu do wdrożenia projekty dokumentów usuwające stan niezgodności,
- 2) zawiadamia administratora danych o nieaktualności dokumentacji przetwarzania danych oraz może przedstawić administratorowi danych do wdrożenia projekty dokumentów aktualizujących,
- 3) poucza lub instruuje osobę nieprzestrzegającą zasad określonych w dokumentacji przetwarzania danych o prawidłowym sposobie ich realizacji lub zawiadamia administratora danych, wskazując osobę odpowiedzialną za naruszenie tych zasad oraz jego zakres.

Kolejnym ważnym aktem prawnym wydanym na mocy delegacji zawartej w ustawie o ochronie danych osobowych jest rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 29 kwietnia 2014 r. w sprawie dokumentacji przetwarzania danych osobowych oraz warunków technicznych i organizacyjnych, jakim powinny odpowiadać urządzenia i systemy informatyczne służące do przetwarzania danych osobowych. Rozporządzenie to bardzo szczegółowo określa sposób prowadzenia i zakres dokumentacji opisującej sposób przetwarzania danych osobowych oraz środki techniczne i organizacyjne zapewniające ochronę przetwarzanych danych osobowych odpowiednią do zagrożeń oraz kategorii danych objętych ochroną, a także podstawowe warunki techniczne i organizacyjne, jakim powinny odpowiadać urządzenia i systemy informa-

cyjne służące do przetwarzania danych osobowych oraz wymagania w zakresie odnotowywania udostępniania danych osobowych i bezpieczeństwa przetwarzania danych osobowych. Spełnienie tych warunków to kolejne obowiązki ciążące po stronie administratorów danych.

Instrumenty ochrony na gruncie prawa cywilnego dotyczą przypadków, gdy w wyniku złamania przepisów w zakresie ochrony danych osobowych doszło również do naruszenia dóbr osobistych, czyli wartości o charakterze niemajątkowym ściśle związanych z konkretną osobą i jej możliwościami twórczymi. W art. 23 ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks Cywilny zdefiniowano pojęcie dóbr osobistych – „dobra osobiste człowieka, jak w szczególności zdrowie, wolność, cześć, swoboda sumienia, nazwisko lub pseudonim, wizerunek, tajemnica korespondencji, nietykalność mieszkania, twórczość naukowa, artystyczna, wynalazcza i racjonalizatorska, pozostają pod ochroną prawa cywilnego niezależnie od ochrony przewidzianej w innych przepisach”. Aby stwierdzić, czy złamanie przepisów o ochronie danych osobowych spowodowało naruszenie dóbr osobistych, konieczne jest poddanie ocenie przedmiotu – jakie dobro osobiste zostało naruszone, charakteru i skutków naruszenia – w jaki sposób naruszono (czynność sprawcza) i jaka w wyniku tego naruszenia powstała szkoda, oraz zbadać, czy naruszenie nie było zgodne z prawem – np. czy nie działano w zakresie przyznanych uprawnień na podstawie prawa. Jeżeli zostanie stwierdzone, że nastąpiło naruszenie dóbr osobistych, to poza środkami przewidzianymi w ustawie o ochronie danych osobowych, osoba, której dobro osobiste zostało naruszone może sięgnąć do katalogu roszczeń przewidzianych w kodeksie cywilnym na podstawie art. 24 § 1 kodeksu – ten, czy-

je dobro osobiste zostało zagrożone cudzym działaniem, może żądać zaniechania tego działania, chyba że nie jest ono bezprawne. W razie dokonanego naruszenia może on także żądać, ażeby osoba, która dopuściła się naruszenia, dopełniła czynności potrzebnych do usunięcia jego skutków, w szczególności ażeby złożyła oświadczenie odpowiedniej treści i w odpowiedniej formie. Na zasadach przewidzianych w kodeksie może on również żądać zadośćuczynienia pieniężnego lub zapłaty odpowiedniej sumy pieniężnej na wskazany cel społeczny. Natomiast zgodnie z art. 24 § 2 kodeksu, jeżeli wskutek naruszenia dobra osobistego została wyrządzona szkoda majątkowa, poszkodowany może żądać jej naprawienia na zasadach ogólnych.

Omawiając ochronę danych osobowych w polskim systemie prawa należy wspomnieć też o czekającej nas w najbliższej przyszłości istotnej zmianie w zakresie ochrony danych osobowych, którą wprowadzą nowe regulacje prawne Unii Europejskiej. Od dnia 25 maja 2018 r. będzie stosowane bezpośrednio, bez konieczności

implementacji unormowań do przepisów krajowych, we wszystkich krajach Unii Europejskiej, rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE (ogólne rozporządzenie o ochronie danych). Ponadto, dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/680 z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych przez właściwe organy do celów zapobiegania przestępczości, prowadzenia postępowań przygotowawczych, wykrywania i ścigania czynów zabronionych i wykonywania kar, w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchyłająca decyzję ramową Rady 2008/977/WSiSW, wymaga, aby jej przepisy były stosowane od dnia 6 maja 2018 r. po wcześniejszej transpozycji do prawa krajowego.

Hanna Bigielmajer

Młodszy wykładowca Zakładu Służby Kryminalnej Szkoły Policji w Pile

**„OBAWA USUNIĘCIA MIENIA”, JAKO PODSTAWA
FAKTYCZNA DOKONYWANIA PRZEZ POLICJĘ
TYMCZASOWEGO ZAJĘCIA MIENIA RUCHOMEGO OSOBY
PODEJRZANEJ (PODEJRZANEGO) – JAK JĄ WYKAZAĆ
W POSTĘPOWANIU PRZYGOTOWAWCZYM?**

Podstawę prawną tymczasowego zajęcia mienia ruchomego stanowi **art. 295 § 1. k.p.k.**¹⁷¹, zgodnie z którym „w razie popełnienia przestępstwa, o którym mowa w art. 291, Policja może dokonać tymczasowego zajęcia mienia ruchomego osoby podejrzanej, **jeżeli zachodzi obawa usunięcia tego mienia.**”

Z kolei **podstawą faktyczną** tymczasowego zajęcia mienia ruchomego jest wskazana w art. 295 § 1 k.p.k. „obawa usunięcia tego mienia”. Jest to zarazem przesłanka konieczna i niezbędna to tego, aby tymczasowe zajęcie mienia ruchomego w ogóle mogło nastąpić. Zgodnie z § 4 art. 295 k.p.k. „tymczasowe zajęcie upada, jeżeli w ciągu 7 dni od daty jego dokonania nie zostanie wydane postanowienie o zabezpieczeniu majątkowym.” Dlatego, po przeprowadzeniu czynności tymczasowego zajęcia mienia ruchomego, należy niezwłocznie wystąpić do prokuratora nadzorującego postępowanie przygotowawcze z wnioskiem o wydanie postanowienia o zabezpieczeniu majątkowym tak, aby we wskazanym powyżej terminie prekluzyjnym prokurator mógł to postanowienie wydać.

Jak się okazuje, jedną z najczęstszych przyczyn nieuwzględniania przez prokuratora kierowanych przez Policję

wniosków w przedmiocie zastosowania zabezpieczenia majątkowego jest brak w tych wnioskach, jak i w samych aktach sprawy, podstaw wskazujących na uzasadnioną „obawę usunięcia mienia.” Należy przy tym zaznaczyć, iż przepis art. 295 § 1 k.p.k. koresponduje z przepisem art. 291 § 1 k.p.k., który stanowi podstawę prawną zabezpieczenia mienia oskarżonego (podejrzanego):¹⁷² „W razie zarzucenia oskarżonemu popełnienia przestępstwa, za które można orzec grzywnę lub świadczenie pieniężne albo w związku z którym można orzec przepadek lub środek kompensacyjny, może z urzędu nastąpić zabezpieczenie wykonania orzeczenia na mieniu oskarżonego lub na mieniu, o którym mowa w art. 45 § 2 kodeksu karnego, **jeżeli zachodzi uzasadniona obawa, że bez takiego zabezpieczenia wykonanie orzeczenia w zakresie wskazanej kary, świadczenia pieniężnego, przepadku lub środka kom-**

¹⁷¹ W procedurze karno-skarbowej podstawą prawną tymczasowego zajęcia mienia ruchomego jest **art. 132a. k.k.s.:** „W wypadkach określonych w art. 131 można także dokonać tymczasowego zajęcia mienia ruchomego osoby podejrzanej, **jeżeli zachodzi obawa usunięcia tego mienia.**”

¹⁷² Podstawę prawną stosowania zabezpieczenia majątkowego w sprawach karno-skarbowych stanowi **art. 131. § 1. k.k.s.:** „W razie popełnienia przestępstwa skarbowego lub wykroczenia skarbowego można zabezpieczyć także środek karny przepadku przedmiotów lub ściągnięcia równowartości pieniężnej przepadku przedmiotów lub przepadku korzyści majątkowej lub ściągnięcia równowartości pieniężnej przepadku korzyści majątkowej oraz uiszczenia należności publicznoprawnej uszczupłonej czynem zabronionym, **jeżeli zachodzi uzasadniona obawa, że bez takiego zabezpieczenia wykonanie orzeczenia w zakresie tych środków lub ściągnięcie uszczuplonej należności publicznoprawnej będzie niemożliwe lub znacznie utrudnione.**”

pensacyjnego będzie niemożliwe albo znacznie utrudnione". Ponadto, z przepisem art. 291 § 3 k.p.k.: „Z urzędu może także nastąpić na mieniu oskarżonego zabezpieczenie wykonania orzeczenia o kosztach sądowych, **jeżeli zachodzi uzasadniona obawa, że bez takiego zabezpieczenia wykonanie orzeczenia w tym zakresie będzie niemożliwe albo znacznie utrudnione**.”

Sąd Apelacyjny w Katowicach w postanowieniu z dnia 9 października 2013 r., sygn. II AKz 588/13 wręcz podnosi, że „zabezpieczenie majątkowe powinno być stosowane jedynie wtedy, gdy konkretne okoliczności wskazują, że wykonanie orzeczonych w przyszłości kary i środków karnych lub egzekucji zasądzonego odszkodowania jest zagrożone i wymaga zabezpieczenia przed działaniami oskarżonych, które mogą doprowadzić do uszczerpkienia ich majątku lub jego ukrycia. Jednakże, gdy oskarżeni w trakcie toczącego się przeciwko nim postępowania pomnażają swój majątek, nie ukrywają tego faktu, wskazując również na nieznane organowi postępowania składniki majątku odrębnego, potwierdzają, iż wykonanie orzeczonych w przyszłości kar grzywny, środków karnych lub egzekucji zasądzonego odszkodowania nie jest zagrożone.”

W praktyce nierzadko istnieją problemy związane z interpretacją pojęcia „obawa usunięcia mienia”, o której mowa w art. 295 § 1 k.p.k. „Obawa usunięcia mienia” to termin niesprecyzowany przez ustawodawcę, a więc pozostawiający pewną dowolność oceny sytuacji policjantowi dokonującemu czynności procesową. Zawsze muszą jednak istnieć konkretne okoliczności uzasadniające taką obawę i nie można jej wywodzić z samego faktu podejrzenia, że określona osoba popełniła przestępstwo. W przypadku tymczasowego zajęcia mienia ruchomego policjant musi się opierać na przesłankach faktycznych, a więc okolicznościach uzasadniających dokonanie tej czynności procesowej i musi sobie odpowiedzieć na zasadnicze pytanie, a mianowicie: czy istnieje realna (a nie je-

dynie abstrakcyjna) uzasadniona „obawa usunięcia mienia” przez osobę podejrzaną (podejrzanego)? Wspomniana obawa może zaistnieć, jeżeli organ procesowy (policjant, prokurator) poweźmie wiadomość (w toku czynności dochodzeniowo - śledczych bądź operacyjno-rozpoznawczych), że osoba podejrzana (podejrzany), licząc się z zabezpieczeniem jej mienia, wyzybywa się ruchomości lub stara się je ukryć, a więc zachodzi realna obawa, że mienie zostanie zbyte, ukryte, oddane na przechowanie lub darowane innej osobie. To zachowanie lub zachowania zmierzające do utrudnienia lub uniemożliwienia dokonania zabezpieczenia majątkowego służącego zapewnieniu wykonalności przyszłego wyroku w części o charakterze majątkowym. Okoliczność uzasadniająca „obawę usunięcia mienia” ruchomego może być wynikiem analizy akt sprawy lub wynikać z *modus operandi*, tj. charakteru popełnionego przestępstwa, na przykład przestępstwa narkotykowe, korupcyjne i związane z praniem pieniędzy zdają się taką obawę potwierdzać. Ponadto, może ona wynikać z porównania majątku osoby podejrzaney (podejrzanego) z grożącym jej rozstrzygnięciem (sankcjami) o charakterze finansowym. Mogą o niej świadczyć wypowiedzi lub zachowanie się osoby podejrzaney (podejrzanego), która na przykład zamieszcza w prasie/Internecie ogłoszenie o sprzedaży mieszkania lub samochodu, przewidując możliwość ich zajęcia, jak również faktyczne dysponowanie majątkiem już celowo przepisany na osoby trzecie. Należy podkreślić, że przesłanka faktyczna tymczasowego zajęcia mienia ruchomego musi być udokumentowana. Okoliczności uzasadniające „obawę usunięcia mienia”, w zależności od ich charakteru, rodzaju i/lub źródła pochodzenia, mogą być udokumentowane, na przykład w protokole przesłuchania świadka, protokole przesłuchania podejrzanego lub w notatce urzędowej. Mogą o niej też świadczyć informacje powzięte w toku przesłuchania w charakterze świadka osób (sąsiadów, znajomych, krewnych, życiowych partnerów itp.), które przykładowo zeznają, że osoba podejrzana

(podejrzany) zamierza w najbliższym czasie wyjechać za granicę albo że w związku z prowadzoną przez siebie działalnością gospodarczą posiada ona zobowiązania finansowe wobec wierzycieli, niespłacone kredyty, pożyczki, należności publiczno-prawne i w związku z tym poszukuje osób zainteresowanych kupnem należących do niej ruchomości lub nieruchomości w celu uniknięcia ich zajęcia przez komornika.¹⁷³

Chcąc w sposób właściwy wykazać, że „obawa usunięcia mienia” faktycznie istnieje, bierzemy pod uwagę:

1. Czy osoba podejrzana (podejrzany) posiada stałe źródło dochodu (na przykład umowa o pracę, umowa o dzieło, umowa zlecenie, własna działalność gospodarcza, prace dorywcze). Jednakże fakt, iż podejrzany ma stałe miejsce zatrudnienia nie zawsze będzie przesłanką ujemną zabezpieczenia majątkowego, co może mieć miejsce w sytuacji, gdy osiągnięte dochody nie gwarantują zapłaty orzeczonych przez sąd kar i środków o charakterze majątkowym. Poza tym, przy przestępstwach popełnianych pod wpływem alkoholu lub środków odurzających istnieje realne prawdopodobieństwo utraty przez podejrzanego pracy. W przypadku umowy o dzieło, zlecenia, o pracę, niezbędnym jest sprawdzenie:
 - czy w ramach zawartych umów rzeczywiście miało miejsce wykonanie dzieła, wykonanie usługi, pracy, gdyż niejednokrotnie zdarza się, że sprawcy zawierają tego rodzaju umowy, przekazując nieformalnie zlecającym pieniądze na wynagrodzenie i inne należne świadczenia,
 - czy od umów odprowadzono należne składki na ubezpieczenie społeczne i zdrowotne,
 - czy sprawca figuruje w odpowiednich rejestrach związanych z zatrudnieniem (Zakład Ubezpieczeń

Spółecznych, Powiatowy Urząd Pracy) oraz czy rozliczył się z osiągniętych dochodów (urzędy skarbowe),

- czy w miejscu pracy są listy obecności, funkcjonuje monitoring bądź elektroniczna kontrola dostępu.
2. Ile wynosi dochód osoby podejrzanego (podejrzanej) i czy pozwala on na zabezpieczenie wykonania części finansowej orzeczenia sądu w przyszłości.
 3. Czy osoba podejrzana (podejrzany) posiada zobowiązania finansowe, tj. niespłacone pożyczki, kredyty, należności publiczno-prawne, a także czy ma zaległości w płatnościach za czynsz mieszkaniowy, gaz, energię elektryczną itp. - warto uzyskiwać stosowne informacje z różnych instytucji, wobec których osoby podejrzanego (podejrzanej) posiadają zobowiązania. W przypadku umów kredytowych należy dokonać sprawdzenia:
 - kto i z jakiego rachunku spłacał raty kredytowe,
 - skąd pochodziły pieniądze na spłatę rat (należy przy tym zwrócić uwagę na kredyty zaciągane przez małżonka osoby podejrzanego / podejrzanego),
 - czy dane zawarte w złożonym wniosku kredytowym były prawdziwe i czy na przykład nie doszło do wyłudzenia kredytu,
 - czy osoba podejrzana (podejrzany) posiadała możliwość spłaty rat kredytowych (porównanie dochodów z wydatkami).
 4. Czy osoba podejrzana (podejrzany) wywiązywała się w przeszłości z obowiązków w zakresie wykonania kar i środków karnych o charakterze majątkowym (w innych sprawach karnych zakończonych prawomocnym orzeczeniem sądu).
 5. Czy przeciwko osobie podejrzanego (podejrzanej) były lub są prowadzone postępowania egzekucyjne (na przykład o zaległe alimenty).
 6. Czy osoba podejrzana (podejrzany) figurowała lub figuruje w rejestrze osób zadłużonych, na przykład w Biurze In-

¹⁷³ Por. pismo nr KR-WOM-111/14 Z-cy Dyrektora Biura Służby Kryminalnej Komendy Głównej Policji insp. Eligiusza Kubickiego z dnia 20.01.2014 r., s. 2-3.

- formacji Kredytowej (BIK), Krajowym Rejestrze Długów (KRD).
7. Czy przeciwko osobie podejrzanemu (podejrzanej) były lub są prowadzone inne postępowania karne, a jeśli tak, to z jakich artykułów (może o przestępstwa przeciwko mieniu, z art. 239, art. 291, art. 299, art. 300, art. 301 lub art. 302 k.k.?).
 8. Czy tryb życia osoby podejrzanego (podejrzanej) gwarantuje, że osoba ta będzie miała w przyszłości środki na zapłatę kary i środków o charakterze majątkowym, a także kosztów sądowych (uzależnienie od hazardu, uzależnienie od alkoholu lub narkotyków, niestabilny, hulawczy styl życia, wydatki przewyższające dochody, nieracjonalne gospodarowanie majątkiem itp.).
 9. Czy osobie podejrzanego (podejrzanej), w związku z prowadzoną działalnością gospodarczą, grozi upadłość.
 10. Jaki majątek osoba podejrzana (podejrzany) posiada. „Obawa usunięcia mienia” może wynikać z porównania majątku osoby podejrzanego (podejrzanej) do zaistniałej szkody, bowiem jeśli szkoda jest duża, to oznacza, że może być zabezpieczona znaczna część tego mienia, a to może powodować podejmowanie prób utrudnienia jego zabezpieczenia.
 11. Czy z poczynionych ustaleń, uzyskanych informacji wynika, że mienie osoby podejrzanego (podejrzanej) zostało przekazane do dyspozycji osób trzecich, co już przesądza o próbie ukrycia majątku.
 12. Czy osoba podejrzana (podejrzany) „ma skłonność” do częstych darowizn, do wyzbywania się należących do niej składników majątkowych. Powyższe weryfikujemy w drodze ustaleń w Wydziale Podatków i Opłat Lokalnych właściwego urzędu miasta i gminy, w Centralnej Bazie Danych Ksiąg Wieczystych (CBDKW). Ponadto, w przypadku umów darowizny należy dokonać sprawdzenia:
 - czy umowa podlegała opodatkowaniu i czy została zgłoszona we właściwym urzędzie skarbowym,
 - czy darczyńca miał prawo dysponowania przekazanymi środkami itp.,
 - w jaki sposób doszło do przekazania środków obdarowanemu,
 - czy i w jaki sposób darczyńca wszedł w posiadanie mienia.
 13. Czy osoba podejrzana (podejrzany) porusza się na co dzień niezarejestrowanymi na siebie pojazdami mechanicznymi i czy kierując nimi, popełnia wykroczenia w ruchu drogowym (ustalenia w KSIP, CEPiK, SEWiK, EUCARIS), gdyż może to świadczyć o pozorności transakcji sprzedaży lub darowizny takiego pojazdu, który nadal znajduje się we faktycznym władaniu osoby podejrzanego (podejrzanej), mimo że z dokumentacji wynika zupełnie co innego. W przypadku sprzedaży/darowizny pojazdu mechanicznego istotne jest:
 - zabezpieczenie dowodów wskazujących, że mienie zostało nabyte za środki pochodzące z przestępstwa, na przykład osoba X nabyła samochód za wcześniej przekazane pieniądze przez sprawcę, a następnie oddała go w użytkowanie sprawcy - w tym kontekście należy zgromadzić dane i dowody potwierdzające przekazanie pieniędzy, a tym samym wykazać, że w tamtym czasie osoba X nie posiadała środków na nabycie pojazdu i że zrobiła to na polecenie sprawcy, ewentualnie, że otrzymała pieniądze na spłatę kredytu zaciągniętego na zakup samochodu,
 - zgromadzenie informacji o płatniku składki ubezpieczenia OC i AC,
 - ustalenie, kto pokrywa koszty ewentualnych napraw pojazdu, koszty zakupu paliwa itp.,
 - ustalenie, że pojazdem porusza się nieprzerwanie sprawca – mandaty karne, kontrole drogowe, monitoring.

14. Czy osoba podejrzana (podejrzany) uzyskuje dochody z nielegalnych lub nieujawnionych źródeł.
15. Czy podejrzany ukrywa/ukrywał się w celu uniknięcia zatrzymania przez organy ścigania (poszukiwania listem gończym albo do ustalenia miejsca pobytu, posługiwanie się dokumentem stwierdzającym tożsamość innej osoby).
16. Czy osoba podejrzana (podejrzany) korzysta ze skrytek bankowych i używa w prowadzonych przez siebie rozmowach „zakodowanych” zwrotów – należy wziąć pod uwagę treść zapisów kontroli operacyjnej, z których wynikają różne transfery, operacje finansowe, zakup mienia na podstawie osoby, co powinno być przedmiotem procesowego ustalenia.
17. Czy osoba podejrzana (podejrzany) używa wielu telefonów komórkowych, aby skutecznie zamaskować swą działalność przestępczą i utrudnić prowadzenie czynności wykrywczych przez organy ścigania.

Ważne jest zwracanie uwagi i zabezpieczanie podczas prowadzonych przeszukań dokumentów, które powyższe fakty potwierdzają. W zainteresowaniu organów ścigania powinny się znaleźć w szczególności:

- wezwania do zapłaty,
- monity,
- nakazy zapłaty,
- dokumentacja świadcząca o lokalizacji nieruchomości sprawcy lub „osób trzecich”, na które sprawca mógł przenieść korzyść majątkową osiągniętą z działalności przestępczej (akty notarialne, zdjęcia nieruchomości, odpisy z ksiąg wieczystych nieruchomości, odpisy z rejestru gruntów),
- wyciągi z rachunków bankowych,

- informacje o lokatach,
- karty bankomatowe,
- weksle,
- klucze i informacje dotyczące skrytek depozytowych,
- dokumentacja dot. ubezpieczenia nieruchomości, pojazdów itp.,
- dokumentacja podatkowa - zgłoszenie do urzędów skarbowych udzielonych pożyczek, faktu nabycia lub sprzedaży samochodu,
- dokumentacja zakupu, na przykład faktury VAT, rachunki świadczące o nabyciu dóbr, w tym samochodów, precjozów,
- umowy użyczenia,
- dokumentacja dot. opłat, na przykład za energię elektryczną, gaz, czynsz za mieszkanie, podatek gruntowy itp.,
- dokumentacja dot. odpraw celnych i opłat celnych,
- dokumentacja z domów maklerskich.

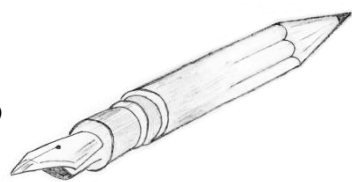
Rekapitulując, tymczasowe zajęcie mienia ruchomego ma uniemożliwić podejrzanemu podjęcie starań co do wyzbycia majątku w celu udaremnienia wykonania orzeczenia sądu - jeśli zatem brak podstaw do uznania, że podejrzany może czynić zabiegi zmierzające do udaremnienia wykonania orzeczenia, niezasadne jest korzystanie z tego środka.

Na zakończenie warto przytoczyć fragment pisma nr KR-WOM-477/163/2013 ówczesnego Zastępcy Dyrektora Biura Służby Kryminalnej Komendy Głównej Policji z dnia 17 lipca 2013 r.: „Nie jest prawnie dopuszczalne wydawanie przez przełożonych (także przez prokuratora) policjantom prowadzącym postępowanie przygotowawcze poleceń dokonywania tymczasowego zajęcia mienia ruchomego, przy braku przesłanki do jego dokonania”.

Piórem i ołówkiem

Opowiada i rysuje Zbigniew Wlazło

W stałym cyklu „Piórem i ołówkiem” przedstawiamy artykuł z serii *A to Polska właśnie* poświęconej dworom polskim, w którym Zbigniew Wlazło przybliży zasady zakładania stawów w majątkach dworskich oraz opisuje położony na Prądniku Białym w Krakowie dwór klasycystyczny stanowiący pozostałość po letniej rezydencji biskupów krakowskich.

Stawy dworskie

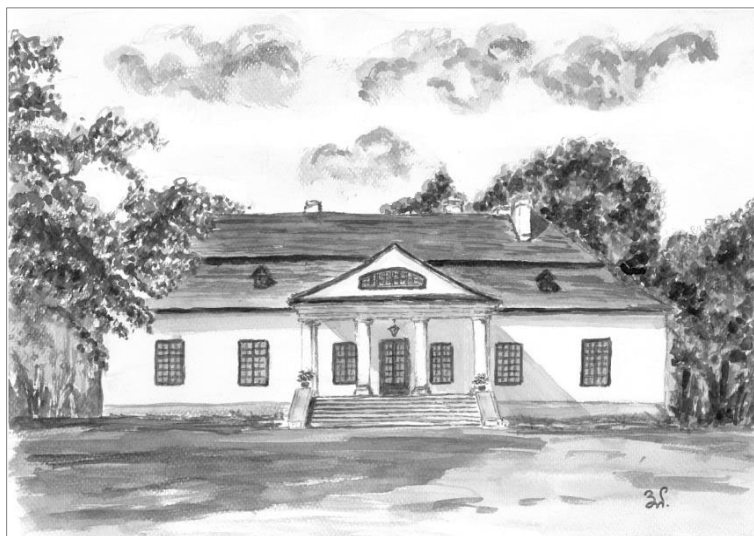
Stawy przy dworach zakładano z powodów ekonomicznych, a także jako ozdobne formy krajobrazowe parków, które były wyrazem rozwijającej się w tym kierunku mody. W stawach królował karp, ale oprócz niego hodowano także sandacze, szczupaki, okonie i karasie. Hodowlę karpia w Polsce rozpowszechnili bracia zakonu Cystersów, którzy z końcem XII w. sprowadzili ten gatunek ryby z Czech i Moraw. Ich wieloletnie doświadczenia w prowadzeniu stawów pozwoliły na osiągnięcie wysokiej techniki jego hodowli. Mistrz stawiański Olbrycht Strumieński napisał w 1573 r. podręcznik budownictwa wodnego *„O sprawie, sypaniu, wymierzaniu y rybieniu stawów, także o przekopach, o ważeniu y prowadzeniu wody. Książki wszystkim gospodarzom potrzebne”*, w którym zebrał całą ówczesną wiedzę z dziedziny zakładania stawów i hodowli ryb. Jego dzieło uważane było za najlepszą książkę z tej dziedziny w ówczesnej Europie. Na terenach majątków dworskich, które były nastawione na produkcję ryb, przeznaczano duże powierzchnie pól i łąk, które zalewano wodą, tworząc w ten sposób stawy. O wyborze miejsca pod budowę grobli decydowało wiele czynników, a najważniejszymi z nich były: możliwość zasilania stawu w wodę oraz gleba, która gwarantować musiała szczelność dna i wału. Tworząc zalewiska stawowe, tam gdzie ukształtowanie terenu na to pozwalało, nie wybierano ziemi,

a jedynie wykopywano i usuwano korzenie, aby butwiejące drewno nie było przyczyną przeciekania stawów. Karp karmiony był w sposób naturalny, a najobfitsze źródło jego pożywienia stanowiła właśnie pierwotna darń łąkowa. Groble wyposażone były w urządzenia melioracyjne wykonane z drewna zwane mnichami, które służyły do regulacji poziomu wody oraz do jej spuszczenia. Co kilka lat całkowicie osuszano stawy, a następnie przez kilka sezonów uprawiano w tym miejscu zboża lub wypasano bydło. Muł stawowy był doskonałym nawozem i w związku z tym osiągano wysokie plony. Wypasane zwierzęta ubijały ziemię, co poprawiało szczelność dna, a odbudowana ruń łąkowa stawała się ponownie wartościowym pokarmem dla hodowanych w następnych latach karpia. W czasie gdy stawy były osuszane zajmowano się remontem i wymianą urządzeń melioracyjnych. Pod koniec XIX w. Tomasz Dubisz – syn słowackiego rybaka, który przeniósł się do Skoczowa, wprowadził udoskonalenie hodowli karpia tzw. przesadkowanie polegające na przenoszeniu ryb, w miarę jak one rosły, do oddzielnych stawów i prowadzeniu dla każdego rocznika tej ryby oddzielnego chowu. Metoda ta rozpowszechniła się praktycznie na całą Polskę i jest stosowana po dzień dzisiejszy. Obecnie najstarsze i największe gospodarstwa karpiove w Polsce znajdują się w okolicach Milicza, Przygodzic, Oświęcimia i Zatora, a ich historia sięga XIII w.

Dwór na Prądniku Białym w Krakowie

Istniejący w obecnym stanie Dworek Białoprądnicki postawiono na terenie znajdującego się tu wcześniej zespołu pałacowego, który w latach 1545 – 1549 został wybudowany w stylu willi włoskiej dla kanclerza wielkiego koronnego i biskupa krakowskiego Samuela Maciejewskiego. To niezwykle miejsce zaszczytali swoją obecnością m.in. Łukasz Górnicki, Mikołaj Rej, Stanisław Orzechowski i Jan Kochanowski. W XVI w. zabudowania nabrały charakteru obronnego poprzez postawienie murów kurtynowych z półbasztami. Pałac jednak został zdobyty i zburzony. „Mimo istnienia wspomnianych umocnień dwór został w roku 1587 zdobyty przez wojsko arcyksięcia Maksymiliana Habsburga, pretendenta do korony polskiej po śmierci Stefana Batorego, i służył przejściowo jako jego kwatera i obóz wojskowy. Odbity przez wojsko hetmana Jana Zamoyskiego, miał być przezeń ze względów strategicznych zniszczony.”¹⁷⁴ Dwór odbudowano dopiero za czasów biskupa Piotra Gembickiego w latach 1642 – 1657. Potop szwedzki (1655 – 1657) również nie oszczędził dworu. Po potopie szwedzkim odbudowano go, jednak ponownie uległ dewastacji w czasach Konfederacji Barskiej, a cały majątek, w skład którego wchodziły zabudowania dworskie, uległ konfiskacie. Do Kapituły Krakowskiej powrócił na krótko w 1793 r. W czasie Insurekcji Kościuszkowskiej na terenie majątku gromadziły się oddziały powstańcze, które sam Naczelnik poprowadził do zwycięskiej bitwy pod Raclawicami. O obecności Naczelnika w dworskiej

posiadłości przypomina nazwa jednego z obiektów – Zajazd Kościuszkowski, który usytuowany jest po lewej (zachodniej) stronie drogi prowadzącej do dworu. „Całość powiększonego kubaturowo założenia poprzedzał dziedziniec honorowy – *cour d'honneur*, ograniczony od południa ozdobnym ogrodzeniem z bramą na osi. Wydłużenie osi dojazdowej od strony miasta stworzyło nowe – jakkolwiek nieco zaburzone przebiegiem drogi (zw. wówczas „warszawską” lub „częstochowską”) – wnętrze urbanistyczne. Powstał tzw. dziedziniec zewnętrzny – *avant cour*, ograniczony po bokach dwoma bliźniaczymi, piętrowymi budynkami z zapleczem. Od wschodu była to tzw. Rezydencja dla dworskich, tj. mieszkania dla służby, wraz ze stajniami na tyłach, zaś od zachodu – wspomniany zajazd, zwany później Kościuszkowskim, czy też austerią lub karczmą biskupią.”¹⁷⁵ Podczas insurekcji dobra biskupie po raz kolejny uległy zniszczeniu.

Autor: Zbigniew Wlazło „Dworek Białoprądnicki w Krakowie” 2016 r. Akwarela na papierze 21x29,7 cm.

W 1796 r. majątek został skonfiskowany przez władze austriackie i od tego momentu przechodził ciągle przebudowy oraz zmieniał właścicieli. Ostatecznie teren rozparcelowano i wydierżawiono. Z uwagi na swoje położenie i rolę, jaką na przestrzeni lat odgrywał, dwór i przynależący do niego majątek ulegał systematycznym

¹⁷⁴ M. Dayczak-Domanasiewicz, *Renesansowy Dwór Biskupów Krakowskich na Prądniku Białym. Historia przemian w świetle dotychczasowych badań /w:/ Prądnik Biały. Dziedzictwo kulturowe historycznych miejsc tworzących Dzielnice IV Krakowa* pod red. J. Salwińskiego, Wyd. Dworek Białoprądnicki, Kraków 2004, s. 92.

¹⁷⁵ Ibidem, s. 97.

zniszczeniom. „Dwór białoprądnicki, położony w dawnych dobrach biskupich, na płaskim, zalewowym terenie doliny Prądnika, stanowiącym północno-zachodnie przedpole Krakowa, był – niejako z natury rzeczy – narażony na liczne zniszczenia, spowodowane niemal każdym zawirowaniem dziejowym, przypadającym na czterechsetletni okres jego istnienia. Rezydencja w tym czasie zmieniała kilkakrotnie charakter stylowy, skalę, jak również w pewnym stopniu funkcję, osiągając w epoce baroku rozmiary okazałego założenia pałacowego. Zniszczenia pod koniec XVIII w., a następnie sukcesywna rozbiórka głównego korpusu doprowadziły ją w ciągły pierwszej połowy XIX w. do stanu, który w przybliżeniu odpowiada obecnemu.”¹⁷⁶ Pod koniec XIX w. przeprowadzono remont zespołu pałacowego, a przebudowany wówczas budynek główny utrzymał swoją bryłę praktycznie w niezmienionym kształcie do dnia dzisiejszego. Czas wojny i lata powojenne nie oszczędziły dworu, który został zdewastowany. Dopiero w latach 50. XX w. władze miejskie Krakowa przejęły zrujnowane zabudowania, na terenie których w latach 50. i 60. XX w. prowadzono prace, w celu weryfikacji przyjętych tez dotyczących m.in. układu przestrzennego budynku głównego. Badania studentów Wydziału Architektury Politechniki Krakowskiej prowadzone pod nadzorem prof. Wiktora Zina i dr. Władysława Grabskiego zakończyły się opracowaniem projektu zaadaptowania budynków dworu na Ośrodek Kultury Dzielnicy Kleparz. Budynek dworu został wyremontowany i przeznaczono go na cele kulturalne. Od 1975 r. zaczął tu funkcjonować dzielnicowy dom kultury. Natomiast Zajazd Kościuszkowski, który w 2000 r. został strawiony przez pożar odbudowano w 2007 r.

Na wewnętrzny dziedziniec Białoprądnickiego dworu wchodzi się przez bramę, którą poprzedza mostek biegnący nad pozostałością fosy. W centrum znajduje się okrągły gazon, na wprost budynek główny oraz ustawione symetrycznie po

bokach dziedzińca oficyny. Główny budynek konstrukcji murowanej postawiony jest na rzucie prostokąta. Dwór posiada portyk ustawiony na osi, który wsparty jest na czterech kolumnach. Na ganek prowadzą dość wysokie kamienne schody. Z tyłu dworu znajduje się duży taras z kamienną balustradą, z którego schodzi się po kamiennych stopniach schodów do parku. Dwór posiada również wejścia boczne w formie krytych ganków – od zachodu wspartego na czterech, a od wschodu na dwóch kolumnach. Do każdego z tych bocznych wejść prowadzą kamienne schody. Ściany dworu oraz kolumny malowane są na biało. Bryła dworu kryta jest dachem łamanym gontowym, który posiada lukarny. W jego wnętrzu znajdują się sale: kominkowa i złota oraz przestronne piwnice.

Wielkim propagatorem, znawcą i miłośnikiem Dworu Białoprądnickiego była, niestety nieżyjąca już, Maria Dayczak-Domanasiewicz - córka znanego lwowskiego architekta Wawrzyńca Dayczaka, który słynął z projektowania kościołów. Z wykształcenia była historykiem sztuki i konserwatorem. W Krakowskiej Akademii Sztuk Pięknych prowadziła wykłady z historii sztuki polskiej, była kierownikiem Działu Dokumentacji Historycznej w pracowniach Konserwacji Zabytków w Krakowie. To właśnie Maria Dayczak-Domanasiewicz zasłużyła się odkryciem pozostałości willi biskupa Samuela Maciejowskiego na Prądniku Białym.

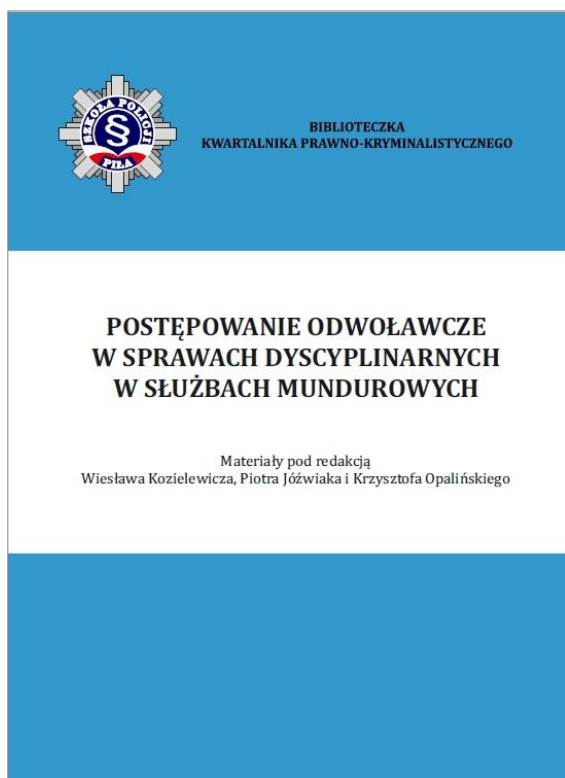
Obecnie na terenie dworu funkcjonuje Centrum Kultury „Dworek Białoprądnicki”. Odbywają się tu liczne imprezy i wydarzenia kulturalne jak koncerty, spektakle, wystawy i spotkania z interesującymi ludźmi. Pod mecenatem Centrum Kultury działają zespoły Cracow Singers, Swada, chór Insieme oraz orkiestra Fresco Sonare. W piwnicach znajduje się Restauracja „Dworek Białoprądnicki”.

¹⁷⁶ Ibidem, s. 81.

Z biblioteczki policjanta służby kryminalnej

„Postępowanie odwoławcze w sprawach dyscyplinarnych w służbach mundurowych”, pod red. Wiesława Kozielowicza, Piotra Jóźwiaka i Krzysztofa Opalińskiego, Wydawnictwo Szkoły Policji w Pile, Piła 2016 r.

Jest to kolejna publikacja wydana w ramach Biblioteczki Kwartalnika Prawno –

Kryminalistycznego prezentująca materiały z VI Seminarium dot. odpowiedzialności dyscyplinarnej w służbach mundurowych, które odbyło się w listopadzie 2016 r. w Szkole Policji w Pile. Artykuły zawierają pogłębione rozważania prelegentów, wygłaszających referaty w jego trakcie. Autorami poszczególnych artykułów są m.in. SSN Wiesław Kozielowicz, prof. dr hab. Katarzyna Dudka z Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, prof. dr hab. Hanna Paluszkiewicz z Uniwersytetu Zielonogórskiego oraz prof. dr hab. Radosław Giętkowski z Uniwersytetu Gdańskiego.

Zagadnienie objęte tematem seminarium i niniejszej publikacji jest jednym z najbardziej doniosłych praktycznie problemów prawnych związanych z egzekwowaniem odpowiedzialności dyscyplinarnej w służbach mundurowych. Zauważyć jednak należy, iż organem dyscyplinarnym w służbach mundurowych jest najczęściej przełożony dyscyplinarny obwinionego funkcjonariusza. Dlatego też niezwykle ważnym zagadnieniem jest kwestia możliwości weryfikacji jego decyzji zarówno w ramach kontroli instancyjnej, jak i sądowej.

Mariusz Miernowski

SIERPIEŃ

Współpraca naukowo-dydaktyczna z Uniwersytetem Śląskim

29 lipca 2016 r. w siedzibie Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach zostało podpisane porozumienie o współpracy naukowo-dydaktycznej pomiędzy Uniwersytetem

reprezentowanym przez prof. zw. dr. hab. Wiesława Banysia - Rektora, a Szkołą Policji w Pile, którą reprezentował insp. Mariusz Wiatr – p.o. Zastępcy Komendanta.

Porozumienie zakłada współpracę w obszarze naukowo - dydaktycznym, uaktywnienie środowiskowe i kulturowe obu podmiotów edukacyjnych oraz wspólne działanie w kontekście szeroko rozumianej profilaktyki i bezpieczeństwa publicznego. W spotkaniu uczestniczyli m.in.: prof. zw. dr. hab. Jadwiga Stawnicka z Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu Śląskiego oraz dr

Robert Netczuk z Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego. Dotychczasowa współpraca miała swój wymiar w zakresie uczestnictwa pracowników naukowych Uniwersytetu w sympozjach organizowanych przez Szkołę Policji w Pile, natomiast nauczyciele policyjni Zakładu Służby Kryminalnej naszej Szkoły realizowali zajęcia dydaktyczne z zakresu

patologii społecznych oraz negocjacji w sytuacjach kryzysowych dla studentów w siedzibie Uniwersytetu.

Podpisanie porozumienia o współpracy wzbudziło zainteresowanie lokalnej telewizji oraz radia. W wywiadzie udzielonym dla

TVP3, insp. Mariusz Wiatr podkreślił nowe możliwości i płaszczyzny współpracy, jakie stwarza porozumienie. Przedstawiciele mediów zadawali pytania dotyczące realizowanych przez pilską Szkołę kursów, wskazując na jej kryminalny profil.

Wakacyjna wizyta w szpitalu

Stało się to już tradycją, że wolontariusze samorządu szkolnego Szkoły Policji w Pile odwiedzają pacjentów dziecięcego oddziału w pilskim szpitalu. Ta niezwykle szczytna idea nabiera szczególnego znaczenia w okresie wakacyjnym, gdy wielu z nich nie może uczestniczyć w zorganizowanych wyjazdach kolonijnych bądź rodzinnych. W trakcie wczorajszej wizyty policjanci

przekazali dzieciom upominki w postaci pluszowych maskotek, słodczy, odblasków oraz materiałów plastycznych. W szpitalnej świetlicy policjanci zorganizowali wspólną zabawę, a na zakończenie swoich odwiedzin życzyli młodym pacjentom szybkiego powrotu do zdrowia oraz samych radosnych chwil.

Uroczysta zbiórka

Wręczenie medali za zasługi dla Policji, pożegnanie policjanta kończącego służbę oraz wręczenie nagród za wyróżniającą się postawę w służbie – te, z pozoru, tak różne, jednakże ważne, wydarzenia stały się przyczynkiem do uroczystej zbiórki, która odbyła się w auli Szkoły Policji w Pile w czwartek 25 sierpnia br.

Wśród zaproszonych na uroczystość gości, oprócz Komendantów i kadry kierowniczej Szkoły, znaleźli się również: Komendant Powiatowy Policji w Pile mł. insp. Piotr Skrzypkowiak, Komendant Powiatowy Państwowej Straży Pożarnej w Pile bryg.

Rafał Mrowiński oraz nowo mianowany proboszcz parafii pw. św. Stanisława Kostki w Pile ks. Antoni Tofil.

W imieniu Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji, Komendant Szkoły Policji w Pile insp. Roman Sobczak w towarzystwie Zastępców: insp. Mariusza Wiatra i insp. Romana Gryczki, a także Komendanta Powiatowego Policji w Pile i Komendanta Powiatowego Państwowej Straży Pożarnej w Pile wręczył: nadkom. Leszkowi Bielińskiemu – wykładowcy Zakładu Służby Kryminalnej Szkoły Policji w Pile - w uznaniu szczególnych zasług w zakresie

ochrony bezpieczeństwa ludzi oraz utrzymania porządku publicznego - Srebrną Odznakę Zasłużony Policjant, dr. Władysławowi Nowickiemu - byłemu kapelanowi Szkoły Policji w Pile i asp. szt. Januszowi

Trzynie - wykładowcy Zakładu Służby Kryminalnej Szkoły Policji w Pile - za wybitne zasługi w dziedzinie realizacji ustawowych zadań Policji - Brązowe Medale za Zasługi dla Policji.

Zobrazowaniem kolejnego punktu uroczystości, jakim było pożegnanie odchodzącego na zasłużoną emeryturę specjalisty Sekcji Teleinformatyki Szkoły Policji w Pile stało się motto duńskiego filozofa i poety: „Życie można zrozumieć oglądając się za siebie, ale żyć można tylko patrząc przed siebie”. Po latach, pełnionej w sposób godny naśladowania, służby st. asp. Jarosław Górnicki podjął decyzję o rozstaniu się z mundurem policyjnym. Słowa podziękowania za wieloletnią i nienaganną służbę, a także życzenia zdrowia, pogody ducha i spełnienia marzeń złożyli świeżo upieczonemu emerytowi Komendant Szkoły insp. Roman Sobczak oraz bezpośredni przełożony, kierownik Sekcji Teleinformatyki, podinsp. Rafał Socha. Odchodzący w stan spoczynku policjant otrzymał okolicznościowy dyplom oraz upominki.

Na zakończenie odbyło się wręczenie dyplomów i nagród pieniężnych za wyróżniającą się postawę w służbie, zaangażowanie

oraz wzorowe wykonywanie obowiązków służbowych oraz wysiłek włożony w realizację dodatkowych zadań przy jednoczesnym obciążeniu obowiązkami wynikającymi z zajmowanego stanowiska służbowego. Wśród nagrodzonych przez Komendanta Szkoły Policji w Pile znaleźli się:

- mł. insp. Sylwester Urbaniak,
- podinsp. Wojciech Miś,
- podinsp. Waldemar Szilke,
- podinsp. Marek Ratajczak,
- podinsp. Zbigniew Bogusz,
- podinsp. Jacek Słoński,
- podinsp. Krzysztof Sawicki,
- podinsp. Anna Rudnicka,
- nadkom. Ryszard Przewoźniak,
- asp. szt. Ryszard Rudnicki,
- kom. Marcin Druszcz,
- kom. Sebastian Wegner,
- podkom. Hanna Bigielmajer,
- asp. Karol Patyniak,
- mł. asp. Paweł Deutsch,
- st. asp. Krzysztof Bartkowiak.

Grupa Allegro w Szkole Policji w Pile

Metody działania sprawców oszustw związanych z wykorzystaniem funkcjonalności serwisu aukcyjnego Allegro - podszywanie się pod kupujących i sprzedających, kradzież tożsamości, phishing, oszustwa nigerijskie oraz bezpieczeństwo transakcji internetowych, Program Ochrony Kupującego, możliwości samodzielnej weryfikacji wiarygodności sprzedającego i system ko-

munikowania się Policji, w ramach współpracy, z Działem Bezpieczeństwa Grupy Allegro, to zagadnienia, które zostały poruszone podczas prelekcji, w której uczestniczyli słuchacze szkolenia zawodowego podstawowego. Zajęcia przeprowadził Marcin Siemek – specjalista Działu Bezpieczeństwa Grupy Allegro Sp. z o.o.

Do zadań Grupy Allegro należy między innymi udzielanie odpowiedzi na zapytania dotyczące wszelkich nadużyć prawa związanych z transakcjami zawieranymi za pośrednictwem serwisów allegro.pl i otomoto.pl. Ponadto, reprezentowanie serwisu przed organami ścigania i wymiaru sprawiedliwości, jak również działalność edukacyjna, w tym szkolenie funkcjonariuszy

Policji, sędziów i prokuratorów. Allegro.pl to największy serwis transakcji on-line w Europie Środkowo-Wschodniej, a ponieważ skala przestępstw dokonywana za jego pośrednictwem jest dość duża, stanowi to problem nie tylko dla Grupy Allegro i kupującego, ale i dla samej Policji, która zmaga się z tego rodzaju przestępczością, prowadząc postępowania przygotowawcze.

26. Międzynarodowy Półmaraton PHILIPS

Ponad 3700 biegaczy, w tym 137 policjantów polskich i 6 policjantów łotewskich zarejestrowało się na listach startowych 26. Międzynarodowego Półmaratonu PHILIPS, który tradycyjnie w pierwszą niedzielę września rozegrany został na ulicach Piły. Zawodnicy wystartowali z al. Piastów i po przebiegnięciu dokładnie 21 km 97,5 m minęli linię mety usytuowaną na pl. Zwycięstwa. Każdy z zawodników, który ukoń-

czyli bieg, otrzymał pamiątkowy medal z wizerunkiem Jana Huruka, czołowego polskiego maratończyka.

Inicjatywa współzawodnictwa policjantów i policjantek w Otwartym Międzynarodowym Pucharze Policji w Półmaratonie zyskała aprobatę Komendanta Głównego Policji, który zatwierdził umieszczenie imprezy w *Harmonogramie wydarzeń sportowo-rekreacyjnych na rok 2016 objętych patro-*

natem honorowym Komendanta Głównego Policji i ufundował puchary dla najlepszej drużyny zagranicznej, najlepszej drużyny polskiej oraz dla trzech najlepszych funkcjonariuszy w kategorii kobiet i mężczyzn. Puchary w klasyfikacji drużynowej ufundował również Komendant Szkoły Policji

w Pile i Prezydent Sekcji Polskiej Międzynarodowego Stowarzyszenia Policji. Stowarzyszenie IPA ufundowało nagrody rzeczowe dla najlepszych policjantów. Pomoc w przygotowaniu pobytu policyjnych biegaczy otrzymaliśmy także z Urzędu Miasta w Pile.

Najlepszymi wśród policjantów okazali się:
- w kategorii mężczyzn:

1. Szymon KULKA – reprezentacja Komendanta Głównego Policji (zwycięzca klasyfikacji generalnej biegu)
2. Antatolijs MACUKS – policja łotewska
3. Łukasz OŚLIZŁO – reprezentacja Komendanta Głównego Policji

- w kategorii kobiet:

1. Anna FICNER – reprezentacja Komendanta Głównego Policji
2. Irina STULA-PANKOKA – policja łotewska
3. Edyta MARCINIAK – KMP w Kaliszu

Najlepszą drużyną zagraniczną okazała się reprezentacja policji łotewskiej, a wśród drużyn polskich:

1. Reprezentacja Komendanta Głównego Policji
2. KMP w Poznaniu
3. IPA Bydgoszcz

Puchar Zarządu Regionu IPA przy Szkole Policji w Pile i nagrodę specjalną dla najlepszego biegacza ze Szkoły Policji w Pile otrzymał Mateusz Pałys, młodszy wykładowca w Zakładzie Prewencji i Technik Interwencyjnych.

Puchary i nagrody zwycięzcom wręczyli: p.o. Zastępca Komendanta Szkoły Policji w Pile insp. Mariusz Wiatr oraz Witold Drzażdżyński – I Wiceprezydent Krajowego Zarządu Międzynarodowego Stowarzyszenia Policji.

Nowy samorząd

W związku ze zbliżającym się zakończeniem kursu podstawowego, p.o. Zastępca Komendanta Szkoły insp. Mariusz Wiatr

podziękował przedstawicielom kompanii za postawę zaprezentowaną podczas pobytu w Szkole.

Komendant, za aktywność realizowaną w działalności samorządu szkolnego słuchaczy oraz pracę wolontaryjną na rzecz społeczności lokalnej, wyróżnił listem gratulacyjnym oraz upominkiem dotychczasową przewodniczącą post. Angelikę Ochocką oraz post. Mariolę Starzyńską, post. Aleksandrę Miśków, post. Estelę Młynarczyk, post. Sebastiana Sokołowskiego i post. Konrada Dyko.

Z wizytą w Szkole

W ramach prowadzonych od wielu lat działań na rzecz edukacji dzieci, po wakacyjnej przerwie, Szkoła Policji w Pile powróciła do organizacji wycieczek skierowanych do szkół i przedszkoli z regionu.

Jako pierwsi, w nowym roku szkolnym, w naszych murach gościli uczniowie klasy III ze Szkoły Podstawowej nr 2 w Pile. Dzieci miały okazję spotkać się m.in. z sierż. szt. Magdaleną Borowiak, która przypominała o tym, jak bezpiecznie poruszać się po drogach, zachować bezpieczeństwo na placu zabaw, a także co zrobić w przypadku napotkania obcego psa. Pod-

czas spotkania dotychczasowa przewodnicząca przekazała symboliczny klucz władzy samorządowej nowemu samorządowi szkolnemu, któremu przewodniczyć będzie od 7 września post. Magdalena Kupilas. Nowemu zarządowi życzymy sukcesów na miarę poprzedników, a słuchaczom kończącym szkolenie - połamania długopisów na czekającym ich w dniu 13 września egzaminie.

kom. Marcin Kolasiński podzielił się z gośćmi swoją wiedzą na temat pierwszej pomocy, a st. asp. Marcin Mańczak zaprezentował techniki ujawniania śladów i wykonał dzieciom pamiątkową daktyloskopię. Uczniowie obejrzel też szkolne obiekty sportowe, gdzie o prowadzonych nietypowych szkoleniach umożliwiających zdobycie umiejętności niezbędnych do pracy w Policji opowiedział podinsp. Andrzej Harenda. Na zakończenie uczniowie odwiedzili bibliotekę, w której, poza kilkudziesięciotyśięcznym księgozbiorem, mieści się wystawa policyjnych maskotek.

Zakończenie kursu podstawowego

Dobiegła końca pierwsza tegoroczna edycja szkolenia zawodowego podstawowego. 13 września policjanci z garnizonów: dolnośląskiego, łódzkiego, lubuskiego i opolskiego, po przystąpieniu do egzaminu końcowego otrzymali, z rąk p.o. Zastępcy Komendanta Szkoły Policji w Pile ds. dydak-

tycznych insp. Mariusza Wiatra, świadectwa ukończenia kursu. Po blisko sześciu miesiącach nauki, bogatsi o nowe umiejętności, powracają do swoich macierzystych jednostek, gdzie rozpocznie się ich dalsza służba.

Ile razem dróg przebytych...

Pożegnania mają to do siebie, że przywołują masę wspomnień, stają się przyczynkiem wzruszeń, a nawet i łez. W takiej też atmosferze odbyła się w Szkole Policji w Pile

uroczysta zbiórka z okazji pożegnania kończącego służbę w Szkole i przechodzącego na emeryturę mł. insp. Sylwestra Urbaniaka.

Przez 30 lat służby w Szkole, w tym 25 lat na stanowiskach kierowniczych, mł. insp. Sylwester Urbaniak dał poznać jako człowieka odpowiedzialny, rzetelny i empatyczny. Swoją zawodową karierę rozpoczął w Szkole Policji w Pile i był z nią nieprzerwanie związany do dnia zakończenia pracy w mundurze. Przez cały ten czas był mocno zaangażowany w wiele szkoleń, spotkań i projektów nie tylko od strony organizacyjnej, ale również merytorycznej. Mł. insp. Sylwester Urbaniak, o czym podczas uroczystości wspominał Zastępca Komendanta Szkoły insp. Roman Gryczka, to człowiek, bez którego udziału nie odbyło się w Szkole nic ważnego. Był wielokrotnie wyróżniany nagrodami Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji, Komendan-

ta Głównego Policji oraz Komendanta Szkoły Policji w Pile.

Z dniem 16 września Kierownik Zakładu Prewencji i Technik Interwencyjnych rozpocznie nowy etap swojego życia. Serdecznie dziękujemy za dotychczasową, pełną zrozumienia, wsparcia i życzliwości współpracę oraz życzymy, by czas emerytury był czasem pełnym pogody ducha, siły i aktywności potrzebnych do realizowania swoich planów i zamierzeń.

Jako że zakład, którym kierował odchodzący na emeryturę mł. insp. Sylwester Urbaniak, zajmuje w procesie dydaktycznym Szkoły niezwykle ważne miejsce, na zakończenie uroczystości Zastępca Komendanta Szkoły przedstawił zebranym nowego, pełniącego obowiązki, kierownika - kom. Mariusza Miernowskiego.

Pożegnanie lata

Z inicjatywy samorządu słuchaczy, przedstawiciele poszczególnych kompanii kursu podstawowego zawodowego oraz kursu

specjalistycznego dochodzeniowo - śledczego odwiedzili uczestników Warsztatów Terapii Zajęciowej w Leżenicy.

Wolontariusze zapoznali się z zasadami funkcjonowania placówki oraz historią jej powstania. Znajduje się w niej pięć pracowni terapeutycznych: gospodarstwa domowego i zaradności życiowej, stolarsko - rzemieślnicza, krawiecko - rękodzielnicza, komputerowo - plastyczna oraz ogrodnicza. Pięcioosobowe grupy podopiecznych pracują w każdej pracowni pod okiem terapeuty zajęciowego, realizując indywidualne programy terapeutyczne, które mają przede wszystkim na celu oddziaływanie na płasz-

czyznach: zawodowej, społecznej, ruchowej, psychologicznej oraz współpracy z rodziną.

WTZ w Leżenicy istnieje od grudnia 2009 r. i od początku współpracuje z samorządem pilskiej Szkoły Policji. Dzisiejsza wizyta związana była ze wspólnie przygotowaną imprezą z okazji pożegnania lata. Słuchacze naszej Szkoły obdarowali podopiecznych słodyczami i różnymi upominkami.

Wycieczka szkolna

Szkołę Policji w Pile odwiedzili uczniowie klasy trzeciej Szkoły Podstawowej przy Zespole Szkół nr 3 im. Lotników Polskich w Pile. Była to czternasta w tym roku wycieczka, podczas której policjanci przekazują dzieciom i młodzieży wiedzę na temat szeroko pojętego bezpieczeństwa, pierwszej pomocy i pracy w mundurze.

Podczas zwiedzania uczniowie obejrzeli szkolną bibliotekę, w której znajduje się

nietypowa wystawa policyjnych maskotek reprezentujących garnizony z całej Polski, spotkały się z ratownikiem medycznym, który przekazał im informacje na temat udzielania pomocy poszkodowanym, a także zwiedzili szkolne obiekty sportowe. Największą frajdę sprawiła dzieciom wizyta w sali techniki kryminalistycznej, gdzie technicy kryminalistyki opowiedzieli o swojej pracy, a także wykonali pamiątkową

daktyloskopię. Na zakończenie sierż. szt. Magdalena Borowiak przypomniała go-

ściom zasady bezpiecznego zachowania się na drodze, placu zabaw, czy w szkole.

Przeciwdziałanie korupcji

Pułkownik Krzysztof Kruciński - naczelnik Wydziału XIV Zamiejscowego w Gdańsku Biura Spraw Wewnętrznych Straży Granicznej spotkał się ze słuchaczami kursu specjalistycznego w zakresie zwalczania

przestępczości korupcyjnej. Nasz gość omówił zagadnienia z zakresu korupcji skierowanej do funkcjonariuszy Straży Granicznej, w tym tzw. mapę zagrożeń korupcyjnych.

Jak się okazuje, obszarami najbardziej zagrożonymi przestępczością korupcyjną są: kontrola ruchu granicznego, ochrona granicy państwowej (tzw. zielonej granicy), kontrola ruchu drogowego, kontrola cudzoziemców, zamówienia publiczne oraz do-

stęp do danych z systemów teleinformatycznych i dostęp do informacji o sposobie pełnienia służby. Udzielanie korzyści majątkowych i osobistych w szeregach SG towarzyszy również przemytowi towarów akcyzowych (alkohol, papierosy) i przerzu-

towi pochodzących z kradzieży luksusowych samochodów. Podczas prelekcji omówiono także działania profilaktyczne i wykrywcze podejmowane przez Straż Graniczną w ramach Rządowego Programu Przeciwdziałania Korupcji na lata 2014-2019. Swoistego rodzaju ciekawostką było zagadnienie nielegalnego wydobywania bursztynu („bałtyckiego złota”), którego złoża są zlokalizowane m.in. w obszarze działania gdańskiego oddziału SG, gdzie dochodzi do prób korupcji.

Rajd Graniczny

Wykładowcy Zakładu Służby Kryminalnej Szkoły Policji w Pile reprezentowali Szkołę podczas II Rajdu Granicznego Nordic Walking, który odbył się 24 września we wsi Jezioraki.

Celem imprezy, co podkreślają sami organizatorzy, było uczczenie 77. rocznicy wy-

Spotkanie z przedstawicielem Straży Granicznej było niepowtarzalną okazją do wzajemnej wymiany doświadczeń i poglądów. Biuro Spraw Wewnętrznych, którego przedstawicielem jest płk SG Krzysztof Kruciński, jest wyspecjalizowaną jednostką organizacyjną Straży Granicznej powołaną do rozpoznawania, zapobiegania i wykrywania zagrożeń godzących w wykonywanie ustawowych zadań Straży Granicznej, a jednym z takich zagrożeń jest właśnie przestępczość korupcyjna.

buchu II wojny światowej, pamięci ofiar tej wojny, popularyzacja nordic walking, jako aktywnej formy rekreacji i spędzania wolnego czasu oraz integracji dzieci zdrowych z dziećmi niepełnosprawnymi, a także promocja wsi Jezioraki, gminy Kaczory i powiatu pilskiego.

Policjanci z pilskiej Szkoły wzbogacili program imprezy o stoisko kryminalistyczne, które cieszyło się popularnością. Wykładowcy opowiadali zainteresowanym uczestnikom rajdu o roli i możliwościach kryminalistyki, a także wykonali pamiątkową daktyloskopię.

Funkcjonariusze naszej Szkoły wspomagają każdą inicjatywę lokalnych społeczności,

zwłaszcza jeśli mogą służyć jej integracji i bezpieczeństwu. Dlatego też we wspomnianą sobotę wzięli też udział w finale projektu Wielkopolskiej Wiary - „Plecemin - nasza historia - według młodszej Wiary”. Tego dnia odbyła się prezentacja publikacji o powojennej historii Plecemina, przygotowanej przez miejscową młodzież. Projekt został wcześniej wsparty przez podinsp.

Leszka Koźmińskiego, który przeprowadził dla młodzieży specjalne zajęcia o fotografii i zabezpieczaniu dokumentów, dzięki czemu wspomniana publikacja została w tym

zakresie przygotowana w pełni profesjonalnie. Nadkom. Zbigniew Wlazło wsparł natomiast publikację własnymi szkicami poświęconymi miejscowości Plecemin.

PAŹDZIERNIK

Festiwal Kryminalistyki

W dniach 28-30 września na terenie Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego odbył się Międzynarodowy Festiwal Kryminalistyki. Na przedsięwzięcie to składały się dwie konferencje, pod-

czas których Szkołę Policji w Pile reprezentowali podinsp. Leszek Koźmiński - zastępca kierownika Zakładu Służby Kryminalnej oraz podkom. Paweł Leśniewski - młodszy wykładowca Zakładu Służby Kryminalnej.

Pierwsze w kolejności przedsięwzięcie, X Zjazd Katedr Kryminalistyki, związane było z jubileuszowymi obchodami 60-lecia powstania Katedry Kryminalistyki Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego. Sesje tematyczne poświęcone zostały przede wszystkim dydaktyce kryminalistycznej, badaniom naukowym w katedrach i jednostkach naukowych związanych z kryminalistyką oraz badaniom realizowanym przez młodych kryminalistów. Podczas dyskusji panelowych

i tych realizowanych w kuluarach, wyraźnie potwierdzano rozwój nauczania kryminalistyki, który wynika z potrzeb społecznych i naukowych.

Kolejnym z wydarzeń festiwalu była 12. Międzynarodowa Konferencja Naukowa „Kryminalistyka i Ekspertologia Sądowa: Nauka, Studia, Praktyka”. Jej tematyka obejmowała głównie następujące zagadnienia: tworzenie wspólnej europejskiej przestrzeni kryminalistycznej, kontradiktoryjność oraz stosowanie wiadomości specjal-

nych w postępowaniu przygotowawczym i procesie jurysdykcyjnym, współczesna przestępczość transgraniczna i możliwości jej zwalczania oraz archeologia kryminalistyczna. Konferencja stała się też miejscem do szerokiej i międzynarodowej wymiany doświadczeń pomiędzy przedstawicielami nauki kryminalistycznej i środowiskami zawodów prawniczych, organów ścigania

oraz wymiaru sprawiedliwości z różnych krajów. Obrady odbywały się w języku polskim, rosyjskim i angielskim. Wygłoszono ponad 60 referatów przez uczestników pochodzących z 12 krajów. Wśród nich ciekawy referat wygłosił przedstawiciel Szkoły, podkom. Paweł Leśniewski, poświęcony ujawnianiu i zabezpieczaniu śladów entomologicznych.

VI Pilskie Subregionalne Targi Pracy i Kariery

W siedzibie Pilskiego Inkubatora Przedsiębiorczości w dniach 7-8 października br. odbyła się szósta edycja, współorganizowanych przez Miasto Piła oraz Inwest-Park, Targów Pracy i Kariery. Pierwszy dzień targów, opatrzonych w tym roku hasłem „Wpadnij w sieć informatyki”, ukierunkowany był na pomoc młodym ludziom w określeniu własnej ścieżki rozwoju osobistego oraz wyborze dalszego kierunku kształcenia.

Po raz trzeci, w części edukacyjnej targów, swoją ofertę zaprezentowała Szkoła Policji w Pile. Przekazywane treści skierowane były przede wszystkim do uczniów i absolwentów szkół średnich. Podinsp. Jacek

Czechowski oraz Katarzyna Markiewicz udzielali zainteresowanym informacji związanych z doбором do policji, ścieżką kariery zawodowej oraz charakterem pracy w mundurze.

Zainteresowanym przypominamy, że aby zostać policjantem, oprócz przejścia przez poszczególne etapy rekrutacji, należy m.in.: posiadać co najmniej średnie wykształcenie, cechować się nieposzlakowaną opinią, wykazywać odpowiednie zdolności fizyczne i psychiczne, a także nie być skazanym prawomocnym wyrokiem sądu. Warto również pamiętać, że jest to zawód, który wymaga dużego zaangażowania, ciągłego kształcenia i samodyscypliny.

Przestępczość zorganizowana w Polsce a pseudokibice

W ubiegłym tygodniu kom. dr Michał Zielonka – p.o. zastępcy kierownika Zakładu Prewencji i Technik Interwencyjnych w godzinach popołudniowych przeprowadził

wykład konwersatoryjny dla słuchaczy Szkoły Policji w Pile pt. „Przestępczość zorganizowana w Polsce a pseudokibice”.

Spotkanie miało na celu przybliżenie problematyki związanej z pseudokibicami poprzez ukazanie ich typologii, zasad obowiązujących w tych środowiskach, charakterystycznych zachowań. Omówione i przedstawione zostały przykłady, które obrazują przeniesienie przez tę grupę osób „działalności” przestępczej poza stadiony piłkarskie, tworzenie struktur, które nie mają żadnego związku z kibicowaniem. Przestępczość narkotykowa, stręczycielstwo, wyłudzenie haraczy – to tylko kilka przykładów zachowań przestępczych, które stały się domeną tych grup. Źródłem dochodów pseudokibiców jest również przemyt i handel nielegalnym alkoholem i papiero-

sami. Przedmiotem wykładu były również zagadnienia związane z relacjami między pseudokibicami, zwalczaniem konkurencji, rekrutacja nowych członków, bezwzględna hermetyczność i hierarchiczność tych środowisk oraz zasad w nich obowiązujących. Poruszony został istotny aspekt dotyczący kolektywności działalności grupy, gdzie każdy z jej członków ma swoje miejsce, istnieje podział funkcji i ról, co pozwala na osiągnięcie przestępczych celów.

Wykład spotkał się z żywym odbiorem ze strony słuchaczy i stał się przyczynkiem do ciekawej dyskusji nad podjętą problematyką.

Dzień Edukacji Narodowej na sportowo

W miniony czwartek, 13 października, na terenie obiektów sportowych Szkoły Policji przedstawiciele kadry: mł. asp. Przemysław Zublewicz, asp. szt. Ryszard Rudnicki oraz kom. Wojciech Kur zorganizowali „Dzień na sportowo” w ramach obchodów Święta Edukacji Narodowej.

Pięć czteroosobowych reprezentacji poszczególnych kompanii oraz kadra wspierana przez słuchaczy, rywalizowały w sześciu konkurencjach sprawnościowych.

W scenariuszu zawodów organizatorzy przewidzieli dodatkowe utrudnienia, polegające na obowiązkowym użyciu nietypowych rekwizytów, m.in.: rękawic bokser-

skich, alkoholowi czy też zestawów ochronnych „PZ”.

Przy licznej i żywiołowo reagującej widowni, w końcowej klasyfikacji, aż trzy drużyny uplasowały się na pierwszym miejscu, zdobywając tę samą liczbę punktów. Tego dnia jednak liczyła się wyłącznie dobra zabawa.

Na zakończenie, reprezentacje słuchaczy kursów specjalistycznych i kadry szkoły, zmierzyły się w konkurencji przeciągania liny. Mimo zaciętej walki, trwającej kilkadziesiąt sekund, drużyna kadry szkoły uległa ekipie słuchaczy.

X Europejski Dzień Przeciwko Handlowi Ludźmi

Handel ludźmi to obecnie jeden z głównych problemów zarówno w wymiarze krajowym, jak i międzynarodowym współczesnej przestępczości. Już sama wiedza na ten temat i świadomość zagrożeń może pomóc uniknąć przykrych zdarzeń. Informowanie i uświadamianie społeczeństwa jest jednym z celów „Krajowego Planu Działań Przeciwko Handlowi Ludźmi na lata 2016 – 2018”. 18 października w krajach Unii Europejskiej obchodzony jest jako Europejski Dzień Przeciw Handlowi Ludźmi. Zgodnie z treścią punktu 11 części 1 – przyjętego w

dnia 17 sierpnia 2016 r. przez Radę Ministrów – „Krajowego Planu Działań Przeciwko Handlowi Ludźmi na lata 2016 – 2018, organizacja ww. obchodów powierzona została szkołom Policji. W ramach obchodów X Europejskiego Dnia Przeciwko Handlowi Ludźmi, wykładowcy Zakładu Służby Kryminalnej Szkoły Policji w Pile: podinsp. Krzysztof Sawicki oraz podkom. Jolanta Kamińska przeprowadzili wykład dla słuchaczy na temat „Żebractwo jako współczesna forma handlu ludźmi”.

Zabezpieczenie majątkowe

Zabezpieczenie majątkowe to instytucja, która spełnia w prawie karnym wiele ważnych zadań. Jest środkiem przymusu stosowanym wobec podejrzanego lub oskarżonego o popełnienie przestępstwa, którego celem jest zabezpieczenie późniejszego wykonania orzeczenia sądu w zakresie kary i środka karnego o charakterze majątkowym, jak również przepadku i środków kompensacyjnych. Zabezpieczenie majątkowe jest stosowane również po to, aby popełnianie przestępstw przestało być opłacalne, aby sprawcy byli świadomi skuteczności organów ścigania i nie mogli powrócić do przestępstwa za pomocą uzyskanych narzędzi i środków oraz aby w jak najwyższym stopniu zrehabilitować krzywdę pokrzywdzonego i podnieść poczucie sprawiedliwości. Efektywność i celowość dokonywania zabezpieczeń następuje przede wszystkim na etapie postępowania przygotowawczego, a to zależy w znacznym stopniu od sprawności działania Policji i prokuratury. Z uwagi na złożony charakter instytucji zabezpieczenia majątkowego, w praktyce występują liczne problemy z właściwym jej stosowaniem, o czym mieli okazję przekonać się słuchacze kursu specjalistycznego w zakresie czynności zmierzających do zabezpieczenia majątkowego.

W związku z drugą w tym roku edycją tego kursu, gościem Szkoły Policji w Pile

w dniu 18 października br. była Dagna Wierchoń – specjalista Wydziału ds. Odzyskiwania Mienia Komendy Głównej Policji, która przybliżyła słuchaczom zadania WOM KGP, który od 5 grudnia 2008 roku pełni rolę Krajowego Biura Odzyskiwania Mienia i jest jedynym w Polsce punktem kontaktowym ds. międzynarodowej wymiany informacji o składnikach majątku w sprawach karnych. Tematem wykładu Dagny Wierchoń było również zagadnienie współpracy międzynarodowej w zakresie ustalania składników majątkowych sprawców przestępstw zlokalizowanych poza granicami naszego kraju oraz policyjne i pozapolicyjne bazy danych będące bogatym źródłem informacji o sytuacji majątkowej figurantów. Ponadto, gościem Szkoły w tym dniu na wspomnianym kursie był kom. Michał Marachowski z Zespołu ds. Odzyskiwania Mienia Wydziału dw. z Przestępczością Gospodarczą Komendy Wojewódzkiej Policji w Bydgoszczy, który podczas swojej prelekcji omówił metody ustalania składników majątkowych na etapie pracy operacyjnej i dochodzeniowo – śledczej oraz problematykę rejestracji zabezpieczenia majątkowego oraz odzysku mienia w policyjnych bazach danych. Ponadto, nasz gość zaprezentował możliwości uzyskiwania cennych informacji o składnikach majątkowych w wyszukiwarkach interneto-

wych typu googlemaps, geoportal.gov.pl, google, Elektroniczne Księgi Wieczyste (EKW) oraz w Centralnej Bazie Danych Ksiąg Wieczystych (CBDKW), GUGIK i AMRON.

Spotkanie z praktykami „z terenu” spotkało się z żywym odbiorem i zainteresowaniem słuchaczy i wzbogaciło proces dydaktyczny o aspekty praktyczne.

Zakończenie Szkolenia Rzeczników Dyscyplinarnych

I Zastępca Komendanta Wojewódzkiego Policji w Opolu insp. Dariusz Szelwicki podziękował wykładowcom ze Szkoły Policji w Pile za profesjonalne przeprowadzenie szkolenia „Odpowiedzialność dyscyplinarna funkcjonariusza Policji”. Organizatorem szkolenia był Wydział Kadr i Szkolenia Komendy Wojewódzkiej Policji w Opolu, a współorganizatorem przedsięwzięcia Zarząd Wojewódzki NSZZ Policjantów województwa opolskiego.

W miniony piątek w Komendzie Wojewódzkiej Policji w Opolu zakończyło się 5-dniowe szkolenie rzeczników dyscyplinarnych. W szkoleniu brali udział funkcjonariusze z Komend Powiatowych Policji oraz Komendy Miejskiej Policji naszego garnizonu.

Podinsp. Arkadiusz Bajerski oraz podinsp. Arkadiusz Pawlak - wykładowcy ze Szkoły Policji w Pile omówili zakres prowadzenia postępowań dyscyplinarnych w Policji oraz zwrócili szczególną uwagę na właściwe interpretowanie podstaw prawnych. Ponadto w celu wypracowania prawidłowego przeprowadzenia wszystkich czynności dowodowych, w ramach trwającego postępowania, prowadzący przeprowadzili szereg zajęć praktycznych.

I Zastępca Komendanta Wojewódzkiego Policji w Opolu podkreślił, że tak fachowe przeprowadzenie szkolenia przyczyni się do podniesienia wiedzy rzeczników dyscyplinarnych i podniesie jakość prowadzonych postępowań dyscyplinarnych w garnizonie opolskim.

Aspekty praktyczne zabezpieczania mienia

25 października br., w związku z trzecią w tym roku edycją kursu specjalistycznego w zakresie czynności zmierzających do zabezpieczenia majątkowego, gościem Szkoły Policji w Pile był podinsp. Robert Chelstowski – ekspert z Zespołu ds. Odzyskiwania Mienia Wydziału dw. z Przestępczością Gospodarczą Komendy Wojewódzkiej Policji w Szczecinie.

Podczas spotkania ze słuchaczami wspomnianego kursu, nasz gość omówił cele i znaczenie zabezpieczeń majątkowych, metody i narzędzia służące do ustalania składników majątkowych sprawców przestępstw na etapie pracy operacyjnej i dochodzeniowo - śledczej, zagadnienie kryptowaluty typu bitcoin oraz rejestrację zabezpieczenia majątkowego i odzysku mienia w policyjnych systemach informatycznych. Ponadto, podinsp. Robert Chelstow-

ski podzielił się swoimi doświadczeniami wynikającymi z kontroli przeprowadzonych w ramach sprawowanego nadzoru w jednostkach terenowych Policji. Poruszył również problem odrzucania wniosków o wydanie postanowienia o zabezpieczeniu majątkowym przez prokuratorów, ze wskazaniem przyczyn tego stanu rzeczy. Tematem wykładu były możliwości uzyskiwania cennych informacji o składnikach majątkowych w policyjnych bazach danych, w Centralnej Bazie Danych Ksiąg Wieczystych (CBDKW), GUGIK oraz w wyszukiwarce internetowej geoportal.gov.pl. Wykład, wzbogacony o studium przypadku i ciekawe prezentacje multimedialne, spotkał się z żywym odbiorem i zainteresowaniem słuchaczy oraz stał się przyczynkiem do dalszej dyskusji.

